

Peder Laursens »Brevbog«.

Af H. Hegnsvad.

Peder Laursens »Brevbog«, hvoraf den første del bringes på de følgende sider, er en samling kopier af breve med religiøst indhold, som Peder Laursen, der var en af lederne inden for opvækkelsen i Horsens-Vejle-egnen o. 1800, har skrevet og sendt, dels til nogle af de opvakte på egnen, dels til forskellige andre, såsom pastor Bang, Nr. Vilstrup, N.F.S. Grundtvig og biskop Andreas Birch i Århus. Brevene er fra årene 1809—16, dvs. netop de år, da opvækkelsen kom ind i en krise, der medførte, at »de opvakte« (sådan benævnedes de sig selv) blev delt i to partier, der stod ret skarpt over for hinanden. Det ene parti, der blev ledet af Mathias Nielsen, Ikjær, Hans Nielsen, Korning, samt to-tre sværmeriske kvinder, kom snart ind i den kamp mod øvrigheden, som varede til 1820, ja på en måde blev fortsat til 1839. Peder Laursen blev leder af det andet parti, der holdt sig fri af sværmeriet, og han kæmpede længe mod dette og for at bevare enheden mellem alle de vakte. Hans breve giver os for det første et tydeligt indtryk af uenigheden mellem de opvakte, og dernæst viser de os en kristendomsopfattelse, som især noget senere blev karakteristisk for »de stærke jyder«. Det er heri »Brevbogen« værdi består. Disse breve er jo omtrent de eneste kilder, vi har bevaret fra de opvakte selv.

»Brevbogen« har været i familiens eje, indtil den i 1879 blev overdraget L. Koch til opbevaring på et offentligt

bibliotek. Den har siden beroet på Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Samling, 382 m, 8°).

Før vi går over til selve brevene, må vi, for at kunne forstå dem, kende lidt til forf. og hans forhold til opvækkelsen. En del almindeligt stof om »de stærke jyder« må forudsættes bekendt¹. Kilderne til følgende indledning udgør først og fremmest »Brevbogen«, Peder Laursens: »Et ufuldkommen Sang-Offert«, trykt i Haderslev 1804, og L. Schrøder: »Peder Laurssen Fredensbjærg«. I Schrøders bog er nedskrevet en del mundtlige overleveringer, som er meddelt forf. af Peder Laursen's familie. Den må derfor i visse dele betragtes som primær kilde. Mine oplysninger om personer er hentet fra kirkebøger o. lign. Iøvrigt vil kilderne fremgå af noterne.

Peder Laursen blev født 1763 (døbt 27/9) i Kleis, Rårup sogn, som søn af gårdmand Laurs Madsen (f. ca. 1723) og hustru Birthe Marie Pedersdatter (f. ca. 1726). Forældrene blev gift 12/2 1751 og havde foruden sønnen Peder endnu en søn, Mads Laursen, der senere havde en gård i Kleis — formodentlig fødegården — samt en datter, Maren, der blev gift med gårdmand Jens Jørgen Jakobsen, Kleis. Om Peder Laursen fortælles det, at han var en særdeles rask karl, der kunne danse som den bedste. Da hans ældre bror (Mads) havde bryllup, gik han for borde, og det var han nok udmærket til². Hvordan gik det nu til, at Peder Laursen blev opvakt? Hverken hans forældre eller skolelæreren, Mads Andersen, var opvakte, og Peder Laursen siger i sit brev til Grundtvig i 1813: »Her i denne egn har

¹) Man kan læse herom i: Kh. Saml. 3. R. II, 523—61; 3. R. III, 610—37; 6. R. II, 160—87; 6. R. V, 1—26. Jydske Saml. 4. R. V, 1—41. L. Schrøder: »Peder Laurssen Fredensbjærg« (Nord. Maanedsskr. 1879 II) (citeres: L. Schrøder: P. L. F.).

²) L. Schrøder: P. L. F. s. 6.

Gud ved sit ord og aand i en tid af 24 aar, men især fra dette seculi begyndelse, uden hjælp af læreembedet, opvakt vidner...«¹ (Sognepræsten i Rårup, provst Peder Brøchner, var rationalist). Det citerede sted må sikkert forstås sådan, at Peder Laursen blev opvakt i 1789, altså da han var 26 år gl., og man ved iøvrigt ikke andet derom, end at der var en husmand i Kleis, han søgte til for at blive styrket i troen.

Peder Laursen har i 1789 været omtrent den eneste opvakte i sit sogn. Hvorfra har han da sin opvækkelse? Brødremenigheden synes ikke at have haft tilhængere i Rårup og nærmeste sogne i årene omkring 1800. Og dens emissærer ses ikke at have besøgt disse sogne på den tid. Det er rigtigt, at Peder Laursen's skrifter viser kendskab til og tildels afhængighed af herrnhutismen²; men det må fastslås som overvejende sandsynligt, at han ikke har sin opvækkelse fra denne bevægelse, hvilket heller ikke er sandsynligt efter denne bevægelses arbejdsmetode. Hans kendskab til herrnhutismen må altså være af senere dato og skriver sig sikkert fra læsning af herrnhutiske bøger.

Om hans opvækkelse kan man få et lille indtryk af den første sang i »Sangoffer«, og det er sikkert det nærmeste, vi kan komme det. Det hedder i et vers³: »Du da oprejste mig igjen Af Sygdom, skjønt jeg som forhen I Synden havde hjemme; Da Svagheden svandt af mit Blod, Strax Verdens Lysters Ulmerod, Udbrød af hver en gjemme; Alt var Da rar, Af stor højde, og fornøjde, Naar det ikke Til mig selv og Gud vil skikke.« Og i næste vers: »Men gode Gud, o Kjerlighed! Dit Naades-Kald holdt daglig ved, Og ville ikke slippe, Skjønt jeg var haard som Steen og Staal, At fylde Lystens Syndemaal, Det ville jeg ej glippe . . .«.

Disse vers må forstås sådan, at en sygdom, Peder Laursen har gennemgået, har talt alvorligt til ham om at få sin

¹) L. Schrøder: P. L. F. s. 41.

²) Jydske Saml. 4. R. V, 7.

³) »Sangoffer« s. 38 ff.

sag med Gud i orden. Peter Larsen Skræppenborg giver en definition af, hvad det vil sige at være opvakt, som passer godt ind her: » . . . for deres Skyld som ikke forstaar, hvad jeg mener med opvakt, vil jeg blot sige, det er da, der begyndte at vaagne en indvortes Bekymring i mit Hjerte for, at jeg kunde blive salig, eller rettere sagt, at det kunde gaa mig vel efter Døden, og at min Sjæl kunde frelses fra den evige Død og Fordømmelse, som jeg da kom til at fornemme, der en Gang vilde ramme mig for mine Synders Skyld, hvis jeg ikke blev et andet Menneske . . . »¹.

Netop sådan har Peder Laursen haft det under sin sygdom. Men da han bliver rask, forsvinder disse tanker, og han fortsætter sit liv uforandret som før. Men senere har han fået flere kald fra Gud, indtil Gud tilsidst er blevet ham for stærk. — At Peder Laursen betragtede ydre tilskikkelser som nådeskald fra Gud, har vi et bevis på i brev II. — Og nu kan han synge: »O Lov og Priis til evig Tid! Treenig Gud Jehova blid, Som lod dig ikke trætte; Men fra slig Trældom drog mig ud, At kjende, elske dig min Gud, Og Tillid til dig sætte, . . . «

Peder Laursen var i 1787 endnu hjemme hos faderen i Kleis, og han har måske været hjemme, indtil han den 10/7 1795 blev gift med Maren Jensdatter. Hun er født i Nøttrup i 1767 (døbt 25/10) som datter af gårdmand Jens Jacobsen og Kirsten Hansdatter (der er gift 22/8 1767). Af en ansøgning til kongen af 11/12 1814 fremgår det, at Peder Laursen og hans hustru da beboede en enligt beliggende udflyttergård på Nøttrup mark, og at de selv i 1797 havde flyttet gården ud på marken. Forholdet er vistnok dette, at Peder Laursen og Maren Jensdt. i 1795 overtog hendes fødehjem i Nøttrup. Jens Jacobsen var da død, og der findes skøde fra Jens Jacobsens enke, dateret 11/6 1795. To år senere har de da flyttet gården fra byen ud på Nøttrup mk. og selv givet den navnet »Fredensbjerg«. I

¹) O. P. H. Larsen: »Vejledning til Bedømmelse af »Vejledning til Bedømmelse om Opvækkelsen i vore Dage« s. 22.

ægteskabet var der fem børn: Laurs, f. 15/10 1797 (død 2/8 1850 ugift), Jens, f. 14/2 1799, var gift og overtog i 1829 gården, hvor han døde 10/8 1882, Birthe Marie, f. 1801, Kirsten, f. 16/12 1802 (d. 4/12 1877 ugift), Jacob, f. ca. 1805.

Da Peder Laursen i 1789 blev opvakt, har han som nævnt ikke haft mange ligesindede. Derimod ved vi, at der o. år 1800 var en lille flok i Rårup og Nebsager sogne, der sluttede op om ham. Det var et kendetegn for de opvakte på den tid, at de var ivrige efter at vinde andre, og Peder Laursen udtaler sig flere gange om, at troen og den deraf følgende helliggørelse viser sig »i Kierlighed til Gud, som kiendes best af lydighed l. S. 15,12 til Næsten, som kiendes i Omsorg for al hans Lyksaligheds fremme.«¹ Og i »Sangoffer«s indledning siger han, at den anden hensigt ved sangenes udgivelse »var Næstens Lyksalighed at fremme«²; thi »vi driver paa en alvorlig og nøjagtig Christendom hos andre, mere end det almindelige Hyklerie vel vil tillade . . .«³ Af brevet til G.M.J.D. (se brev II) får vi et indtryk af, hvor alvorligt Peder Laursen har taget denne omsorg for næsten, og der har været adskillige i Rårup s., der skyldte ham deres opvækkelse. I sin iver for at missionere i sognet veg Peder Laursen ikke tilbage for at irettesætte sin sognepræst, provst Brøchner. Den 20. jan. 1800 sendte han denne et langt brev⁴, hvori han bekyldte provst Brøchner for, »at han opholder baade sig selv og Menigheden i ubodfærdighed ved Levnet og Lærdom«. En afskrift af dette brev sendte provsten til biskop H. F. Janson i Århus,⁵ og det bevirkede, at provsten ifølge cancelliskrivelse af 15. maj 1802 fik bevilget fri proces mod Peder Laursen⁶.

¹) Brev VII.

²) »Sangoffer« s. 6.

³) »Sangoffer« s. 23.

⁴) Bjerre-Hatting herreders justitsprotokol, kopibogen s. 69 ff.; brevet fylder her ialt 19 foliosider.

⁵) L. Schrøder: P. L. F. s. 7.

⁶) Dsk. kanc. 1. depart. brevbog 1803 I nr. 534.

Under vidneafhøringen i retssagen bliver det udtalt af et vidne, »at de, som kaldte sig de opvakte i sognet, var Peder Laursen og de, som søgte hans læreregler«. Andre vidner udtaler, at de regner Peder Laursen som formand for de opvakte, til hvilke hører Peder Frandsen af Kragborre, Claus Pedersen, Ikjær, Birthe Marie Rasmusdt., Ravnholt, Rasmus Sørensen, Brunsvang og Karen Marie Thomasdt., alle af Rårup sogn, samt Rasmus Hansen af Nebsager sogn. I Fallesens teol. månedsskrift (1805 II s. 121—38) skrev provst Brøchner om »sværmeriet, som i Rårup havde sine fleste tilhængere, hvor formanden Peder Laursen bor«. Om retssagen se iøvrigt ovennævnte artikel, hvor domspræmisserne er aftrykt, jvf. L. Schrøders bog s. 8 ff. Sagen endte i 1803 med, at Peder Laursen blev idømt en bøde, som med sagsomkostninger beløb sig til ialt 110 rd., en ikke ubetydelig sum, som det faldt Peder Laursen svært at betale. Samtidig med denne retssag var der en anden retssag mellem Jens Andersen¹, der da tjente i Hornsyld i Nebsager sogn, og kapellanen i Nebsager Rottbøll Friis².

¹) Jens Andersen var f. i Nøttrup i Rårup sogn, blev døbt 14/1 1776, og var søn af Anders Jensen i Nøttrup. I 1802 tjente han hos grdm. Christoffer Olesen Due i Hornsyld. Han blev ved dom af 16/8 1802 idømt en bøde på ialt 31 rd. Da han ikke ville betale — »han ville hellere lide for Kristi skyld« — måtte han afsone bøden i Nyborg fæstning. (Bjerre-Hatting herreders justitsprotokol for 1802, Fallesens teol. månedsskr. V, 121 ff., L. Schrøder: P. L. F. s. 7 ff.). J. A. blev 22/4 1809 gift med Karen Marie Thomasdt., der er f. 5/8 1782 i Kragborre som datter af Thomas Pedersen og Ane Kirstine Jakobsdt. Karen Marie T. døde 18/1 1852. 69 år gl. I 1809 boede de på Ikjær mk., senere på Glattrup mk., hvor J. A. døde som aftægtsmand 6/12 1847, 68 år gl., af brystsvaghed. Han havde en lille ejendom og ernærede sig samtidig som rokkedrejer. Ifølge V. Birkedal var det J. A., der engang besøgte Hans Agerbek i Bredstrup præstegård. Om Agerbeks beretning herom se L. Schrøder: O. P. Holm Larsen s. 56.

²) Christian Michael Rottbøll Friis er f. 7/6 1773, c. th. 99 pers. kap. Grønbæk-Svostrup 99, Nebsager-Bjerger 5/3 1802, sp. Daubjerg-Mønsted-Smøllerup 1810.

Disse sammenstød mellem de opvakte og præsterne synes at hænge sammen med forsøg på indførelse af evangelisk-kristelig salmebog¹. Det er sikkert forkert at antage, at det var de opvakte, eller rettere de opvakte alene, der hindrede evang.-krist.salmebogs indførelse. De opvakte udgjorde på denne tid kun en lille flok. Det var (her som andre steder, hvor der var modstand mod indførelse af salmebogen) almuen, der tildels ud fra andre motiver end netop religiøse modsatte sig brugen af den.

I Rårup har, foruden Peder Laursens indflydelse, forsoget på indførelse af salmebogen formodentlig medvirket til at fremme opvækkelsen. Det passer med Peder Laursens ord om, at opvækkelsen især skete fra århundredets begyndelse.

De opvakte søgte sammen til opbyggelige forsamlinger, der måske er foregået i Peder Laursens hjem. Ved en vidneafhøring i 1802 udtalte en af de førnævnte opvakte, den kun knap 19 årige Birthe Marie Rasmusdt.², at provsten havde ikke været til opbyggelse for hende. Hun havde derimod gået til Peder Laursen og modtaget hans undervisning, men ej anderledes end efter Guds ord. Claus Pedersen havde sagt, at provsten prædikede pligter og dyder, i stedet for at prædike igenfødsel og omvendelse. Det, disse mennesker ikke fik gennem provst Brøchners prædikener, søgte de da i private sammenkomster, hvor man da blandt andet sang de åndelige sange, som Peder Laursen lod trykke i 1804. I indledningen til »Sangoffer«

¹) L. Koch: Den danske kirkes historie 1801—17, s. 261—64. L. Schroder: P.L.F. s. 7—8.

²) Birthe Marie Rasmusdt. er f. 27/12 1783 i Ravnholt, Rårup sogn, som datter af Rasmus Nielsen og Maren Rasmusdt. Hun blev konfirmeret af provst Brøchner i 1799. I 1803 opholdt hun sig i længere tid i Kristianssand og omegn blandt Hauges venner og hørte derefter en årrække til Hauges danske tilhængere (se brev IX). Men senere, måske o. 1817, skrev hun et brev (trykt i Nord. Kirke-Tidende 1835 nr. 21) for at retlede Hauge. Formentlig er hun da vendt tilbage til Peder Laursens kreds, hvad hendes brev tyder på.

hedder det, at disse sange er »ved Huus-Andagt og gudelig Sammenkomster undertiden brugt; ligesom de og under denne form ere blevne attraaede af flere, som havde faaet kundskab om deres Tilværelse . . .«¹.

Da Mathias Nielsen i 1802 kom til Ikjærgård, sluttede han sig til Peder Laursen, og der synes i de følgende år at have været et udmærket forhold mellem de to familier. Det samme fremgår af den kendsgerning, at Peder Laursen (eller hans kone) har stået fadder ved Mathias Nielsens tre første børns dåb².

¹) »Sangoffer« s. 4.

²) Mathias Nielsen er født i Ølholm, Langskov sogn, i den gård, hvor Peder Frandsen Rytter havde tjent som karl. (Kh. Saml. 6.R. V, 6). Han blev døbt 24/1 1773 og var søn af Niels Nielsen Bundgaard (d. 1784) og Mette Poulsdt. (gift 2/6 1762). En bror, Niels Nielsen Bundgaard, f. 1766, g. 1794, overtog fødegården og var senere sognefoged i Langskov. Hos ham kom i 1830'rne Peder Larsen Skræppenborg. En anden, ældre bror, Poul Nielsen, f. 1763, blev g. i Uldum 11/5 1792 med Anne Chatrine Sørensd. Det var ham, der nægtede at lade sin søn bruge Balles lærebog i skolen (Kh. Saml. 6. R. V, 15). Vistnok det eneste tilfælde fra Uldum-Langskov på, at nogen har protesteret mod Balles lærebog.

Math. Nielsen giftede sig i 1802 til Ikjærgård, idet han 24/7 1802 ægtede den unge enke Ane Thomasdt. (Det var ved dette bryllup, Johanne Marie Jensdt., Glattrup, havde den samtale med Math. Nielsen, der gav stødet til hendes opvækkelse (Kh. Saml. 6. R. II, 162)). Ane Thomasdt. var født på gården Kragborre i Rårup sogn 25/1 1780 som datter af førnævnte Thomas Pedersen. Kun 21 år gl. blev hun 20/6 1801 g. med fæstegårdmand Knud Jensen på Ikjærgård, der da var ca. 54 år. Han døde allerede 31/3 1802. Efter at Math. N. i 1802 havde overtaget gården, der da var fæstegård under »Jensgård« i Glud sogn, købte han den 17/6 1803 for 3050 rd. af Poul Glud. Den 3/7 1824 afstod M. N. gården til husmand Therkel Pedersen og hustru Marie Kathrine Christensdt. i Korning. Disse hørte også til de opvakte og havde begge i 1817 fået en dom lydende på 3 gange 5 dages fængsel på vand og brød. Marie Kathrine, der var en af bevægelsens sværmeriske kvinder — Jens Andersen gav hende navnet »pavinden« — havde fået en åbenbaring om, at M. N. skulle overlade sin gård til hende og hendes mand (M. Sørensen, Uldum, i Vejle Amts Folkeblad 23/3 1910). M. N. og hans familie boede derefter som aftægtsfolk på gården; men han døde allerede 15/2 1827, kun 54 år gl. Er det usandsynligt at tro, at afståelsen af gården har været et så

Og den flok af opvakte, der sluttede op omkring Peder Laursen, har i disse år lige efter 1800 fået tilgang af flere andre, hvis navne vil blive nævnt i det følgende. Sandsynligt er det også, at man allerede nu har haft forbindelse med de opvakte i Korning.

Som allerede strejft har flere af brevene i »Brevbogen« som baggrund den uenighed, der opstod mellem de opvakte. At denne uenighed var dybtgående, ses af flere kraftige udtryk, som Peder Laursen anvender i sine breve. I brev I. til Math. Nielsen, beskylder han denne og de opvakte, der fulgte ham, for, at de ved deres »Tyrranie vil hærskes over Samvittighederne, indføre et nyt Pavedom og indskrænke eller gandske undertrykke den Christelige Frihed og omskabe den til Secter og Partier og støbe alt i en Form . . .« Brev XI, til Jens Mortensen, en af de opvakte i Uldum, indledes med følgende: »Eders bekymrede Sind for den Splid, uenighed og adskillelse i Guds Kirke, som den Partieske Aand, som sin sidste Nødpil effter sin Sædvane har plantet iblant os, har givet anledning til indsluttede Begiering.« Og inde i brevet hedder det: ». . . reys herved til os i Raarup Sogn og Tael selv mundtlig med enhver Sect iblant de Opvakte og effter alvorlig Bøn til Gud prøve og undersøge deres Læresætninger . . .«

Dette er tilstrækkeligt til at vise, at der på dette tidspunkt, i 1811, må regnes med to grupper af opvakte, og at de stod skarpt over for hinanden, viser følgende citater. I brev IV skriver Peder Laursen om en af kvinderne, der hørte til det andet parti, og med hvem Math. N. havde sendt et brev til Peder Laursen: »Ieg svarede hende derpaa, at hun gjorde sig selv den største skade ved, at hun søgte kun sammensættelse og Splid, og ieg holdt hende for den største Fiende næst Diævelen af Guds Kirke.« Modsat blev

stort slag, at det har medvirket til hans tidlige død? Ægteparret havde i 1824 10 børn (deraf 9 døtre), og heraf var 6 under 14 år. Enken Ane Thomasdt. boede i 1834 hos en datter Mette Marie, der var gift med Peder Hansen, smed på Ikjær mark. Hun døde 25/7 1861, 81 år gl.

noget lignende udtalt af Math. N. mod Peder Laursen. Denne skriver herom i brev X: »Hvad du skriver om mit Brev af 25. Juny 1809, som du vil beviise den Gunst at giemme det til overvejelse, kan ieg ej sammenligne med din Erklæring. at du anseer og vil begegne mig som Guds og hans Riges Fiende.«

Der er på et eller andet tidspunkt sket et brud, som ikke var til at hele. De to kredse af opvakte gik hver sin vej. Når man nu i »Brevbogen« efterforsker grunden til uenigheden, møder man to årsager. For det første den forskellige stilling til Hans Nielsen Hauge. Dernæst nogle sværmeriske kvinder, som påberåbte sig direkte guddommelige åbenbaringer og derved fik indflydelse på en del af de opvakte. Om forholdet til H. N. Hauge skal her i korthed meddeles følgende. De opvakte i Horsens-egnen er tidligt blevet opmærksomme på den tilsvarende bevægelse, Hauge havde fremkaldt i Norge. I 1799 under retssagen mod ølholmerne havde disse sat sig i forbindelse med haugianerne for at få råd og hjælp hos disse norske trosfæller. De fik da svarbrev og nogle af Hauges bøger tilsendt¹. Ligeledes skal også Peder Laursen have brevvekslet med Hauge². Den på denne måde indledte forbindelse blev uddybet gennem personlig bekendtskab i årene 1803—04. I 1803 sendte Hauge en af sine nære medarbejdere Ole Olsen Bache til Danmark for at besøge vennerne her. Ifølge provst Brøchners udsagn opholdt han sig vinteren over i Rårup³. Den 30. jan. 1803 stod han fadder ved Peder Laursens datter Kirstens fremstilling i Rårup kirke. Dette tyder jo på et godt forhold mellem de opvakte og deres norske gæst. O. O. Bache har formodentlig haft nogle af Hauges bøger med, og Peder Laursen er gennem dette besøg blevet godt kendt med Hauge.

¹) Kh. Saml. 3. R. III, 620 ff.

²) »H. N. Hauges Rejser og vigtigste Hændelser«, 3. udg. s. 52 med note.

³) Fallesens teol. månedsskr. 1805 II s. 121 ff.

Samme år opholdt den unge pige fra Ravnholt, Birthe Marie Rasmusdt., sig i længere tid hos Hauges venner i Kristianssand og omegn¹, og året efter var en ung mand, Jens Frederiksen², deroppe en kort tid³.

I 1804 var Hauge selv på besøg i Danmark⁴. Angående hans besøg i Rårup og hans forhold til Peder Laursen skal man lægge mærke til følgende. Peder Laursen skriver i et brev til Peder Thomsen i Skanderborg⁵, brev IX, 20/2 1811: »Din veltænkende Dom over H.N.S. [Hans Nielsen o: Hauge] og mig maae man effter Kierlighed holde Dig til gode, men at samme ikke holder Stik, enten mangelen er saa paa een eller hos begge, vil effterfølgende Underretning oplyse: Den sande Oprigtighed, som er virket af Naaden,

¹) L. Schrøder: P. L. F. s. 18 ff.

²) Jens Frederiksen blev f. 1783 (døbt 21/9) i Amlund, Lindeballe sogn, Vejle amt, som søn af Friedrich Jensen og Birte Maria Rasmusdt. Som toårig kom han til sin morbror Rasmus Rasmussen i Nebsager, blev konfirmeret 1799 af provst Brøchner i Rårup kirke. Fra 1809 soldat i to år, derefter telegrafbestyrer ved Rimsø kirke i tre år. Fra 1814 var han et par år hos bendrejer Peder Thomsen i Skanderborg. (L. Nygaard: Kristenhed s. 224 ff.). Ifølge Skanderborg justitsprotokol blev der 7/2 1816 meddelt Jens Frederiksen Amlundgård borgerskab som købmand i Skanderborg. Han blev gift 1° i 1815 med Karen Thomasdt. (f. ca. 1786, d. 30/12 1822). I dette ægteskab var der tre børn. Gift 2° 10/12 1825 med Christine Marie Nielsdt. (f. 1800 i Nim, d. 11/11 1836). J. F. døde 5/3 1838. Han kaldes de første år handelsmand, senere værtshusholder, tilsidst bogbinder.

³) Fallesens teol. månedsskr. 1805 II, 135 ff.

⁴) Se herom: H. N. Hauges »Rejser«; A. Fibiger: H. N. Hauge i Danmark, samt L. Schrøder: P. L. F.

⁵) Peder Thomsen er født 23/11 1785 på gården Kragborre, er altså bror til Jens Andersens kone, Karen Marie Thomasdt., og Math. Nielsens kone, Ane Thomasdt. Ifølge Skanderborg justitsprotokol fik P. Th. 19/8 1808 borgerskab som bendrejer i Skanderborg. Formodentlig samme år blev han gift 1° med Maren Jensdt., der døde 20/1 1809, 23 år gl. Gift 2° 27/10 1809 med Kirstine Hansdt. fra Ravnholt i Rårup sogn (d. 18/6 1838). I dette ægteskab var der 9 børn, hvoraf 4 døde som små. Gift 3° 23/11 1838 med Karen Madsdt., der var enke efter købmand Andreas Friis i Horsens. P. Th. døde i Skanderborg 25/7 1868, 82 år gl.

har Trende Hoved-Egenskaber..... Den 1ste af disse ædle Egenskaber maae man effter Kierlighed tiltroe mange af de Opvakte; men at de alle 3 skulle have været samlede hos H.N.S. og mig er umulig, Ps. 112,4; thi da kunde ingen *betydelig uenighed have fundet Sted*. Men hvor den hærskende mangel meest yttrede sig, overgiver ieg fra mig til Din og andres omdømme, ligesom Du og var een af de gandske faa, som var overværende *ved vor eeneste Samtale.*»

Dette kan man sammenligne med provst Brøchners udtalelse¹: »Han [Hans Nielsen Hauge] vilde ej komme i mit hus, som jeg dog havde ønsket, ej heller kunde jeg få at vide, naar han holdt forsamlinger her i sognet, før de var forbi, som dog skal være holdt hos Rasmus Sørensen i Brunsvang især, som er en sværmer i høj grad.«

I sin omtale af Huges besøg i Danmark i 1804 fortæller A. C. Bang, at Hauge også besøgte Peder Laursen, hos hvem han holdt opbyggelsesforsamling². Ifølge det ovenstående synes dette egentlig lidet sandsynligt. I hvert fald er det givet, at under den ene samtale mellem Hauge og Peder Laursen, hvor den så siden har fundet sted, har det vist sig, at disse to åndshøvdinge havde et for forskelligt kristendomssyn til at kunne samarbejde. Om Peder Laursens syn på Hauge får man et indtryk af brevene VI, IX og XIX. Peder Laursen syntes, at Hauge lagde for stor vægt på gerninger, hvilket tydeligt fremgår af følgende få linier fra brev IX: »Men er det, fordi ieg ved Naaden har søgt at aabne Kilden til den Menneskelige dybe Fordervelse og naturlige Kræfters uformue til alt got, saavel som Christi usporlige Rigdom, Eph. 3,8, hvorved deres Velynders [H. N. Huges] ufrugtbare og Trælbaarne Lov- og Gjernings Lærdom er stødt for Hovedet.....«

En sammenlignende vurdering af disse to mænd vil være vanskelig; men når man betænker, at Peder Laursen og

¹) Fallesens teol. månedsskr. 1805 II s. 121ff.

²) A. C. Bang: H. N. Hauge og hans Samtid, 2. udgave, 1910, s. 319.

provst Brøchner netop i disse år var bitre modstandere, får det en vis vægt, hvad provsten skrev i 1805: »Man har sagt, at Hans Hauge og Peder Laursen ej havde sønderlig Samkvem med hinanden. Af det, jeg har set af Hans Hauges Bøger, står han langt neden for Peder Laursen i Kundskab, hans Skrifter er noget usammenhængende Væv, hvoraf en stor Del er leverede til Uddeling blandt Almuen»¹.

Dette skal dog ikke tages som fuldgældig vurdering af Hauge, som netop ikke havde sin styrke i det skriftlige. Men det skulle dermed være godtgjort, at Peder Laursen ikke kunne sympatisere med og langt fra var tilhænger af Hauge. Angående Hauges stilling til de opvakte iøvrigt kan vi først lade Hauge selv få ordet. Han siger således med henblik på de opvakte i Horsens-egnen: »Foruden de ovennævnte Brødre i Christiansfeld, traf jeg ogsaa enkelte særskilte religiøse Partier i Danmark, hvoraf nogle havde ret særegne Begreber om Kristendom og var altfor ivrige og overtroiske, saa jeg ikke kunde blive enig med nogen af dem.»² Og et andet sted hedder det: »Paa Fyn og især i Jylland traf jeg nogle, som var bøjelige og havde en alvorlig Omsorg for sin Sjæls Salighed, ligesom jeg endnu i 1816 i Jylland har enkelte fortrolige Venner;....»³.

A. C. Bang søger i sin bog om Hauge at vise, at der var det bedste forhold mellem Hauge og de jyske opvakte, idet han her som overalt i bogen er rede til et forsvar for Hauge. Hauges egne ord synes mig at ligge sandheden så nær, som man kan komme den, idet de afslører, at han havde vanskeligt ved at blive enig med sine danske trosfæller, hvilket forekommer os meget naturligt, når vi kender de jyske opvakte. Og samtidig vandt han sig dog enkelte fortrolige venner, med hvem han senere brevvekslede, og som sikkert er forblevet hans trofaste tilhængere. Som

1) Fallesens teol. månedsskr. 1805 II s. 121 ff.

2) H. N. Hauges Rejser, 3. udg., 1914, s. 94.

3) H. N. Hauges Rejser, 3. udg., 1914, s. 53.

sådan kan man vist regne den ovennævnte Jens Frederiksen, som i 1821 og 22 var på besøg hos de fynske vakte og her blev arresteret i jan. 1822. Bemærk, at Peter Larsen Skræppenborg kaldte ham for haugianer¹. Endvidere købmand Andreas Friis i Horsens, der endnu o. 1815 brevvekslede med Hauge (se brev VI og XIX). Friis skrev i 1813 et brev til Grundtvig², der tydeligt afspejler hans haugianske kristendom³. Også den tidligere nævnte Birthe Marie Rasmusdt., som i 1803 var i Norge, hørte en årrække til haugianerne. Måske, det er dog ikke helt klart, har også drejer Peder Thomsen i Skanderborg været haugianer.

Så langt er man helt på fast grund, når man søger at klarlægge Hauges forhold til de opvakte. Spørgsmålet, der bliver tilbage, er så blot: Har Hauges besøg i Danmark og hans indflydelse på nogle af de opvakte forbindelse med den kendsgerning, at de opvakte engang i årene 1804—10 blev spaltet i to partier? Vi kender Peder Laursens stilling til Hauge, og den lille flok, som fulgte ham, må åbenbart have haft samme opfattelse som han. Var da den anden gruppe, som efter »skismaet« blev ledet af Mathias Nielsen, Ikjær, og Hans Nielsen i Korning, haugianere? Vanskeligheden ved besvarelsen af dette spørgsmål ligger deri, at vi ikke ved med bestemthed, om de ovenfor nævnte haugia-

¹) L. Nygaard: Kristenliv s. 224ff. og 247ff.

²) Kh. Saml. 3. Rk. II, 523ff.

³) Købmand Andreas Friis i Horsens var f. ca. 1773. Som ung var han tjener hos kammerherre Lüttichau på herregården St. Grundet ved Vejle og blev her forlovet med en norsk pige, der tjente på Grundet (M. Sørensen i Vejle A. Folkeblads julenr. 23/12 1902). Han var ivrig haugianer, og kort efter Hans Nielsen Hauges besøg i Danmark — bl. a. på St. Grundet — i 1804 rejste han til Norge. Ifølge Horsens justitsprotokol er hans fulde navn Anders Jepsen Friis, og han er f. i Rusted Mølle, Grinderslev sogn, Viborg amt. Han vandt borgerskab som købmand i Horsens 19/12 1808. I 1816, 8/11 blev han i Horsens g. med Karen Madsdt., der er f. i Skannerup sogn. I ægteskabet var der fire børn. Andreas Friis døde i Horsens 29/7 1835, 62 år gl. Enken giftede sig 2° 23/11 1838 med drejer Peder Thomsen i Skanderborg.

nere blandt de opvakte tilligemed deres ligesindede skal henregnes til Mathias Nielsens kreds, eller de egentlig skal regnes for en tredje gruppe. Formodentlig har disse to kredse i hvert fald stået hinanden nær. I brev VI, til A. Friis i Horsens, forsvarer Peder Laursen et brev til Math. Nielsen, som Friis har ytret misfornøjelse med.

I skrivelse til amtet om det første forhør optaget over de opvakte skrev herredsfoged Brorson, at forhøret viste at de opvakte var haugianere¹. Og i en skrivelse til kancelliet af 20/12 1816 fra Vejle amts skoledirektion, undertegnet af amtmand Selmer og provst N. Blicher, hedder det om de opvakte, at de er »sande tilhængere af Hans Nielsen Hauge«². I brødremenighedens emissær J. Jacobsens årsberetninger hedder det om forholdene i egnen mellem Vejle og Horsens i årene 1803—07: »Der er vel særdeles mange i alle Landsbyerne her omkring, som berømmer sig af en særlig Guds frygt; men de [herrnhuterne] kunde ingen Velsignelse have af Omgangen med dem, idet de bestandig taler om Lovens Overholdelse... Saavel omkr. Nr. Vilstrup som i og ved Engum har forskellige af de haugiansk-sindede Folk gjort sig Umage for at bringe vore Søkende bort fra Enfolden i Kristus, men det er ikke lykkedes for dem med nogen...«³.

Nu ved jeg godt, at man ikke kan tillægge disse udtalelser alt for stor vægt; men de tjener dog til at vise, at man i samtiden har set en vis forbindelse mellem Hauge og de jyske opvakte o. 1810. At kalde dem haugianere vil — bortset fra de få førnævnte — sikkert være at lægge for meget i udtrykket; men der er ikke lidt, der tyder på, også i Peder Laursens breve, at en del af de opvakte virkelig er blevet påvirket af Hauges forkyndelse, dels direkte ved hans besøg, dels gennem hans bøger.

¹) Dsk. kanc. 1. depart., brevbog 1812 II nr. 2702.

²) Dsk. kanc., 1. depart., brevbog 1817 II nr. 2417 (bilag).

³) Kh. Saml. 5. R. I, 187ff.

Om de tendenser, den haugeske forkyndelse indebar, hedder det hos prof. St. Stenersen: »Hauges Syn paa Tro og Gerninger kunde let enten føre til Sværmeri eller til en Lovreligion, der gør enkelte, udvortes i sig selv ubetydelige Handlinger til noget højest vigtig ja endog til en Betingelse for Salighed.«¹ Og A. C. Bang skriver herom: »Skulde den [retningen] slaa ud i Lovvæsen og Gerningsretfærdighed, eller skulde den efterhaanden tage Skridtet fuldt og stille Retfærdiggørelsen af Troen i Forgrunden uden at indsnøre den i andre Betingelser end dem, som ligger i Sagens egen Natur, og uden paa samme Tid dog at opgive Kravet paa Livet i Troen og Alvor i Helligørelsen?«².

Når man tænker på, hvordan de opvakte i Bjerre herred først kom ind i sværmeri og derefter forskansede sig bag »den rene lære« og blev til samfundet »de stærke jyder«, et samfund, som netop gjorde enkelte i sig selv ubetydelige ting til en betingelse for salighed, da kan man se ligheden med den haugeske retning. Sandsynligheden taler for, at der også har været direkte afhængighed.

Vi må da regne med, at Peder Laursen, som den personlighed han var, ud fra sit kristendomssyn ret hurtigt har set den fare, den haugeske forkyndelse indebar, og dermed var hans stilling til den bestemt. Det fremgår af brevene, at stridsspørgsmålene mellem de opvakte bl. a. har været forholdet mellem tro og gerninger, med andre ord spørgsmålet om helliggørelse. (Se herom brevene VI, IX og X).

Endvidere beskylder Peder Laursen det andet parti for at ville kræve deres synspunkter antaget af alle. I brev IV stiller han da det spørgsmål, om de trosspørgsmål, som de er uenige om, er nogle for kristendommen fundamentale trossætninger. Hvis det nemlig ikke er det (hvad Peder Laursen altså ikke mener), er det forkert af dem med magt

¹) Rudelbach: Teol. Maanedsskr. 1826 V, 2.

²) A. C. Bang: H. N. Hauge... s. 353.

at ville kræve dem antaget af andre, »Ieg udelukker ikke eder, fordi ieg meener med meget god Grund, at I i visse Deelee ere vildfarende...«

Vi går derefter over til behandling af den anden årsag til uenigheden, hvorom »Brevbogen« bærer vidne, nemlig det sværmeri, der opstod blandt de opvakte. Det drejer sig om nogle kvinder i Rårup og Korning, som påstod, at de fik direkte åbenbaringer fra Gud og havde Guds Ånd på en særlig måde. Det er følgende: Johanne Marie Jensdt., gift med Søren Olesen i Glattrup; grdm. Jens Iversens kone Karen Hansdt. i Korning, der i 1811 begyndte at få åbenbaringer. Hun var kun tre måneder forinden af smeden Hans Nielsen blevet vundet for den nye tro. Først nogle år senere optræder Marie Kathrine Kristensdt.¹

For at vise, hvad det drejer sig om, kan vi tage enkelte udpluk fra »Brevbogen«. Om Johanne Marie Jensdt. skriver Peder Laursen, »At hun maaler sin Naadestand og fremgang i samme effter Indskud, Aabenbaringer og heftige Sindsbevægelser, som vel bestaaer af mere Natur end Naade... at hun effter Indfald, Indskud og Aabenbaring giver sine Satser ud for Guddommelige og dømmer andre haardeligen uden anden Beviis.«² Til Math. N., Ikjær, skrev Peder Laursen, »at du haver holdt en Vey indrettet effter en bedragelig og hemmelighedsfuld og skiult Aands førelse for vissere og høyer end Veyen effter Sandheds ord, det Ævige Viisdoms Lys...«³ Og i det såkaldte truselbrev skal Joh. M. Jensdt. have skrevet: Gud har oplyst mig og lært mig at kende kraft fra skin⁴.

Et faktum er, at Joh. M. Jensdt. ved sine påståede

¹) Marie Kathrine Kristensdt. er f. i Engum sogn 2/2 1784, blev 18/10 1812 g. i Korning med husmand og skræder Therkel Pedersen, Korning mark (f. 1784 i Korning, d. 1851). De overtog i 1824 Ikjærgård, hvor hun døde 23/11 1850.

²) Brev IV.

³) Brev II.

⁴) Se brev V.

åbenbaringer fik indflydelse på Math. N., Ikjær, og dermed formodentlig også over nogle flere ligesindede. Math. N. karakteriseres som en noget veg natur¹, og »Brevbogen« bekræfter det. Brev IV viser, at Peder Laursen tidligere har advaret ham mod nogle andre, som han har været afhængige af, og hver gang har det vist sig, siger Peder Laursen, at advarslerne var berettigede. Peder Laursen gør, hvad han kan, for overfor Math. N. at afsløre Johanne Marie Jensdt.², men al hans møje er forgæves. Joh. Maries stærke karakter gør udslaget.

Hvornår begyndte dette sværmeri, hvorved de opvakte deltes i to partier? De første breve fra Peder Laursen til Math. N., og ligeledes »truselbrevet« fra Joh. M. Jensdt. (se V) er fra 1809. Det ligger altså før den tid. Nu har vi på en anden måde et udtryk for uenigheden, nemlig i fortegnelsen over fadderne ved Math. Nielsens børns dåb. Her afspejles tydeligt Math. N.s omgangskreds. Ved de tre første barnedåb, i 1804, 1805 og 1807, stod Peder Laursen eller hans kone fadder hver gang. Endvidere brødrene Laurs og Jens Madsen, som efter 1810 hørte til i Peder Laursens kreds; Jens Nielsen i Glattrup, der var medunderskriver af »forbundsdokumentet«, og Maren Olesdt., som i 1811 henregnes til haugianerne (se brev X). Joh. M. Jensdt. var fadder i 1805 og bar barnet i 1807 — og igen i 1811 og 1813. (Hun døde 1815).

Et barnedåb i sommeren 1809 danner en slags overgang til de følgende. Peder Laursen var ikke med, og af hans kreds var der kun Jens Madsen, Kragborre. Foruden Søren Olesen var der da kun familie. Ved de syv efterfølgende barnedåb, fra 1811 til 1823, var der udelukkende faddere fra den kreds, som fra ca. 1810 samledes om Math. Nielsen og Hans Nielsen. Deres Navne er kendt, dels fra retssagen 1811—17, dels fra »forbundsdokumentet«. Kun een gang ved disse syv barnedåb er moderens to søstre, Karen Marie

¹) K. F. Hafstrøm i Jyske Saml. 4. R. V, 1 ff.

²) Se brevene IV, VIII og X.

Thomasdt. (g. m. Jens Andersen) og Karen Thomasdt., indskrevet som faddere, mens de øvrige, ialt otte, familier er repræsenteret to eller tre gange, Hans Nielsen endog fem gange.

Dette giver os utvivlsomt — tror jeg — et sandt billede af forholdene mellem de opvakte. Vi kan efter ovenstående formode, at uenigheden er opstået ca. 1808 og i løbet af 1809 er vokset til en uoverstigelig barriere. Ligeledes kan det synes, som om forholdet til Hauge, der dog havde været stridsspørgsmål fra 1804, ikke har gjort det store skel; men at det først er sværmeriet fra 1808 f., der fremkaldte den endelige splittelse. Herpå tyder bl. a. følgende: »Ieg tog hiem med et bedrøvet Hierte og med Sorgfulde tanker ved den Betragtning at se, hvorledes Siælefienden ved sin Slangegift, den Diævelske Mistanke, som sin *sidste Nød-Piil* søger at tilspærre Veyen for al Christelig eenighed og Kierlighed. Paa mit forlangende, som dog slet ikke var didhenrettet, fik ieg Dit Svar, udtrykt paa fleres vegne; at hvad I havde imod mig var, at I ikke troede, at ieg havde den Kraft og den andeel i mit Hierte af det Guddommelige liv, som ieg ved Troes og den dybe fordervelses Kundskab foredrog andre...¹. Dette og andre steder tyder på, at den uenighed, der var fremkaldt af Hauge, netop nåede sin klimaks i løbet af 1809—10.

Angående de sværmeriske kvinder endnu dette. I »udskrift af den, i anledning af nogle sværmere i Rårup og Korning sogne, den 11. maj 1812 i Horsens afholdte kommissionsforsamling«² hedder det, at »siden foråret 1810 har ingen af [Søren Olesens] børn søgt Rårup skole efter skoleprotokollens udvisning«. Da striden i Korning først begyndte i 1811, vil det formodentlig sige, at det er Joh. M. Jensdt. (og Math. Nielsen), der har foranlediget den lærebogsstrid, som fik så uoverskuelige følger for de opvakte.

¹) Citat fra brev VI, til A. Friis, af 14/10 1810, med min understregning.

²) Dsk. kanc. 1. depart. brevbog 1812 II nr. 2702 (bilag).

Lindberg har vel så ret, når han siger, at Mathias Nielsen var den første, der fattede mistanke til Balles lærebog¹. Ifølge ovenstående udskrift havde Joh. M. Jensdt. i vintren 1811—12 en lærer, Christian fra Uldum, til sine børn. Imidlertid erklærede hun overfor nævnte kommission, at »hun indså det urigtige i at have antaget en person til sine børns undervisning uden præstens forevidende.... og erklærede iøvrigt, at hun ville forholde sig i overensstemmelse med de kgl. anordninger som en oprigtig og lydlig undersåt, hvilket hun erkendte at være sin pligt.«

Altså Joh. M. Jensdt. trak sig tilbage, og L. Schrøder fortæller, at hun kom til at stå i et meget venligt forhold til Peder Laursen². Men lavinen var sat i skred og rullede videre. I 1811 var Karen Hansdt. i Korning begyndt at få åbenbaringer. Det hedder i herredsfoged Brorsons indberetning til amtet af 16/12 1811: »Kvinden, som for en tre måneder siden med ham³ er blevet sværmersk, er nu den ypperste i menigheden, har åbenbaringer og udbreder dem...«⁴. Karen Hansdt. indtog Joh. M. Jensdt.s plads som den, der ved sine åbenbaringer skaffede sig indflydelse på de opvakte. Senere trådte hun i baggrunden, og en anden kvinde, Marie Kathrine Kristensdt., trådte frem som leder.

Med andre ord det var kvinder, der lige fra 1808 tog magten og bestemte bevægelsens videre forløb. De har ansvaret for den strid med myndighederne, som begyndte i 1811, og som førte til dannelse af samfundet »de stærke jyder« ved »forbundsdocumentet« af 1824. Peder Laursen var vel den eneste, der gennemskuede sværmeriet og kunne modstå kvinderne, og det lykkedes ham tillige at holde nogle af trosfællerne udenfor.

Peder Laursen hører altså ikke til »de stærke jyder«. Som disses åndelige ophavsmand kan snarere regnes Peder

¹) I. C. Lindberg: »Danebroge« 1841 s. 5.

²) L. Schrøder: P. L. F. s. 115.

³) 3: Hans Nielsen, smed i Korning.

⁴) Dsk. kanc. 1. depart. brevbog 1812 II nr. 2702 (bilag).

Frandsen¹, af hvem »de stærke jyder« i den første generation har taget mere i arv. Men som det forstås, var der andre forhold, der gjorde, at den opvækkelse, P. Frandsen fremkaldte, blev til samfundet »de stærke jyder«.

Vi har nu behandlet de stridigheder, der er omtalt i og er en vigtig del af »Brevbogen«. Tilbage er at meddele lidt om Peder Laursens senere liv. Peder Laursen havde samme syn på Balles lærebog som de øvrige opvakte og ønskede også sine børn konfirmeret efter Pontoppidans forklaring. Han indsendte da en ansøgning, dateret d. 29/9 1813, til kongen om at måtte benytte Pontoppidans forklaring til børnenes undervisning og konfirmation². Ansøgningen var underskrevet af hans venner og trofæller i Rårup sogn. I sin følgeskrivelse udtaler provst Brøchner, at der er få fædre, der besidder Peder Laursens kundskaber; dog kan han ikke anbefale det ansøgte for følgernes skyld, og det samme skriver biskop Birch. Peder Laursen og hans venner fik ikke noget svar på ansøgningen, og en erindringsskrivelse til kancelliet af 21/6 1814 gav heller ikke resultat. Peder Laursen indsendte da alene en ansøgning til kancelliet, dateret 11/12 1814³. Han fik en varm anbefalingskrivelse med fra herredsfoged Brorson i Hornsyld, dateret 12/12 1814⁴. Efter biskop Birchs anmodning var provst Brøchner 4/1 1815 hos Peder Laursen for at undersøge børnenes fremgang og kundskaber. I sin skrivelse til biskop Birch af 3/2 1815 udtaler han sig meget rosende om Peder Laursen. Det hedder bl. a.: »Ieg agter ham skikket til at være sine Børns Lærer, har og den Forsikring om hans Christelige Tænkemaade, at han allene vil anbringe sine Børn til sand Christendom og intet Sværmerisk indblande deri, hvortil Ieg ej fant mindste Spor ved den anstillede Prøve.« Biskop Birch anbefaler i sin skrivelse til kancelliet

¹) Kh. Saml. 6. R. V, 4.

²) Dsk. kanc. 1. depart. brevbog 1813 II nr. 4168 (bilag).

³) Dsk. kanc. 1. depart. brevbog 1815 I nr. 465 (bilag).

⁴) Jvf. L. Schrøder: P.L.F. s. 114.

af 10/2 1815 at det »maatte bevilges Peder Laursen at lade sine Børn confirmere efter bemeldte [Luthers] Catechismus og den Forklaring, han derover har havt Lejlighed til at gjøre dem — (thi udtrykkeligen at nævne Pontoppidans Forklaring anser jeg, som jeg og tilforn har givet mig den Frihed at anmærke, ikke for at være hensigtsmæssig eller gavnligt)...«

Det ansøgte blev bevilget ved cancelliskrivelse af 18/3 1815, og de to sønner Laurs og Jens blev konfirmeret af provst Brøchner ved en ekstraordinær confirmation 19.s.e. Trin. 1815. I kirkebogen har provst Brøchner anmærket: »Pontoppidans Forklaring, god Bibelkundskab en del aandelige Salmer; jævnlige.«¹.

¹) I Korning gik det anderledes med de opvakte børn. (Det følgende bygger på de officielle dokumenter, der beror i Rigsarkivet.) Ved cancelliskr. af 24/12 1813 blev der givet tilladelse til at smeden Hans Nielsens søn Peter måtte konfirmeres alene efter Luthers katekismus. De øvrige børn forsømte skolen og gik hen i flere år uden at blive konfirmeret. Dette førte til den kgl. resolution af 4/11 1818, at børnene skulle fratages forældrene. Imidlertid var vanskelighederne ved børnenes anbringelse store, ligesom man heller ikke havde midler til deres underhold. Det lykkedes at få pladser til børnene, men ikke at skaffe de nødvendige midler. Sagen var endnu ikke i orden, da biskop Birch i skrivelse af 9/3 1820 fra consistorialråd Bechmann (sognepr. i Rårup fra 3/3 1819 til 1835) fik at vide, at Bechmann under præsteembedets vacance i Lösning-K. havde antaget fem af de opvakte børn til forberedelse til konfirmation, og at børnene var kommet til Rårup 1. nov. 1819. (De var hos venner i Rårup sogn). Birch meddelte 24/3 1820 dette til cancelliet, som 18/4 1820 resolverede, »at naar Børnene have erhvervet sig de fornødne Kundskaber, kunne de konfirmeres, endog paa en særskilt Helligdag, saafremt Præsten dertil er villig.« Da Vejle amts fattigkasse på forespørgsel svarede, at de ikke havde midler til de øvrige tre børns underhold, forespørger cancelliet 23/9 1820 Bechmann, om han er villig til at undervise og konfirmere disse tre. Bechmann svarede 4/10 1820, at han er villig dertil, »naar Vedkommende herom vil henvende sig til mig; Ia saameget mere villig dertil, som jeg af ovennævnte Skrivelse seer, at dette er med Det Kgl. Danske Cancellies Villie.« Ovenstående for at udrydde den udbredte misforståelse, at de opvakte børn blev taget fra forældrene. Det gjorde de ikke. En kgl. resolution blev aldrig ført ud i livet!

I 1829 afstod Peder Laursen sin gård til sønnen Jens Pedersen og overtog selv et lille husmandssted i Nøttrup by. Her boede han i 1834 sammen med sine to ugifte døtre. Hans kone var da død. Peder Laursen døde 22/10 1835, 72 år gl. Da konsistorialråd Bechmann stod ved hans dødsseng og talte til ham over ordet fra Rom. 3,23: »Alle har jo syndet...«, sagde Peder Laursen, at han havde lagt for megen vægt på udvortes gerninger og for lidt på nåden¹.

Til sidst vil det være på sin plads at tilføje et par ord om Peder Laursens kristendomsopfattelse. Man har drøftet, om »de stærke jyder« var pietister eller »gammellutherske«. Det gælder for dem, som for Peder Laursen, at der her ikke er et enten-eller; thi der findes gedigne lutherske tanker ved siden af en udpræget pietistisk opfattelse. I enkeltheder at gøre rede for Peder Laursens kristendom er ikke muligt her, der skal kun peges på enkelte typiske tanker.

Peder Laursen regner med omvendelse som indgang til det nye liv. Det hedder et sted, at Guds retfærdighed ikke kan afvendes uden allene ved sand Troe, som forudsætter en dyb og grundet Omvendelse². Den sande tro viser sig i daglig kamp imod synden³; thi ordet byder og lærer helliggørelse, afhold, fornægtelse og kærlighed til næsten⁴. »Thi Gud vil ikke anse vort Herre, Herre ... men han vil, at vi skal gøre, hvad han siger...«⁵ »... men agt, at Troen ej er død, Som hviler tryk i Verdens Skiød Og ej al Synd forbander, Endskiønt den Iesu Hjerte brød, Og bragte ham i yderst Nød, Slig Troe i Pølen lander.«⁶.

Han advarede stærkt imod at tage nåden forfængelig og taler om dem, der antager troens ord og trøster sig ved forsoningen uden at opvise troens frugter. »Han bruger ej sin

¹) L. Koch: Den danske kirkes historie 1801—17, s. 279.

²) Peder Laursen: Sangoffer s. 115.

³) Sangoffer s. 109.

⁴) Sangoffer s. 60.

⁵) Brev VII.

⁶) Sangoffer s. 48.

Frihed saa, Fra Kjærlighedens Lov at gaae, Og Naaden vrang udtyde.«¹.

På den anden side lægger han megen vægt på nåden i Jesus Kristus. Et sted hedder det, at hvad vi har forud (for de uomvendte), er alene den pure og bare nåde². Og kan det siges kraftigere end i følgende ord: »Lad din Naades Rigdom stor, Søde Jesu! hvor det gaaer, Drage dine stedse frem Og i sligt opholde dem; Hente fleer og flere ind I det rette kristne Sind, Som paa Naaden ligger Vind.« Og i en note dertil: »Som holder alle Guds Veje og Førelser med sig for idel Naade; og som i sin stinkende Uværdigheds Følelse, endog ved sine bedste Gjærninger søger daglig Naade til Syndernes Udslettelse i Christi dyre Forsoning uden al, ja tvert imod Fortjeneste. Altsaa ikke falsk at trøste sig ved Naaden i Syndens og Verdens Kjærlighed.«³.

Den menneskelige natur, siger Peder Laursen, er ved syndefaldet blevet absolut fordærvet og kan intet godt gøre. Loven er vor tugtemester til Kristus. Men ved troen får vi kraft til at overholde den moralske lov, som lærer, hvad vi skal gøre for at blive lykkelige⁴. Når han taler om synd, f. eks. i brev VII, synes det, som om han har den for pietismen så typiske moralske syndsopfattelse, og sikkert er det, at han gerne har villet føre en pletfri vandel. Og dog tyder følgende ord på en dyb syndsbevisthed: »Dog hvorom Alting er, saa finder jeg nok hos mig selv et ont og vanartigt Hjerte og en jammerlig Fordærvelse, som gjør, at jeg altid maae ligge i Kamp med mig selv; og dog ved enhver Gjærning, saavel Retfærdigheds som Barmhjertigheds Øvelse maae udraabe med David: Herre! rens mig af min lønlige Brøst (Ps. 19,13) ...«⁵.

¹) Sangoffer s. 49.

²) Brev VII.

³) Sangoffer s. 70.

⁴) Sangoffer s. 49.

⁵) Sangoffer s. 27f.

En ægte luthersk opfattelse finder vi i hans dåbssyn. Det hedder herom: »...Naaden fik dog omsider Bugt, og oplod vore Øjne ... Nu saa vi vor Elendighed og skrækkedes for os selv; før syndtes vi at være rige og havde intet behov; men nu saa vi, at vi var elendige, fattige, blinde og nøgne. Her kom Daabens Pagt os især tilgode, her mærkede vi, at det var ikke saa slet en Forretning, som den stolte og formærkede Fornuft før havde troet; vor Pagt var brudt, vort ganske Ieg var Elendighed; vi var baade Gud og os selv en Væmmelse. Men Trofastheden i *din* indgaaede Pagt oprettede os, vi vare døbte paa Christum, og denne Christum var en Meglere imellem Gud og Menneskene...«¹. Et andet sted siger han, at han vil have Guds ord bedømt »efter den Meening, som vor Kirkes Symbola og Lutheri Skriver give Anledning«².

Peder Laursen var et sandt barn af vor evangelisk-lutherske kirke; hvordan han søgte at navigere mellem forskellige opfattelser og at undgå forskellige yderstandpunkter, får vi at se i et brev, han skrev i 1812 til pastor Bang i Nr. Vilstrup. (Brev XV).

Om planen for udgivelsen af »Brevbogen« til sidst dette: Peder Laursens ortografi er bibeholdt; derimod er tegnsætningen ændret til den moderne grammatiske. Peder Laursens anmærkninger, som i »Brevbogen« er stillet efter brevene, er her indføjet i teksten på de af Peder Laursen selv angivne steder. Af praktiske grunde har hvert brev eller stykke i »Brevbogen« fået sit nummer (angivet med romertal). Peder Laursens egen nummerering såvelsom brevets plads i »Brevbogen« er anført i noter under hvert brev.

De første 16 sider i »Brevbogen« mangler. Der har her været et brev, som ifølge registret er skrevet til en K. P. D.

¹) Sangoffer s. 108.

²) Sangoffer s. 20.

i Uldum. Det næste brev, hvoraf vi har slutningen, er skrevet til Mathias Nielsen. Vi begynder inde i dette brev, lidt abrupt inde midt i en sætning.

I¹

... har seet mig saa langt bag dig, hvilket og vel i sin Deel kan være vist, og derfor saa haanligen antastet mig uden at betænke, at hver har sine egne besynderlige Feyl saavel som og Naadegaver til Kirkens opholdelse og til Christelig eenigheds, ydmygheds og Kierligheds Befordring. Uagtet samme Sinds Beskaffenhed haver til hver Tid yttret sig noget skiønt paa forskellige Maader hos dig, saa haver ieg dog ved Guds Naade søgt at efterfølge Gamaliels Raad at bære og taale og haabe til udfaldet i fremtiden, saalænge nogen Christelig eenighed var at vente; at ieg ikke enten skulle drive min egen Sag under Skin af Guds, eller og effter andres Exempel at føre Krig i Fredens Evangelio og forvandle den Christelige Kirke til en Fægteskole. Men da ieg nu antastes med Magt og enten skal flye eller fægte, saa maae du, din Forgiænger², Tilhængere, Diævelen, Verden og alle mine Anklagere, herved til Slutning viide: At da I nu tilhobe giver al Christelig eenighed, Kierlighed og Overbærelse til Pris og ved eders Tyrranie vil hærskende over Samvittighederne, indføre et nyt Pavedom og indskrænke eller gandske undertrykke den Christelige Frihed og omskabe den til Secter og Partier og støbe alt i en Form, saa siger ieg end engang: At I maa viide, at ieg gandske afryster alle eders uchristelige, ugrundede og ubeviislige Beskyldninger og afkaster eders Pavelige Tyrranies Aag som hidrørende fra ondskab, Hovmod, Overtroe og Kraftige Vildfarelser, kastende mig med al Tillid og Frimodighed i Frælserens Arme og hviler desuagtet al min dybe Fordervelse paa hans Blodige Fortieneste fast overbeviist, at saamange, som ham i Troen annammer uden hærskende falskhed, hungrig og Tørstig effter Retfærdighed, ere fattige i aanden og Paakalde Herrens Navn; saadanne skal,

¹) Slutningen af brev nr. 2 i »Brevbogen; står side 17—20.

²) Med Forgiænger menes her den, han og de øvrige lader sig lede af. Der hentydes til Johanne Marie Jensdt., som er født 1760 i Glattrup, Rårup sogn, g. 1° 16/11 1780 med hovmand og snedker Knud Pedersen, Glattrup (f. i Urlev sogn, d. 15/11 1795), g. 2° 11/6 1796 med Søren Olesen, selvejergdm. i Glattrup (f. 1764 i Kleis, d. 19/10 1845 som aftægtsmand i Glattrup). Johanne Marie Jensdt. døde 28/9 1815.

uagtet de hverken hører til denne eller hiin Sect og uagtet al deres dybe vedhængende Fordervelse, dog have Magt at kaldes Guds Børn og tværtimod Diævelens Anklagelse og Hensigt blive Salig. Til Trods for alle deres samlede Beskyldninger indstiller ieg mig iblant disse, hvor Gud i Christo Jesu ved sin Aand skal føde og opholde mig med Livsens Ord, reense mit Hierte og Samvittighed ved Lammets Blod, bevare sit Himmelske udlæg hos mig til Enden og tilsidst indføre mig i sin lade, saa Himmel og Iord skal forundre sig over min Seyrvinding, udført ved Lammets Blod og Vidnesbyrdets Ord; da derimod de Vantro, Vedderstyggelige, Ureene, Kivagtige, Frygtagtige og Løgnere, de som hensnige sig, gjøre Partier effter Menneskelig Paafund og holde Gudsfrygt for en Vinding for deres gamle Menneske, skal kastes i Ildsøen, som brænder med Ild og Svogel.

Næppe tør din Forgiengeres Viisnæse¹ indstille sig for Iordriges Dommere at underkiende denne Afsigt². Men skulle hun være saa dumdristig at fremføre sit Valgsprog imod mig og sige: Denne haver vel talt megen Sandhed, levet effter dit ord; men han haver ikke som ieg havt din Aand³; du maae derfor bortviise ham som en Pharisæer og Skinhellig! da skal Kongen svare hende: Hvo er du, at du tør trætte med den almægtige? Staaer ikke Guds faste Grundvold fast, at Herren kiender sine og allene prøver Hierter og Nyre? Sandelig, Sandelig siger ieg dig: hvo, som hører mine Ord og Troer paa den, som mig haver udsendt, han haver et ævigt Liv, han kommer ikke til Dømen, men har trængt igiennem fra Døden til Livet. Thi hvo, som holder mit Ord, har bygt paa en Klippe og skal ikke see Døden Ævindeligen. Da derimod den, som hører mine Ord og ikke gjør dereffter, haver bygt paa Sand, og hvis Bygning skal nedkastes og Ævindeligen undergaae. Hvo, som haver Øren at høre med, han høre! Thi ieg vil i Ævighed ikke vanhellige min Pagt eller forandre det Ord, som gik ud af mine Læber. Ps. 89.

Skulle hun eller du for fremtiden, hvilket ikke ønskes, ej ville unde mig Plads i den Stridende Kirke, men formedelst Ondskab, Overtroe og egenmagt blive ved at fægte, da Trods eders Avind, om I kan forandre denne Guddommelige Kiendelse, og I skal uden Tab og med Aands gremmelse see denne uskatte-

¹) Johannes Marie Jensdt.

²) 3: dom.

³) Johanne Marie Jensdt. påberåbte sig direkte guddommelige åbenbaringer.

erlige foriættelse opfyldt ved Ævig Guddoms Kraft paa Sions Ring Ævindelig. Du skal og til Slutning viide, baade du og den Belials Samfund, hvori du staaer, at I skal gjøre Gud Regnskab for eders Avindsyge, hadefulde, Løgnagtige og i Ævighed gandske ubeviislige Beskyldninger, som I i eders Overtroe, Sværmerie og Siæls Bitterhed udøser imod mig, hvorunder ej allene forstaaes den saa ofte oprevne Skade af egenære og Fornuft, men saa utallige andre, som opfylder eders daarlige Opbyggelses Timer, men hvis Tal og Vægt vil om ikke før saa dog i Ævighed forøge eders Qval og skiendsel. Du skal ogsaa viide, at du skal gjøre Gud Regnskab for den Vantro og ringeagt, du haver bleven ved at viise imod hans Ord den evige Sandhed i Almindelighed, saavel som og i særdeleshed den foragt, du for min ringheds Skyld haver beviist imod samme Sandhed fremført ved min Mund og Pen. Du skal og endnu ydermere viide, at om du skulle overtales til at fremkomme med flere saadanne uchristelige Beskyldninger, Stridsskrifter og Domme uden al Bevislighed, at ieg straks uden skaansel kaster dem paa Ilden som Mørkhedens Sæd og derpaa ej vil værdige dig det allermindste Svar for Fremtiden, da de herved eengang for alle er allerede noksom besvaret.

Endelig vil ieg endnu til Slutning bede dig engang og ikke heller uden denne eene Gang, at om du ikke er gandske utrængende til Advarsel og saa vis i din Mening, som du kan blive, at du dog endelig ville bede Gud i denne høystvigtige Sag om ret forstands oplyste Øine (til at kiende Lyset og vandre i Lyset; thi hidtil haver du gjort dig fortient i Frælserens Bebrejdelse: Menneskene elskede mere Mørket end Lyset. Da du haver holdt en Vey indrettet effter en bedragelig, hemmelighedsfuld og skiult Aands førelse for vissere og høyere en[d] Veyen effter Sandheds ord, det Ævige Viidsoms Lys), og see saa ikke længere med falske, forudfattede Meninger, ikke heller med ugrundede Indbildninger, meget mindre med andres Skalkagtige Øye, forgab dig ikke heller bestandig paa mig; men see til de kalkede Grave, som ere omkring dig, og du skal finde saa stor en Vedderstyggelighed sadt i den Hellige Stad, at du uden al ophold skal flye endog med forliis af Klæder, Ejendom og alt Timeligt Gods for den formummede og Siæledræbende Fiendes ondskab. Denne svorne Fiende søger kiendelig at dræbe os allesammen paa Veyen eller og ved Lygtemænd og falsk Lys at afføre os derfra; men hvo seer ikke enten ved oplysning og erfarenhed eller og ved Troe og haab, at vor Gud haver nu sin Kasteskoul i haanden og vil ved denne Irring, Jammer og fødselssmerter igiennem-

rense sin Loe, aabenbare de retskafne, samle Hveden i sin Lade og opbrænde avnerne med uudslukkelig Ild?

Meere har ieg nu ikke enten at sige dig eller bede dig om, men overlader nu for fremtiden baade mig og dig til Guds arbejdende og medarbejdende Naade og til det Ord, som er mægtig til at gøre deres Siæle Salige, som i Sandhed og Bestandighed Troer derpaa. Haabende endnu ved Betragtning af Guds Magt, Viisdom, godhed og store Majestæt og Herlighed at see hans underlig Sejrvinding udført paa os, ej allene til vor Fælles foreening og inderlige Samfunds Kierlighed her, men vist og sandt hisset til at synge Lammets og alle Guds Tieneres Sang, at han som sidder paa Stolen da haver omvendt Zions Fængsel og ved Lammets Blod og Vidnesbyrdets Ord haver forvandlet deres Saar til Ærestegn, deres Strid til Seyr, deres Graad til Fryd og deres hylen og Klagemaal til Ævige Himmelske Lovsange. Dette være da og forblive, o Ævige, Almægtige og Barmhiertige Gud, et Ia og Amen i Christo Iesu!

Hermed slutter ieg gandske og vil paa Grund af din egen fraskillelse og Erklæring, saavelsom og fordi at ieg ej skal blive deelagtig i Babels fald og Plager, hermed sige dig baade et Hiertelig og smertelig Far vel indtil videre¹.

P. L. S.

II²

Er skreven til Enken G.M.J.D. i Nebsager Skou³.

Kiære og tilforn i Gud højtelskede Veninde!

Herren sagde, og det skeede; han bød det, saa stod det. Saaledes udtrykker Psalmisten, 33,9, den allerhøjestes Almagts Gierninger i Skabelsen, givende derved tilkiende, at hans Almagt

¹) Det fremgår af et andet brev (se IV), at dette er skrevet 25. juni 1809 som svar på et brev fra Mathias Nielsen, Ikjær, af 30. april 1809. I sit brev må M. N. have frasagt sig samfund med Peder Laursen, og denne bekræfter nu for sin egen part skellet imellem dem. De to sidste ord viser dog, at Peder Laursen ikke har opgivet håbet om, at de igen skal blive forligt.

²) Brev nr. 3 i »Brevbogen«; det står s. 21—25 med »Anhang« s. 25—29.

³) Enken G.M.J.D. (hvem det er, ved jeg ikke) havde tidligere hørt til de opvakte, men havde, synes det, på grund af sit giftermål afbrudt forbindelsen med sine tidligere venner. I begyndelsen længtes hun tilbage, men da hun blev enke og dermed havde frie hænder, havde hun endelig opgivet at vende tilbage til de opvakte. En ildebrand, der synes påsat, »ondskabsfulde haver været almagts Redskaber«, lægger hendes

er uindskrænket, og at hans Munds Ord haver uden Undtagelse de kraftigste Virkninger. Dette maatte lære alle Mægtige, Rige og anseelige i Verden ret at ydmyge sig under denne Guds vældige Haand, kiende sin uværdighed til det, de besidder, omgaas [det] med Frygt og være bered at modtage med Taksigelse, hvad denne høystmægtige og Viise Herre og Gud vil beskikke for og over dem. Dette maatte og lære alle Fattige, foragtede og dybt fornærede og sørgende, at det koster denne Almægtige ikkun eet eneste Ord, saa ere de i beste Maader hiulpene. Men fordi de allerfleste har kuns en Død, Historisk og frugtesløs Tro, eller den blotte Videnskab foreenet med en hærskende Vantro, saa findes og desværre sædvanlig den modsatte Virkning af Guds herlige Visdom og Almagt. Den Rige almindelig hovmoder sig af Rigdommen og sætter tillid dertil, at den skal rædde ham i Nødens Tid. Og den Fattige med sine tomme Hænder spørger i sin Vantro, hvad skal vi æde, hvad skal vi drikke, eller hvad skal vi iføre os.

Dette fremfører ieg, Kiære Veninde, som en Indledning til nogle derpaa følgende Erindringer til dig i Anledning af din udvortes sørgelige Skiæbne. Du er i disse Dage bleven overbeviist ved erfaring om den første Sandhed, at Rigdom og alt Timeligt er intet, naar Herren taler; gid du ogsaa i Sandhed maatte blive Kraftig overbeviist om det sidste, nemlig at denne Herre, Herre er ogsaa en ævig Klippe for alle de, som haabe paa hannem allene uden tillige ved Afguderie at haabe paa det Skabte. Ieg siger, Herren haver talt et Ord, hvorved du afklæd[tes] i eet øyeblik al din timelige velstand og stod meesten nøgen; thi lad end saa være, at ondskaftsfulde haver været almagts Redskaber, saa haver du dog ikkun at handle i denne Sag med Herren, da ikke et Haar kan affalde af vore Hoveder uden hans Villie mindre et saa stort ulykkesfald. Men skal du handle allene med Herren, da bliver udfaldet deraf det, Skriften vidner, at Synden er Folkets fordervelse; dine Synder er din fordervelse! Almindelig kommer Ælendighed og timelig Nød over enkelte Personer eller Familier af 2de Aarsager: Deels af deres vedvarende Hyklerie og ugudelighed, med hvilken de stride imod Gud og trætter med hans Langmodighed, som fremkalder

gård i aske, kreaturerne indebrænder, og hun selv bliver hjemløs. Dette er anledningen til, at Peder Laursen skriver dette brev til hende som et forsøg på at få hende til at betragte ulykken, der er overgået hende, som et kald fra Gud. Samtidig med brevet sender han hende en brandhjælp på 4 rigsdaler.

hans timelige Straffe over dem, i hvilken der dog paa Guds side er megen forbarmelse og et skiult Naades-Kald til deres Hierte-lige Omvendelse og Ævige Redning. Deels Tugter Gud ogsaa ved Timelige Lidelser de Sande Troende, dersom enten anfald eller affald skulle være hos dem at befrygte; hvorved de skal lære at kiende dem selv nøyere, Verdens forføngelighed og det Skabtes uformue mere levende, blive deres Frælsere endog ved denne den letteste deel af Korset mere ligedannet, og deres Kristendom derved blive mere stadig, Puur og Luttret, samt derved bevares som ved et Salt fra det hærskende Hyklerie og Verdens Kierlighed. Hvilken nu af disse 2de Aarsager, der har været anledning til Guds Straffedom over dig, er det, du nu ved at handle med Gud skal faae afgjort, paa det Guds kiærlige hensigt med Straffen maae opnaaes; ellers bliver denne overstaaede Ælendighed ikkun dig, ligesom de fleeste, en Moder og Begyndelse til utallige Timelige og Ævige Ælendigheder. Jeg tager ikke i Betænkning Kierligst at raade dig, at du tilegner dig den første Aarsag, nemlig at din vedvarende og modtvillige Vantro, Hyklerie og afskye for Christi sande efterfølgelse samt forsættelig modstand imod den Guddommelige Naades Kald og dragelse io haver paaført dig din ulykke. Gud ville endog viise dig, hvad du havde fortient ved din vedvarende forsættelige Modstand imod hans Aand, Ord og din egen tilforn opvakte, men siden undertrykte Samvittighed, da han gav de arme, ufornuftige og uskyldige Creature til et ynkelig rov for Ilden i dit Sted, for hvis Synd de maatte lide, men derimod sparede dig fra en Timelig og Ævig ødeleggelse og lader endnu Naadens Lys skinne for dig og giver dig Tid til en alvorlig og uhykkelt Omvendelse. Kan Guds store Langmodighed, Skaansel og Kiærlighed samt vedvarende Naadeskald, som klarligen kunde kiendes endog ved udtømmelsen af denne bitre kalk, nu ikke drage dig ud af din Selvgiorte Christendom og gjøre dig ædrue af dit Hyklerie, da er vel ikke mange Middeler tilbage til din Redning. Nu haver du været baade Herre og Tiener, gift og ugift, Riig og fattig; under alle disse omstændigheder haver Gud endnu skænket dig nogenledes Helse og Sundhed som det beste af det Timelige, eller i nogen Mangel deraf en god pleye og Beqvemmelighed; naar nu alle disse omstændigheder og Naades-Omvexlinger ej haver været istand til at drage dig, saa synes nu ikkun eet Middel tilbage til din Redning, nemlig at Gud udstrækker dit Legeme paa Piinebænken og der giver dig at betænke, hvormange ædle Naadestimer der er spildt til overdaadige, unyttige, frugtesløse ia Syndige Besøgelser, samt hvor

godt det havde været at søge Gud med største alvorlighed og med alle stridige Tings fornægtelse i Velmagts Dage, førind de onde Dage kommer. Det er derfor, kiære Veninde, endnu mit gientagne Kierlige og Troehiertige Raad til Dig ved denne givne Leylighed med Frælserens Ord at raabe til Dig, Luc. 17,32. Kom Loth's Hustrue ihue! Hun var io heller ikke grov ugudeligg, dog var hun uskikket til at blive frælst, da hun elskede sine Venner og Bequemmeligheder i Sodoma forstyrrelse mere end Herrens frælse til det stille Zoar. Jeg beder dig af gandske Hierte, sæt dig ej ydermere blot for Guds straffende Retfærdighed, men aflad fra din Hykkelske vey og Hykkelske Venner og begiv dig uden undtagelse ind i den sande Christi efterfølgelse; tænk ikke, at en selvgiort afhold fra visse grove Laster er Christendom; sligt skeer io allene af en Trældoms frygt og er kun en Hyklemaske. Lad dig ikke binde med flere Snarer, men synderlid ved Guds Naade og Troen de, hvormed du hidindtil har været bunden. Bed Gud, at han vil give dig et redeligt Hierte, der ej maatte som hidindtil søge lette veye for Kiødet, men bliv en Christi og hans Korses elskere og Liebhabere. Lad Guds og Christi ord i alt være din Raadgivere, og udvælg ikke Skin men Kraft; tael og gjør alting for Guds Ansigt, og saaledes som du vidste, det var din sidste Forretning i Livet. For alting igien-tager ieg, forarg dig ikke paa Christi Kors; thi have de kaldet Huusbonden Beelsebub, selv Frælseren, hvor meget mere hans Huusfolk. Derior synger den Christelige Kirke: Korset og Modgang er forvist Christi Bruds rette farve, Dog Trøster du hende Herre Jesu Christ, At hun maae Himmerig arve. Mod Diævelens list og grumme Mord, Og Verdens Børns Forargelse stor, Og Kiødet du hende beskierme¹. Hvo, som nu vil have en honnet og anseelig Christus, han søge enten Samqvem med denne Tids fiine Hyklere og Pharisæere, som flye grove udvortes Laster, iagttage visse Gudsdyrkelser, Borgelige Dyder og Ceremonier, men ikke destomindre som hiine Pharisæere overtræde andre Guds bud for Skiks og Sædvanes Skyld. Det er vore artige og kloge Verdens Børn. Eller han rejse til Christiansfeldt; eller han søge Samqvem med deres Yndlinger og Bundsforvandte, hvor han boer. Derved faaer han en Christus, som de fleste vil Respectere, og en Christendom, som er den Mageligste og letteste af alle. Thi at vinde hver Mands anseelse ved sin indge-

¹) Det citerede vers er fra Hans Thomissøns salme: Den christelige Kirkes skønne navn. Th. Kingo: Den forordnede Kirke-Psalmebog, nr. 257 v. 7 (jvf. Slbog f. K. og Hj. nr. 329 v. 7).

togne Christendom er ret den Pharisæeske Maske og er alt det, Naturen meest begierer. Men hvo, som vil have den fattige, foragtede, og til Ierusalem Korsfæstede og iidelig for Sandheds Vidnesbyrd og omsorg for Siælene forfulgte Frælsere og være hans Korses elskere og effterfølgere, han søge ham ikkun i Ordet, Bønnen og Troen, hvor han boer, og han skal ævindelig ikke blive beskiemmet, men ligesaavist finde ham, som han søger ham, og tillige finde til sin fornøjelse, Trøst og Troes Styrke en Samfund, som med ham uafsladelig hænger effter denne foragtede Frælsere, men som ogsaa kiendelig bærer hans Liberis. Mere har ieg ikke Tid til denne gang at tillegge og holder det ogsaa unyttig, naar dette er forgieves. Ieg havde heller ikke gjort dig denne uleylighed, dersom ieg i Guds raad ikke havde troet, at dette ulykkelige Tilfælde maaeskee kunde aabne Indgangen for en Christelig og højstfornøden formanig, som Kierlighed og omsorg for din dyrekiøbte Siæls Redning haver af tvunget mig, men dog som venteligt ej kan forskafe mig anseelse for andet end en Daare. Hermed indlagt sender ieg dig effter Evne en ringe hielp af 4 Rd, hvilket ieg ville Ønske af Gud, at dette lidet fra mig maatte i din Haand blive en desto større Velsignelse. Modtag dem som fra Gud, og se allene til, at du ikke ydermere misbruger dem effter Verdens Viis til Pragt og overdaadighed.

Fredensbierg 1810

P. L. S.

Anhang.

Endskiøndt du, som ieg vel kan tænke, er ubekymret og næppe skal høre mig, saa synes mit forehavende med dig mig saa rigtig ved betragtning af en særdeles elsket og dyrekiøbt Siæls ævige fortabelse, hvad enten det ansees for Kierlighed eller Daarlighed, at ieg atter griber til Pennen for at fornye mine anmodninger, Erindringer og Formaninger.

Effter at Brevet var sluttet, er det faldet mig ind, at ieg skulle gjøre dig en tydelig Anvisning, hvorved du kunde faae kundskab om, Deels hvorledes det er gaaet dig i din Opvækkelsestid, da vi først blev kiendt, Deels hvorledes det staaer med din siæletilstand nu. Ieg veed ikke at gjøre det saa got, som det alt forlængst er gjort af Guds Aand ved den Sal. I. Bunian i en indbildt Lignelse i hans Pilgrims Fremgang. Kan du ikke, ifald du ikke er sikker nok paa din Vey, faae denne vor Bog andensteds, saa kan du faae den hos mig; der finder du i den Edition,

som er trykt 1704, i den 1ste Part fra S. 14 til 20, hvorledes og ved hvad Middel du i din opvækkelses Tid er bleven vendt fra den rette Himmelvej; men fra 20 til 28 finder du, hvorledes du kunde have været, ia vel endnu kunde blive hjulpen, nemlig allene ved Guds og Christi ord, Evangelii Lærdom. Der seer du, hvad Vey denne Verdens viise, Lærde, høflige og anseelige viser bekymrede Samvittigheder. Saadanne Folk ere io ingenlunde Ateyster¹ eller Epicuræere. O ney! sligt er dem en Vedderstyggelighed. De ville og, at Guds ord skal holdes, hvor det er Sædvane og koster ej megen møje. Imidlertid er deres eget Hierte deres Ledere, og de udvælge en Christendom effter sammes Tilbøjelighed i alle ting, hvor ikke Skam eller timelig Skade eller en Trældoms frygt holder dem tilbage. De er særdeles sikre i Vantro, egengodhed og udvortes Skin væsen for Verden, meenende særdeles væl at have truffet det baade for dem selv og andre ved at udvælge en hykkelsk Middelvej ligesom hiist Pharissærne. De ere især egenviise over alt det, de høre eller læse, uden i følende Naturlig Blindhed, Armod og Falskhed, ydmygelig og bestandig at legge Gud i ørene med deres Bønner om redelighed og oplysning, og effter deres Hierne- og Bogstavs Kundskab gjøre de strax deres forklaringer og Anmærkninger samt Criticere alt effter deres egne Grundsætninger. Saadannes Caracteer beskriver Apostelen Philp. 3: Deres Sind er Iordisk, deres Himmel er Iorden, deres Bug er Gud, deres saa høyt og i alt attraaede ære er skiændsel, og de er fornemmelig og meest kiendelig Christi Korsens fiender. Til saadanne raaber Frølsere Matth. 11. Salig er den, som ikke forarges paa mig. Det 2^{det}, ieg ville have dig henviist til i den omtalte Bog, staaer fra Pag. 179 til 180, som viiser dig, hvorledes din Tilstand nu er, og kortelig, hvorledes du er kommen dertil. Du lod dig indtage af Vantro og fortvivlelse om at komme igiennem paa den i Guds Ord anviiste vej, da den syntes formedelst Korset haard og uiævn; desaarsag ville du ikkun gaee lit uden for Vejen paa en grøn og blød Stie; men paa denne Stie er du bleven optaget af fortvivlelsens Fyrste, dine aandelige Øyne udstukne, og du er bleven udkast i Grave og Huler, hvor du snubler og falder af en dybere ned i en anden.

Ach Kiære Veninde! hvad skal ieg i en saa høystvigtig Sag, der angaaer en elsket og dyrekjøbt udødelig Siæls ævige redning, ydermere sige eller Skrive. Ieg vil til sidste Far Vel raabe dig i Ørene som Englene Loth, da de hastede med ham fra

¹) o: Ateister.

Sodoma ødelæggelse: Skynd dig at redde din Siæl! og bøj for Iesu hellige Lidelses skyld og din ævige Velfærdts Skyld dine ørene til Guds Advarsels og undervisnings Ord og din egen talende og bifaldende Samvittighed, da skal du ved at lade samme føre dig paa Troens, Kierligheds og Korsens Vey erfare i levende og Salig overbevisning, at en god og med Christi Blod rensset Samvittighed er et Dagligt Giæstebud, i den Sted din nagende Samvittighed haver hidindtil været et forsmag paa Helvede. Skulle du nu, den velmeente givne advarsel og Foreholdning uagtet, blive ved som begyndt, da taale du omsider, at du finder dig blottet for flere Timelige ulykker, og at Gud endogsaa for dette igientagne Naadeskald og opvækkelses Middel vil besynderlig paa hiin store Doms Dag kræve dig til Regenskab, ligesom du og Ævindeligh skal holde mig angerløs, som effter Kierlighed, fornødenhed og den guddommelige Sandhed med Flid, Betænksomhed og en af al Naadens Gud virket Overbevisning haver vidnet derimod.

I en Convolut hvori Brevet var indesluttet stod følgende:

P. S:

Dette Brev er skreven den 13 May i Tanke at lade det bortsende en af næstfølgende Dage; men da ieg hørte, at du havde gjort offentlig anhold i Sognet om Brandhiælp, hvilken du selv Personligen ville modtage i hver Bye, saa lod ieg hiint Forsæt fare og lod det her ligge dereffter; men da ieg nu heller ikke fik underretning derom, og du heller ikke behagede paa din hiemvej at besøge os, hvilket, om det end kunde været dig lit til vanære, dog ej til nogen virkelig skade, men allene ved Bud lod mig viide, hvad du ville, saa fuldkommer ieg og hermed din Villie, saavidt ieg i hensyn til min og din Omstændighed troer, at det tillige kan være Guds villie, og derfor ved dette uslæbne Bud sender dig indlagte Pengehielp, hvis¹⁾ ubeskyedenhed og Barnagtighed du og din kiære Værtinde ville tage i den beste Mening og lade indsluttede Brev tale, hvor det mangles ham paa Talegaver og nødvendig underretning.

Herren, Herren! den alt formaaende og Naadige Gud og Frælsel! han fylde og erstatte ved sin værdige H:Aand al det manglende og ufuldkomne i dette Brev, at det om mueligt maatte blive dig en Livslugt til Livet, for hvilket som et uselt og ringe Middel du dog maatte ret Hiertelig takke og Prise ham baade her og hisset, at du her maatte blive et sandt og oprigtigt

¹⁾ »hvis« går tilbage på Bud.

Lem af den stridende Kirke, indtil du hisset udfriet fra Angest og Dom i den Triumpherende maatte findes blant den Skare, som er betegnet med den Guddommelige Indskrift: Aab: 7,14 seq: Disse ere de, som ere komne af den store Trængsel og have toet deres lange Kjortle og gjort dem hvide i Lammets Blod.... Og Lammets, som er midt i Staden, skal føde dem og ledsage dem til de levende Vandkilder, og Gud skal aftørre al Graad af deres øyne. Men skulle du imod min Formodning troe, at dette Brevs Indhold i saadan Grad var ufuldkommen, at det skulle stride imod Christelig Kierlighed, den sande og ubedragelige Erfaring og det uforfalskede Guds Ord, eller at ieg som hiine og den nærværende Tids Skalkagtige Pharisæeres effterfølgere ikkun bandt svære Byrder paa andre og rørte dem ikke selv, da ønsker ieg intet hellere end en Christelig og alvorlig Irettesættelse og Overbevisning i Overensstemmelse med det Ævige Sandheds Ord. Udebliver nu denne Irettesættelse, og du alligevel desuagtet bliver ved at bevandre den for Kiødet brede Vey, da gjør ieg strax Regning paa eet af Tvende:

Enten at du ved din vedvarende Modstand imod den Omvendende Guds Aand har forhværvet dig en ulægelig Blindhed og et forstokket Hierte, der gandske foragter Advarsler og Erindringer i Aandelige Ting som Phantastiske Griller. Eller at du, endskiønt du vel er temmelig overbeviist om deres rigtighed og fornødenhed, dog alligevel væbner dig [med] Haardnakkenhed og vil lade det komme an paa en Ævig Prøve, om Gud er Retfærdig og hans Ord Sanddrue.

En ilagt Tanke-Seddel saaledes lydende:

Din Aandelige Tilstand i og effter din Egtestand affbildes for mig under dette Billede:

I din Ægtestand var du for en Tid lig en Fugl i et dejligt forgyldt Fuglebuur, der flyver op og ned, hist og her, frem og tilbage, om ej et Sted kunde aabnes, saa den kunde undflye sit dejlige Fængsel og erholde den ønskelige Luft og behagelige frihed. Men effter din Ægtestand var du samme Fugl lig, dersom den, naar Fuglebuuret blev aabnet, dog ej alligevel ville ud eller elske og benytte sin frihed, saa man for at udiage den maatte slaae Buuret i Stykker.

Far Vel.

III¹

Nogle Forsigtigheds Regler af mit Svar paa M: N: S: Ik: Brev

¹) Følgende stykke står i »Brevbogen« s. 29—30.

af 10. Jan: 1809, som ieg allene forbeholdte mig, men ej den heele Copia.

Vær dog ei alt for vis i dine Meeninger, og effterfølg ei dem, som i Sikkerhed, vished og en høj Aand har trængt og drevet andre; alle saadanne gaar jo omkring som Christendommens vanskabninger ikke langt fra forstokkelse, det Ælendigste Syn i den hele Syndige Verden. Men læg Mærke til disse 4re Ting, og hvor du finder dem, da haab til det beste og glæd dig, at Gud endnu har noget paa Iorden, og at alt ej endnu er bedækket med Hyklerie og Ugudelighed. Det 1ste er: Om de for alt holde fast ved Hovedet, hvorved det gandske Legeme er sammenhæftet. 2. Om de trænges af Nidkierhed og Sorg for Herrens Huuses Skade, allermeest deres egen og dem, der have de beste Tanker om deres Mørkhed og vedhængende Fordærvelse. 3. Om de ikke søge eller ynde en falsk Fred eller og henfalder til aabenbar ondskab og Skalkhed. 4. Om de holde Guds ord for den høyeste Viidsoms Kilde, men dog ej antage stor Kundskab uden i forening med Christelig Erfaring og ej heller antager Erfarenhed, uden den retter sig effter den sande Guds Kundskab, paadet at Erfarenhed i Christendommens fremgang i alt maa være underkastet Guds Ords Prøve og Dom. Hvor nu disse 4 Egenskaber findes i deres fulde Kraft, og du eller andre formedelst forskiel i Meninger af mindre Betydenhed, enten det nu angaar Guds Ords rette forstand, Christelig erfaring, eller visse vedhængende Fejl, vil trænge og drive dem effter eder, da meener ieg, I handler ikke meget bedre end hiine onde Tienere i Matth. 24, der gav sig til at slaa sine Medtjenere i Herrens fraværelse, endskiønt deres frihed i alt det, som deres Herre ej havde buudet, var ligesaa billig som hans.

IV¹.

Herpaa følger et Conciperet Svar² til M. N. S. Ik. paa anførte Brev af 10. Jan. 1809., som ej blev afsendt førend med Svaret paa hans Brev til mig af 30. April s. A. Dateret 25. Junij 1809 og er allerede tilført³.

¹) Følgende brev staar i »Brevbogen« s. 30—36.

²) Mens de øvrige breve i »Brevbogen« vistnok er nogenlunde nøjagtige kopier af de breve, der er afsendt, er dette altså kun et udkast.

³) Det følgende brev er formodentlig skrevet i jan. 1809, men ikke sendt til Mathias Nielsen, Ikjær, før efter 25. juni 1809, samtidig med brevet som her har nr. I.

Elskelige Ven i Christo Jesu!

Ieg haver den 10. Jan. faaet et meget haardt og uventet Brev fra dig. Ieg ved ikke vist, hvad du har taget Anledning af til saa haard en Beskyldning. Den Satans Apostel¹, du sendte det med, var heller ikke uskikket til at puste ad en optændt Ild; dog hvad hun rygtede i Ikiær samme Dag, ved ieg ikke; men ieg ved, hvad som gav anledning, at hun tog Orlog derop, og det bør du og at vide. Om Morgen, som I og flere havde været hos os om Aftenen, gav hun sig til at tale om den holdte Samling, hvorpaa hun blant andet sagde: At du hyklede for mig og lod mig ikke viide dine Tanker, hvilket hun havde hørt og havde sagt til J.M.², som og bifaldt hendes udsagn. Ieg svarede hende derpaa, at hun gjorde sig selv den største skade ved, at hun søgte kun sammensættelse og Splid, og ieg holdt hende for den største Fiende næst Diævelen af Guds Kirke. Dette for-aarsagede, at hun blev opbragt, tog Orlog med den Paastand, at hun ville have hendes Tale beviist; da hun noget derefter kom tilbage med dette Brev³ uden at føre noget Beviis for det passerede. Dette lader ieg nu fare og vender mig til dit Brev og agter i Guds og Jesu Navn 1. At svare lidt derpaa, og meener ieg bør saa gjøre, uagtet ieg vel forud kan see dets Skiæbne, og at det skal betragtes som en forgribelse imod Gud. Du skriver, at ieg ej er fornøyet med at være et ringe Guds Barn, men vil endog bemestre Guds Aand med min Fornuft; men det synes strax derpaa i Slutningen, at du er ueens med dig selv, og at det først skal fuldkommen kiendes ved Formørkelsens og Syndens overmagt i fremtiden, og derfor ønsker du, at Guds [ord]⁴ maatte faae fremgang, hvor det fandtes. Dog, ieg veed vel, at det første er dig det visseste; ieg vil derfor svare følgende dertil: At der findes noget hos mig, som ej ville være ringe, bekiender ieg selv. Men at ieg skulle være saa ringe, at ieg skulle antage enhver Mening uden Prøve, ville nok først gjøre mig ret ringe, da ieg derved kom til at ligne en Veyrhane, som ej staaer saa et kvarter som et andet. Gud er io ikke ustadigheds, men Freds og Stadigheds Gud, og ligesaa ere hans Børn; derfor opfordres de at prøve alleting og vælge det beste. Men at du siger, at ieg

¹) Hvem den kvinde er, der her er tale om, ved jeg ikke; medmindre det er den samme, som omtales længere henne i dette brev med bogstaverne A.K.D.

²) ☞: Johanne Marie Jensdt.

³) ☞: Mathias Nielsens brev af 10. jan. 1809.

⁴) Der er her glemt et ord i forlægget.

bemestrer Guds aand eller imodstaaer den, da haver du beskylt mig derfor saa ofte (hvori ieg og langt fra ej er uskyldig i sin Maade). Dog haver det, som ieg af Guds Aands oplysning og ej af beste Fornuft har vidnet imod nu een og nu en anden, som du tilforn har hældet dig til, i fremtiden beviist sig at være rigtig, og udfaldet er desværre bleven ligesaa slet som min forventning.

Og min modstand mod disse dine Støtter haver til denne Dag viist sig at være ej imod Guds værdige H:Aand, men imod en løgnagtig Diævels Aand forandret til en Lysens Engel, som er udgangen i de falske Profeters Mund enten til det gode Guds Ords fordreyelse eller ringeagtelse. Hvad du skriver imod min fornunft, da maatte du og andre vel noget nøyere bestemme, hvorvidt den skal forkastes. Thi gjøre I ingen forskiel imellem Fornuftens misbrug og dens rette brug, som Guds Ord saa kienkelig gjør, da kan ingen eenighed ventes nogentid i denne Punct. Guds Ord kræver en fornøftig saavelsom en Aandelig Gudsdyrkelse. Og Apostelen vil, at hans Tilhørere skal fornøftigen bedømme, hvad han siger. Man naar din Søster¹ bliver greben i hendes reede, da veed hun ej andet til værge end det Spørgsmaal: Om det ej er Fornuft? Ligesom en Christen skulle tale uforføft om Aandelige Ting. Det, I fremfører af den bekiendte Psalme: At Fornuft skulle føre Krig mod Troen, er gandske ilde og ugudeligt anvendt, naar det tages uden al undtagelse, som og Værsets Sammenhæng viiser noget andet. Thi naar I vil gandske forkaste Fornuften i Aandelige Ting, endog naar den er oplyst, saa bør I med samme skiel og at forkaste den 2. Hovedkraft af Siælen nemlig Villien, endog naar den er Hellet, og saa bliver Mennesket til en Knab og ubevægelig Ting uden ved overordentlige Midler. Men saadan lærer hverken Guds Ord, naar det tages i Sammenhæng, ej heller vor Kirkes Gudelige Bøger, men vel tværtimod. I anseer io altsaa min Christendoms Meening og Begreb i visse dele for vildfarende, ieg ligesaa eders og det med meget større Grund, Beviis og Aarsag. Men i hvilket som er, saa maae ieg vel spørge med Luther: Gjør det, I vil have fremmet, i og for sig selv en til en Christen? Gjør det ikke det, hvi bruger I det da til at adskille det Christelige Samfunds Legeme, eller hvi har I saa fordelagtige Tanker om et Lys, som vist er Mørkhed? Bedre var det at taale, bede, advare og det i alt, ikke forkaste Beviiser af Guds ord ved den oplyste Fornuft, eller have saa fortrinlige Tanker

¹) c: Johanne Marie Jensdt.

om vor Naade og Lys, som meest undertiden bestaaer i Indbildning, allerhelst da saa mange mange Fodspor paa samme Vey vel maatte skrække os. Vil I anderledes fare frem og vil med Magt paabyde mig eller andre eders Meeninger, som I synes rigtige, men ieg og andre synes anderledes eller tværtimod, og det dog ikke er Hovedsagen ej heller noget, som beviisligen udelukker fra Naaden, saa meener ieg, I handler ligesaa uretfærdig som hiin anden Tiener Matth. 24, der slog sine Medtienere i Herrens fraværelse, da han tøvede at komme, endskiønt deres frihed var lige saa billig som hans. Ieg udelukker ikke eder, fordi ieg meener med meget god Grund, at I i visse Deelee ere vildfarende, men ønsker, at vi kunde Taale, bære, bede og haabe og oppebie Guds time uden i saa stor egensindighed og vished at paabyde hiin anden noget med Magt; giøre I anderledes mod mig, da giøre [I] eder vist skyldig i hiin anden Tieners løn, om I ej komme til Sandhedens rette Erkiendelse. 2. Ieg vil videre her svare dig paa det Spørgsmaal, du gav mig den Aften, vi vare oppe hos eder, nemlig: Hvad ieg havde imod J. M.¹ Dette vægrede ieg mig den tid ved at besvare, og Erfarenhed vil vel allerrede sige, at det havde været skadelig. Ieg haver vel og i nogen Maade ofte tilforn sagt dig samme; men da du dog endnu bliver ved at spørge derom, skal det her meddeles omstændelig til bestandig Effterretning, mens Brevet er til; dersom du saa selv finder [det] raadelig at sige hende det (hvilket vel næppe nu vil blive nyttig), da overlades samme din egen skønsomhed.

Dette kan henføres i Almindelighed til 4re Ting, nemlig:

1. Haves imod hende: At hun maaler sin Naadestand og fremgang i samme effter Indskud, Aabenbaringer og heftige Sindsbevægelser, som vel bestaaer af mere Natur end Naade.
2. At samme giver hende uformærkt leylighed til at betræde adskillige farlige Fodspor af næsten samme Grunde (hvis Navne ieg ej vil nævne) i Aandelig Hovmod og ved at drive, ved Indbildning og vrang Skriftfortolkninger, Herredom over Herrens Arv. Denne Sætning behøver Beviis, og ieg meener den beviist deraf: Deels, at hun er ophøjet over al advarsel af ringere og saadanne, som ej ere af hendes Sect. Deels deraf, at hun effter Indfald, Indskud og Aabenbaring giver sine Satser ud for Guddommelige og dømmer andre haardeligen uden anden Beviis.

Det 3de, som haves imod hende, er: Den urolighed, Avind og

¹) Johanne Marie Jensdt.

Hærskesyghed, Had og hævngierrighed, som teer sig hos hende. Thi alle de, som ikke vil give Røgelse paa hendes Alter og endnu mere, om de torde røre ved hendes Skiændsel, mod saadanne eller ligesindede ruster hun sig af al Magt, blæser Allarm og samler sig en Hær af Bagvaskere og Øretudere, Løgnagtige Vidner og formastelige Dommere og forfølger dem og deres Venner og Velyndere og hviler ikke, før hun om muligt har udryddet deres Navn og uddrucket deres Blod. Saa i den sted, at den Guds fred skulle bevare de Christnes Hierte og Sind, saa kan det her hedde tvertimod: Den Ugudelige har ingen fred. Saa hun gandske ligesom hiin Mordiske, stolte og Avindsyge Haman, der ikke kunde have den mindste Smag og fornøjelse af al sin Ære, Magt og Herlighed ved det Persiske Hof, allene fordi en fattig Mardocæus ej ville krumme sig for ham, men søger ej allene at svale sit Mordiske Sind ved denne enes Blods udstyrtelse, men og ved at udøse alle deres Blod og udrydde alle deres Navne, som han meente at have lige Sind eller forbindelse med sin indbildte Avinds Mand.

Det 4de, som haves imod hende, er hendes Samquem med A.K.D.¹, hvilket er lutter Synd og kan slet ikke have nogen Gudelig hensigt. Ieg troer, at hun har tilforn saavel kiendt hende og veed meget vel, at hun er den samme endnu, og heller ingenlunde torde tage hende daglig i hendes Huus; er det nu saa, da viiser det, at der er lutter urenhed skiult derunder. Men kiender hun hende ikke, da hun desværre har været alt for kiendelig, saa røbes dermed, at hendes indvortes Aabenbaringer ere upaalidelige, og hendes Lys er Mørkhed.

Endelig 3^{dle} vil ieg sige min Meening i Korthed, hvorvidt ieg er eenig med [jer i] at søge indvortes Raad, Svar og Overbevisning i henseende til vore Tanker, Beslutninger, Giøren og Laden. At bede Gud uden afladelse om forstands oplyste Øyne, at vi i hans Lys maatte see Lyset og ved hans værdige Aand af Ordet blive overbeviist om, hvad vi skulle tale, tænke, giøre og lade, er høystnødvendig. Nu er Foriættelsen saaledes, at hvo, som Beder, virkelig Beder, han faaer! Naar vi nu ved den Daglige Troens Bøn besidder denne Gave, saa vil det nok blive at

¹) Ane Kristensdt. eller lign. Den nævnte kvinde har efter dette ikke hørt til de opvakte. Hun omtales iøvrigt ikke andre steder i »Brevbogen« og er ikke kendt andensteds fra. Måske er det den Ane Kristensdt, der i 1801 bor i Ravnholt og er gift med jordløs husmand og nationalsoldat Peder Madsen. Hun er født ca. 1765 og altså nogenlunde jævnaldrende med Johanne Marie Jensdt.

friste Gud, om vi ville begiere andet Svar paa, hvad vi skulle tænke, tale, gjøre eller lade, end som det, Guds Ord giver os. Thi da Christus haver forkyndt os alt Guds Raad, og den H. Aand allene skulle tale effter det hørte ord, effterdi Troen kommer af hørelsen og hørelsen af Guds Ord, saa kan intet andet indvortes paalidelig Svar ventes i slige Tilfælde end det, som vi allerede have i Ordet. Men er vi ej dermed fornøyet, da maa vi frygte, at vi ved at ringeagte de for Fornuften uanseelige Middeler og [ved] at kræve høyere Ting vil blive anseete som dem, der frister Gud, og maae æde vore Idrætters Frugt, om vi ej omsider kunde endda derved faae Øjnene opladte og af Skade blive kloge. Effterdi nu Gud haver skiult alt sit Viisdoms Raad og hemmelighed i sit Ord, os arme Mennesker og vor Prøve-stand angaaende, saa bliver det vist best i alle Tilfælde at raadføre os dermed i alle slige Ting, hvor udtrykkelig Raad, Undervisning, advarsel, Bud eller Forbud af os kan findes og fattes. Thi eet er det i egenviisdom og fornuftklogskab samt i Kiødelig og uandelig henseende, som i Grunden er Aandelig Blindhed, at randsage, forklare og dereffter anvende Guds Ord. Et andet er det at vente og haabe og udbede sig Guds Villies kundgiørelse os tilstillet i indvortes, aandelig Overbevisning om eet og andet, hvorom tydelige Ord og undervisning findes i Guds Ord.

Det Tredie er i Aands armod og i følende Erkiendelse af sin Naturlige vedhængende Blindhed, formørkelse og Hiertes Falskhed ret ivrig at paakalde Gud om sin Aands oplysning i alt, naar man randsager Skrifterne for at blive viis til Saliggjørelse og attraae at voxte i vor Herres og Frælsers Jesu Christi Kundskab. Af disse tre vil vel nu nok dette sidste, i hvad Gud end udtrykkelig forbyder eller befaler effter Skriften og vor Christelige lærdoms almindelige fremsættelse, blive det vigtigste. Derimod i hvad, som kan kaldes tilladte, vilkaarlige og Betænelige Ting, som staar i vor egen Magt enten at gjøre eller [und]lade, fordi ingen udtrykkelig Forbud findes derimod, men dog maae være en sand Christen vigtig af sine Følger, f. Ex. om ieg skulle skrive til en og anden i aandelige Ting, som ieg før kunde have talt med, om ieg skulle svare dig paa det mig tilsendte Brev, og hvad og hvorledes ieg skulle svare, om ieg skulle effter Tankernes indfald gaae hid eller did, Tale eller tie, give eller ikke give m. m. saadant, saavelsom ogsaa daglig at raadføre sig med Gud i alle Timelige arbejder og Handler, i alle slige Ting er det nødvendigt i Aanden at opofre sig Gud for den, som kiender sit eget intet; og hvo, som saaledes holder ved i Bøn og

Paakaldelse, endogsaa i de mindste Ting og Omstændigheder og lader sit Hierte reense fra Falske, egennyttige og egensindige frugter og med et reen og eenfoldig Øye seer allene paa og ønsker, at Guds Villie maatte skee, saa han fornemmelig i slige Tilfælde, isteden for Gierningen, destonøyerer prøver sine Hensigter effter Guds Ord, saadan kan have fred i deres anslag og Gierninger og forsikring om, at han, som er stor i Raad og mægtig i Daad, haver ved sin Aand vejledet dem effter sit Faderlige velbehag at fremme hans hellige Villie i alle Tilfælde. Men at følge og handle effter sine Indfald og Indbildning mod andre uden Gudelig Beviis og effter Christendommens Aand og Sind, eller at forkaste andres Advarsel, som finder sin gode Grund i Guds Ord og Christelig Erfaring, paa denne Grund at søge indvortes Overbevisning om sammes Rigtighed vil nok blive at friste Gud og sætte sig blot for en løgnagtig Aands Dom og afgørende Slutning.

Dette Brev er skreven som et Svar paa dit Brev af 10. Jan., hvilket ieg dog af adskillige Aarsager lod den Tid forblive og sendte et andet; men nu skal du have dem allesammen, enten til din retledning og Overbevisning, eller og, dersom du bliver ved at være Sandheds Fiende, til din destohaardere Dom.

V¹

Anmærkninger til et Brev, som blev mig tilskrevet af J. M. J. D. G.², som kom mig til Hænde den 10. July 1809. Samme blev først Cirkuleret med denne Paaskrift: Denne Trusel beder ieg, kiære Venner i Christo, maatte, om eder saa synes, tages under Gudelig Betragtning og overveielse, for at enhver maatte i Oprigtighed gjøre den Brug deraf for sig og det Almindelige, som Gud effter sin Naade og Langmodighed haver bestemt ved at lade sligt finde Sted. Det maatte alt Circulere fra Nøttrup³

¹) Det følgende står s. 37—38 i »Brevbogen«.

²) 3: Johanne Marie Jensdt., Glattrup.

³) På næste side i »Brevbogen« betegnes trosfællen i Nøttrup med bogstaverne L. M. S. Hermed menes sikkert Laurs Madsen, f. ca. 1778 i Nøttrup som søn af grdm. Mads Laursen (ikke at forveksle med Peder Laursens bror af samme navn, der var grdm. i Kleis) og hustru Ulrikka Sofie Jensdt., Nøttrup. Laurs Madsen var grdm. og blev g. 1° 7/10 1809. Peder Laursen var da forlover. Blev enkemand efter et års forløb og giftede sig 2° 30/3 1811.

til Kragborg¹, fra Kragborg til Lund², fra Lund til J. A. S.³ og fra denne sidste Ven til mig, at det kunde derpaa effter Fælles Samtykke faa den Dom og Execution, den maatte fortjene.

Den 10. July 1809.

P. L. S.

Min Skriftelige medfølgende Anmærkning, som ej blev Brevet paategnet formedelst mangel af Rum, var denne:

Saavidt ieg har kundet læse indlagte Brev og har Gave til at bedømme det, da har Brevskriveren en Firedobbelt Hensigt derudi: 1. At befæste ved egenroes og egenvidnesbyrd sit Indbildnings Fortrin og bekræfte sine forrige Vildfarelser med blotte Ord uden Guds ords Beviis. 2. At fare fort i sin Haardnakkenhed med haarde og fremfusende Domme, som ere gandske blottet fra Troe og Kierlighed, fra Guds ords og Christelig erfarings Grund. 3. At svale sit kogende Blod. Og endelig 4de Ved Trusel og undsigelse under fordægtige Spørgsmaal samt foreholdelse af forrige velmeening om hende⁴ at bringe os til knæfald og Lydighed. Dog, ieg haver vel mindre Synd, fordi ieg har tænkt vel om Næsten end ilde. Men det er saare daarligt og vanskeligt, skjønt gandske naturligt effter andres vidnesbyrd, at tænke vel om sig selv. Dog maae hun overalt imod sin Villie, som Diævelen fordom, gjøre en sand bekiendelse om Brevene, som blev M. N. S. Ik. tilsendt, [og] hvorover hun blev opbragt⁵.

¹) I Kragborre (eller Kragborg) boede Jens Madsen, der var bror til ovennævnte Laurs Madsen. Han er f. 2/2 1781 og ejede i 1809 den gård, Thomas Pedersen (se note til brev IV) tidligere havde haft. 20/6 1805 løskøbte han den af Poul Glud til »Jensgård«, hvorunder den hidtil havde være fæstegård. Her døde han 25/12 1821 kun 40 år gl. En søster til de to brødre stod i 1799 fadder til Peder Laursens søn Jens's dåb. Dette viser, at der allerede da har været forbindelse mellem de to familier.

²) På gården Lundgård, Lund mark i Rårup sogn, boede selvejergrd. Niels Jørgensen, der også var en af Peder Laursens trofaste venner og meningsfæller. Han opgives — i Rårup kirkebog — at være født i Bisholt, Glud Sogn; her har han imidlertid ikke været at finde. Han døde i Lundgård 28/6 1838, 62 år gl. Han var gift 2 gange.

³) o: Jens Andersen, rokkedrejer, Ikjær mark.

⁴) Meningen er, at hun erindrer dem om, at de tidligere har udtalt sig gunstigt om hende.

⁵) Det er vel i det lige omtalte truselbrev, at Johanne Marie Jensdt. udtaler noget om brevene til Mathias Nielsen, som Peder Laursen op-

Hun skriver en sted i sit Brev til mig: Du er som Spyd og Søm (ventelig meent mit Skrift), der ej kommer tomt tilbage; det skal enten forbittre eller forbedre, det kan ieg see paa dig og flere; Gud har oplyst mig og lært mig at kiende Kraft fra Skin.

Dette hendes Brev blev ved Circulation paategnet af L. M. S. N.¹ saaledes: Ieg haver læst Brevet; men ieg erfarer, det er uden Guds Ords Prøve og Dømmer effter eget Valg.

J. A. S. [s] Paategning var disse ord: Ieg haver seet og læst dette Brev; men istæden for Lys er der Mørkhed.

Dereffter blev det tilbagesendt den 18. July under saadan Qouvert:

Effter at dette Brev har været til efftersyn hos alle, som det kunde tænkes at angaae, og saavidt det kunde læses, Brevskriverens hensigt nogenlunde sluttes, er det ej agtet værd af nogen enten at giemme eller besvare, hvorfor det af mig tilbagesendes Forfatteren under denne Qouvert, med denne Gudelige og Hiertønskende Indskrift:

Jesus hærsker med Fred og Roe, Det man over al Sands skal troe,

Dereffter staaer mit Hierte og Mod, Dertil er ieg nu stedse paa Fod.

P. L. S.

Fredensbierg den 18. July 1809.

VI²

Er et Brev til A. Friis³ i Horsens. Dateret 14. oct. 1810.

Kiære Ven og Broder, effter den kaldende og oplysende Guds Naade, som er os begge kommet uforskyldt tilforn!

Ieg meener, at ieg ej vel kan forbigaae at tilmelde dig mit Hiertes følelse effter vor sidste Samtale, da leyligheden fra begge Sider maaeskee kan gjøre det seent, at vi vedtales⁴. Ieg tog hiem med et bedrøvet Hierte og med Sorgfulde tanker ved den Betragtning at see, hvorledes Siælefienden ved sin Slangegift den Diævelske Mistanke som sin sidste Nød-Piil søger at tilsperre Veyen for al Christelig enighed og Kierlighed.

fatter som og kalder en sand bekendelse, skønt J. M. Jensdt. ikke har ment det sådan.

¹) Laurs Madsen, Nøttrup.

²) Brev nr. 4 i »Brevbogen«, s. 38—43.

³) Ang. Andreas Friis se s. 63 note 3.

⁴) 3: gøre det sådan, at vi sent kommer til at tale sammen igen.

Paa mit forlangende, som dog slet ikke var didhenrettet, fik ieg Dit Svar udtrykt paa fleres vegne; at hvad I havde imod mig var: At I ikke troede, at ieg havde den Kraft og den andeel i mit Hierte af det Guddommelige liv, som ieg ved Troes og den dybe fordervelses Kundskab foredrog andre. Saavidt ieg paa min Samvittighed kan viide, var dette Meeningen om ej accurat ordene. Forhen var eders Beskyldninger rettet imod mit Liv og Levnet, ord og adfærd. Effter nærværende erklæring synes dette nu at frafaldes, og Aarsagen kan let sluttet. Hvorimod hiin Beskyldning bliver forvexled med en Mistanke imod Hiertets inderste Bevægelser. Dette synes vel haardt for mig og vanskelig for eder, men kan dog ikke ventes meget anderledes, saalænge I anseer enhver modstand imod H.N.S.¹ for en modstand imod Gud; thi af et ont Hierte kan intet got komme, om det end saaledes ansees. Men ieg siger eder i al Kierlighed og med fuld overbevisning, havde I ladet H.N.S. være H.N.S., som han dog vel bliver [ved med at være], og ej anset ham for et overordentlig Sendebud med en umiddelbar, ufejlbar Indblæsning som Herrens Apostle, da havde han derved saavel som ved hans fortrinlige Gaver, bleven et særdeles nyttig og udvalgt Guds Redskab i Kirken, og I havde derved gjort visse Trin at prøve alleting og beholde allene det beste. Ieg veed vel, at I ej med Munden vil have ham holdt for ufejlbar; det ville og falde noget ufordøyelig for de fleste, som ere uden for; men at det er saa i Hiertet, kan klarlig sees i meget, men Tilstrækkelig beviises af hans udgivne Forklaring over Alterens Sacramente². Denne hans Fata og forgribelse er af saadan en Beskaffenhed, at baade Blinde og Oplyste i almindelighed kan see den, da den kiendelig strider imod Bibelens klare udtryk og vores derpaa grundede Evangeliske Lutherske Kirkes Symbola, og dog forsvares den, saavidt ieg veed, yderlig med Haand og Fod som en særdeles Helligdom af alle hans Tilhængere uden undtagelse. Af sligt kiendes med bedrøvelse Fordommes og Overtroens Magt hos det dybt faldne Menneske. Ieg er fuldkommen overbevist om, at dersom slige Fordomme formedelst et Blindende Skin paa den ene Side og attraae effter et Iordisk Rige og en

¹) o: Hans Nielsen, og hermed menes Hans Nielsen Hauge og ikke Hans Nielsen, smed i Korning, som L. Koch har opfattet det. (L. Koch: Den danske kirkes historie, s. 270).

²) Hauge havde nærmest en spiritualistisk nadveropfattelse. Se A. C. Bang: Hans Nielsen Hauge og hans samtid, 3. oplag, 1910, s. 354—56.

anseelig Christus med Diciplene paa den anden Side ej havde Indtaget de fleste Iydske Bekienderes Hierte, da havde ej saamange af dem vendt Ryggen til og med temmelig foragt begejnet os forrige beviiste indvortes og udvortes Naadige førelse. Og [ieg] tviler slet ikke paa, at io de allerfleste af disse Proselyter ville ved redelig undersøgning finde, at dersom de Danske Bekiendere havde været saa talrige, saa anseelige og saa rige som de Norske, og derimod de Norske været ligesaa faa, nedrige, ringe og foragtede som de Danske, da havde de næppe tænkt paa og mindre foretaget denne overgaaende Reformation, da dog alle disse Ting er af slet ingen værd i Sandhedens Rige, eller som maatte komme i allermindste Betragtning ved at udvælge eller forskyde. Alle disse Qualiteter er meget almindelig den falske Kirkes medkiendetegn saavel som og den saa høyt opskrevne og almindelig anpriste eenighed, der viser, at Fienden haver ikke lidt saamegen skade ved disse nye Protestanter, at han skulle gribe til denne Nød-Piil. Din yttrede mistanke mod mit Brev til M.N.S.¹ synes at være af lige Beskaffenhed med hiin, ej rettet imod Sandheden, men imod Kierligheden. Men da det næppe kan gotgiøres, at Brevet indeholder enten Bidende, Spodske eller Satyriske udfald imod Næsten, men allene den nøgne, usminkede og uhykkelske Sandhed mod en Gienstand, som med Magt i egne fortrinlige Indbildninger ville undertrykke Sandheden og dens velsignede virkninger for at sætte deres Fanatiske Drømme paa Thronen — hvilket Uhyre af Forblindelse, Indbildning og Hærskesyge ved mindste indrømmelse maatte uendelig have tiltaget — saa troer ieg, kiære Ven, at du uden din og den Christne Kirkes skade kunde have bortiaget sliig Mistanke, som følgelig er lige rettet paa Hiertets inderste, men høystfarlig for dig selv og høystskadelig for den Christelige Samfunds eenighed og Kierlighed. Af alt dette kunde læres, at ligesom den Guddommelige Sandhed siger: At Kierlighed tænker ikke ont, saa siger den daglige Erfaring baade i Verden og Christendommen, at ueenighed og ukierlighed tænker ligesaa lidet got, men føder idel Mistanke og Misforstaaelse af sig. Dog, kiære Ven, du bør slet ikke tænke, saavidt du det kan undgaae, at ieg Ivrrer mig saa meget i denne Sag for mig selv og min egen nedsættelse i dine og andres øyne. Ach Ney! ieg haver ved Guds Naade og hans forunderlige Veje med mig arme lærdt at kalde alleting got, nemlig saavidt at det alt, mine egne Synder, forgaaelser og forseelser ikke undtagne, kan ia vist og ufeylbar skal tiene mig

¹) o: Mathias Nielsen, Ikjær.

til beste. Desuden findes næppe een mest iblant de opvakte, som i det mindste haver gaaet nogenledes sindig, forsigtig og Christelig frem effter det annammede Kald, der er bleven antasted med saa mangehaande Beskyldninger, beladt med saamegen Mistanke eller anseet med saa skiælle øyne som ieg. Og det ikke saameget for Tvivlsomme og uafgiorte Ting, men som offtest for den Pure og Ævige Sandhed selv, som Guds klare og ubedragelige ord i forening med den sunde, oplyste Fornuft har til alle Kirkens Tider anseet for uomstødelig, og er kraftig og tilstrækkelig bleven forsvaret imod enhver Tids Sværmere og Kiætttere. Dog var ieg desværre vel selv i alt dette slet ikke fritagen fra at være medaarsag i det, hvorved den¹ haver ramt mig, for hvilken Overbevisning og den derafflydende Nytte ieg vil takke min Gud og Frælsere baade her og hisset og vil her ikke vidtløftigen udlade² mig derover. Alleneste dette vil ieg sige, at ved slig igientagen Øvelse skulle man dog vel troe, at Din og ligetænkendes yttrede antagne Mistanke skulle for min egen Skyld ej sætte min Siæl i Harnisk og mit Blod i Giæring. Ney langt fra! Ieg bliver vel desuagtet, hvad ieg er for Gud i Himlen, og lærer af daglig Erfaring Nyttens af alle hans Tilskikkelser. Naar derfor dette og andet deslige kan blive Dig og ligetænkende selv got og skal ikke stride imod Gud, hans Kirke og Kirkens Grundvold, som er Sandheden og den derafflydende Christelige eenighed og Samfunds Kierlighed, da skal ieg vel for min egen Skyld lære at kalde det got, og det skal blive her-effter det samme, det hidindtil saa ofte er bleven, nemlig en kraftig og Daglig Vækker til med større Flid at Prøve, Randsage, undersøge og Dømme over dette mit i sig selv saa onde og af saamange mistænkte Hierte. Mere vil ieg ikke overlade³ dig med i denne Sag, ligesom ieg heller ikke effter denne i Gud velmeente Erindring agter at Stride mere desangaaende. Men vil allene til Slutning anbefale Dig at afgjøre Din Mistanke mod mit Hiertes inderste med Ham, som er Hierters og Nyrers eneste, rette og upartiske Randsager, og ieg vil Imidlertid være en Tilskuer og vil Naadelig haabe frikiendelse i Ch. Jesu til min daglige Fred og Trøst og til en urokkelig og ubedragelig Stadfæstelse for mit Ævige Saligheds haab. I Øvrigt forbliver ieg ved Guds Naade Din Ven og ønsker af mit gandske Hierte, at ieg uden hindring af slige Stød kunde vise venskabs og Kierligheds uforfalskede Prøver i alle mulige Tilfælde.

¹) s: sandheden.

²) s: udtale.

³) s: overlæsse.

Ikke elske med Ord eller Tungen allene, men med Gierning og Sandhed. Og Imidlertid anbefaler os begge til Guds arbejdende og medarbejdende Naade, at vi ej skulle løbe forgiæves, men ved den Guds kraftigheds Troe erlange befrielse og føre Troens Ende med herfra vore Siæles Ævige Saliggjørelse, Amen.

P. L. S.

VII¹

Er et Brev til Skoleholder M. A. S. i Kleis², Dateret eller overleveret den 18. November 1810 ved Begravelsen Dito³.

En liden Underretning,

Sigtende til Oplysning i den ved Bryllupet i Nøttrup d. 7. og 8. oct: forrige Aar⁴ omtvistede vigtige Sag. Indeholdende en effter mulighed kort, klar, Skrift og Erfaringsmæssig, Upartisk og Sandfærdig Sammenligning imellem hiine Tiders Pharisæer og denne Tids allerstørste Hob, saakaldte Skikkelige og ærbare Folk. Saavelsom omstændeligen og Fuldkommen Svar paa nogle af eder, elskede og ærede Lærefader⁵, tillige⁶ giorte Spørgsmaal. Samt nogle Anmærkninger til nogle af eders Udttryk til Hykleriets, Vantroens og Sikkerhedens Forsvar. Og endelig en Christelig Opfordring til største varsomhed i saa høystvigtig en Sag og derfor med usædvanlig Flid at bede til Gud om Lys at kiende og forstaae den rette Meening af de Guddommelige Vidnesbyrd især de, som handler om Sandhedens Skiæbne, om Guds Kirkes ælendige og indskrænkede Tilstand til hver Tid, om Kirkens forskellige Lemmer og deres forskellige anseelse, samt om det dybe og hartad hos de fleste formedelst Vantro og Sikkerhed ulægelige Syndefald, at I ikke omsider skulle blive anseete af Overdommeren som de, der ville

¹) Det følgende brev er »Brevbogens« nr. 5 og står s. 43—64.

²) Skolelærer Mads Andersen i Kleis, Rårup sogn, der blev født c. 1741, døde 4/6 1816, 75 år gl., efter at have været skolelærer i Kleis i 53 år.

³) 18/11 1810 blev Laurs Madsens 1. kone begravet; jvf. næste note samt note til brev V.

⁴) Den 7. okt. 1809 blev i Rårup kirke viet ungkarl Laurs Madsen og pigen Cathrine Marie Nielsdt. af Nøttrup. Forlovere var Peder Laursen og brudgommens bror Jens Madsen, Kragborre.

⁵) Peder Laursen havde gået i skole hos Mads Andersen.

⁶) 3: ved samme lejlighed.

stride imod Gud og hans Rige og derfor komme til at æde deres Idrætters Frugt. Dette erindres tillige med Flid forud, at denne Underretning gjerne maae komme til alles Efftersyn, endog til Landets Fyrsters og Biskoppers, men fornemmelig til deres, som var ovenmelte Tid overværende ved vores Samtale. Og maae dette blive endog et Ævigt Vidnesbyrd imod denne Tids store Hykkelske Hob saavelsom deres blinde Ledere og Hykleriets, Vantroens og Sikkerhedens Forfægtere. Hvilket Vidnesbyrd vel, formedelst mine mange adskillige Kaldsforretninger og forbindtligheder, er imod min Villie alt for længe udsadt og forhindret; men som ieg dog ingenlunde torde, for Guds, min egen Samvittigheds og eders og andres Oplysning og udødelige Siæles frælses Skyld gandske efterlade.

I

I denne sammenligning vil ieg ikke saa idelig henviise til Bibelen, men eengang for alle Citere Matth: 23, Luc. 11 og 18 med fl. st. i den Evangeliske Historie, hvor denne efterfølgende Pharisæiske Caracther tydelig finder sin Bevisning.

1) Hiine Pharisæer sadte sig gandske imod fordring af Omvendelse, hvad dem selv var anbelangende, hvilken fordring de allene holdt passende for Toldere og Syndere, som til den Tid betegnede de grove Ugudelige. Disse Tidens ærbare og skikkelige ere ogsaa Fiender af denne Lærdom, naar den skal dem tilegnes, ia saa vil de næppe høre om dens fornødenhed endog til de grovere; men vil man skaane dem selv for denne ubehagelige Prædiken, da hørte de gjerne, at man haardelig dømte og straffede paa de grove Ugudelige.

2) Hiine Pharisæer foragtede gandske Toldere og Syndere og ville næppe tale med dem offentlig, uden naar deres Timelige fordel udkrævede det, samt regnede andre det til Last, som omgikkest med dem, da de endog holdt dem uforbøderlig.

Disse Tidens ærbare og Skikkelige ere ligesindede. Derfor er deres Valgsprog om saadanne: Det er et slet Folkeslag, ligesom de havde arvet en større fordervelse af deres Forældre end andre, og derfor skyr dem gjerne Offentlig, uden naar deres Timelige fordel kræver det modsatte. Ia det krænker dem meget, om nogen af deres Paarørende ville indlade sig i Ægteskab med hiines Afkom, især dersom de ej ere Rige, uden at betænke, at hvo, som frygter Gud og gjør ret, er ham behagelig endog af allehaande Folk.

3) Hiine Tidens Pharisæeres Nidkierhed var ikke saameget

rettet imod, hvad der var Synd, men fornemmelig imod, hvad som var Skam. Derfor levede de mere effter Sædvane, Vedtægter, Fædrenes Exempler og Satser end effter Guds Ord; thi dette overtraade¹ de frit for deres Skikkes Skyld, endogsaa i grove udvortes Synder. Disse Tidens ærbare og Skikkelige giøre accurat ligesaa, da de ingenlunde flye Synden i almindelighed, men blive først opmærksomme og holde sig noget tilbage, naar de tillige ere skammelige. Derfor advare de ikke heller imod Synd, men allene imod, hvad der er Skam, og de kunde leve ligesaavel, om de aldrig havde lærdt et Bogstav eller hørt Guds Ord, hvilken de effter deres Fædrene Omgængelse frit Overtræde i mange, ia endog i saadanne Ting, som er kiendelig imod al Menneskekierlighed og Naturlig Samvittighed. Thi deres hærskende Iordiske Sind afskye for al² Guds frygt uden for de vedtagne Skikke; deres Trættekierhed, misundelse, misfornøjelse, Bagvaskelse, Guds Navns og Sabattens Misbrug, deres iidelige Sværgen effter Vane eller for fordel, deres hemmelige Tyverænker og Kunstgreb at³ berige sig, alt dette agte de for ingen eller gandske ringe og ubetydelige Synder, fordi Fædrene Sædvane og Tidens Grundsætninger haver auctoriseret dem.

4) Hiine Tidens Phariseer vare noget plumpe i udvortes Pragt og Rangstrid. Det første haver disse Tidens forvendte Grundsætninger og auctoriserede Fordervelse, ligesom i den Iødiske Kirke, givet anseelse af tilladt og Lovligt. Disse Tidens ærbare og Skikkelige moderere sig effter Tidens Smag og for skams skyld lidet i det sidste; men deres Sædvanlige Jalousia og fortrydelse over andre, som bliver dem foretrukken, viiser, at de have gandske hiines Sindelag.

5) Hiine Phariseeres hele Gudsdyrkelse var allene rettet derpaa, at de maatte vinde Ære og anseelse af⁴ sande Bekiendere uden Undersøgning og nøye prøve, om de og i Sandhed vare det. Derfor iagttog de allene saadanne Ting, som Blindhed og overtroe til den Tid gav fortrin i Andagt og Guds frygt, som mesten var de allerletteste Pligter eller blot Ceremonier. Derimod overtraade de friligen⁵ de vigtigste Pligter af Oprigtighed og upartiskhed: Troe, Kierlighed og Fornægtelse, blot for deres Skikkes Skyld, naar samme kun enten kunde

¹) o: overtrådte.

²) o: frem for alt.

³) o: for at.

⁴) o: som.

⁵) o: frivillig.

skiules eller og ansees for anseeligt og Lovligt. Disse Tidens Ærbare og Skikkelige ligne dem gandske. Deres vedtagne og formeente Gudsdyrkelse iagttage de ej af Trang, hunger og Tørst, men blot for Skik og for at ansees for sande Christne, hvorefter de allene blive ved de udvortes Ceremonier og Skallen i Christendommen. Men de sværeste Ting, nemlig Omvendelse, Troe, Kamp imod Synden, især den indvortes, Korsens paategelse ved Christi efterfølgelse, Hiertelig omsorg for Næstens Lyksaligheds fremme baade til Tid og Ævighed uden egne Skalkhensigter, oprigtighed imod ham¹ saavel i de ham fraværende og uvidende Ting som i, hvad der er blot og kundbar for hans øyne, sligt gaar de gandske forbi for deres Skiks Skyld, ia holde sig det for en skam, om de skulle tale om Gud med Ærbødighed uden for de vedtagne Andagts Timer.

6) Hiine Phariseer, især de Lærde og saakaldte Christelige, havde, som Christus siger, taget Kundskabs Nøgel, det er, De havde adgang frem for mange til den sande Guds Kundskab, ia havde og den Bogstavelige Hiernevidenskab. Men dette uagtet kalder Christus dem alligevel blinde Veyledere, som ej selv ville ind i hans Korsens Naaderige, men ville endog forhindre alle andre. Disse Tidens Moderate Dyde Lærere ere hiine gandske lige; de ej allene selv skyer med flid Christi Korsens Samfund og at indtrænge med Alvorlighed i Christendommens inderste Grundvæsen; men de forhindre ogsaa med flid alle andre ej allene ved deres egen Hykkelmaske af udvortes Dyd og skikkelighed, men fornemmelig ved deres falske Trøst, offentlige Lovtaler og især derved, at de ere den store Hykkelske Hobs ivrige Forfægttere og Forgiengere.

7) Endelig, Hiine Tidens Phariseer vare saare nøyagtige over² visse Buds, især udvortes, iagttagelse allene, hvilket til største delen ikkun vare Menneskebud, Fædrene skikke, Traditioner og Ceremonier, og deri sadte de fornemmelig al ret Gudsdyrkelse. Deri synes ikke faa af denne Tids ærbare og Skikkelige at være hiine noget ulige, da de for største delen, ej allene i deres Christendom, men endog i deres udvortes formeente Gudsdyrkelse saavel som deres Ceremonier, ere gandske skiødesløse.

Men betragter man dem ved Oplysning noget nøyere, da er denne ulighed ikkun i Skyggen og ej i Væsenet. Thi hiine Phariseer vare et Lovens Folk, hvis Grundlære efter Fornuftens Dom iidelig drev paa Gierninger og udvortes dyrkelse; ia endog

¹) 3: næsten.

²) 3: med.

deres Evangelium var effter samme Fornufts skiønnende gandske skiult og begravet under en udvortes Offertieneste, Ceremonier og Renselser. Derfor kunde nøyagtighed i saadanne Ting, som Lovens Bogstav og Tidernes Grundsætning gav fortrin i Gudsdyrkelse, lettest og vissest befordre deres Hovedøymed, som var egen ære og anseelse for at være fortrinlige Bekiendere. Vore Tiders allene Ærbare og Skikkelige leve under Evangelij Huusholdning, hvis allerfleste medborgere have til ligemed de Ceremonielske Loves Afskaffelse og Sædelovens forbandelse tillige egenmægtig afskaffet Lovens Lydighed, og ere gandske skiødesløse, ej allene i Guds Buds efterlevelse, men meesten og i deres vedtagne og vedholdne Ceremonier eller udvortes Gudstienestes iagttagelse. Den Naturlig blinde Fornuft meener ved de Ceremonielske Loves nøye iagttagelse at blive Retfærdig. Men under Evangelia, hvor Giernings fortieneste og Trøst er afskaffet, meener den, at gode Gierninger er overflødige, og man behøver allene effter Skik at bruge Middeleterne og stivt haabe Salighed. Derfor maae disses Hovedøymed, som de i Grunden har til Fælles med hiine, søges paa en anden Vey formedelst den anførte forskiellighed af hver Tids Smag og Grundsætninger. Dette opnaaes da hos disse paa en dertil tienlig, Sikker og selvudvalgt Vey, nemlig: Ved en vis og ordentlig afpasset Grad af Skiødesløshed i den udvortes Gudstieneste, ved et inderlig had og en fornuftig forfølgelse mod saadanne, som kræver mere til Gudsfrygt, end de holde nødvendig, ved afhold fra udvortes grove Synder, som holdes [for] Skammelige, og ved udøvelse af visse den Naturlige, selvudvalgte og effter Tiden anseelige Dyder. Men endskiønt disse ved Skiødesløshed og hiine ved nøyagtighed stemme dog gandske overens i Hensigten, saa haver disse Tiders Pharisæer endog en virkelig udvortes liighed med hiine i visse Deelee, nemlig: Ved at forplante og overholde visse Hedenske og Papistiske levninger af Overtroe, i hvilket man frem for i alt andet mærker hos dem største nøyagtighed, Nidkierhed og alvorlighed. Kort sagt: Egen Lyst og egen fordeel er deres Christendoms Styrer; men træder disse Tvende lidet til Side, da indtager egenære og Menneskeyndest igien Pladsen, og inden disse Skranker vil de absolut leve og døe. Paulus beskriver dem ligagtig Philp. 3. Deres Bug er deres Gud, deres efftertragede ære en skiændsel, deres Sind er Iordisk, og de er Christi Korsens Fiender. Enhver af disse Liniament¹ er kiendelig nok paa deres Portrait; men

¹) Sådan kaldes de for udtrykket bestemmende linier i et menneskes ansigt.

kiendeligst er deres Iordiske Sind af deres iidelige Iordiske Tale, effter Frælsereis afsigt¹ Luc. 6,45 og deres fiendskab til Christi Kors, at de ej vil lade sig bringe til Synds og Sandheden[s] uhykkelske Erkiendelse, saavelsom deri, at de endog imod Samvittighedens Vidnesbyrd give Guds ære, Næstens gode Navn og Sag, Guds Kirkes Tarv og en god Samvittighed til Pris for at beholde Menneskeyndest og for ej at blive regnede iblant den foragtede Jesu Korses elskere og Effterfølgere. Af denne Sammenligning bliver det klar for alle redelig og upartiske, at ieg og ligesindede ingenlunde er hiine Pharisæeres Effterfølgere; men at det unægtelig er denne Tids store Mangfoldighed af udvortes bekiendere og saakaldte Skikkelige, Lærde og ulærde Folk. Thi ellers maatte vi, dersom vort øyemærke var allene at søge yndest og anseelse for² sande Christne, vende Kaaben om, skikke os i Tiden og stille os den liig, efftersom dette øyemedts opfyldelse saa klarlig af os forfeyles, da vi derimod af nogle bliver med Christo anseete som den, der haver Diævelen, af andre som Apostelen, som de meente at forkynde fremmede Guder³, og igien af andre for hiine Skalkagtige Pharisæeres effterfølgere.

II

Det næste, ieg haver foresadt mig for at fremme, er at give fuldkommen og vedvarende⁴ Svar paa nogle af eders fornævnte Tid fremsadte Spørgsmaal: Det 1ste af disse er dette: Hvad I og eders Mangfoldige ligemænd skulle fattes frem for os, men eders Tilstand for vor nærværende Tid skulle være fordømmelig?

Derpaa svarer ieg med Christo Svar Matth: 19,21, at eder fattes en sand Fornægtelse af eders egen ære, egen Villie og egen fordeel, ved hvilken I først skulle blive en sand Christi og hans ords almindelige effterfølgere, hvilket sidste af Mængden ingenlunde tages til⁵ rette svar, uden allene hvad Skam eller Skade eller en naturlig Samvittigheds Tvang for grove Ting gjør en undtagelse; ellers er unægtelig en blind og ved Syndefaldet dybt svækket Fornuft, en vanartig og til al Synd tilbøyelig villie, saavelsom en i de fleste henseender Syndig Sædvane de allerflestes Ledetraad. Dernæst fattes Christi Kors, som er

1) ɔ: dom.

2) ɔ: som.

3) ɔ: om hvem de mente, at han forkyndte....

4) ɔ: afgørende.

5) ɔ: for.

Christi Bruds rette farve¹, uden hvilke alle de andre Christendoms Gaver, virkninger og Kræfter og den deraf flydende Roes er gandske forfængelig, Gal. 6,14. Videre fattes det Mængden paa en inderlig og Hiertelig Hunger og Tørst efter Naademiddelejerne, Ordet og Sakramenterne, hvilken de siælden, kiedsommelig, lunken og letsindig bivaane, og saaledes gaaer det med al deres foretagne formeente Gudstieneste, hvilket alt foretages udvortes allene uden sand hiertens følelse samt Lydigheds og underkastelses Hensigt, allene enten af Sædvane eller falsk formeening ved den udvortes Gierning at behages Gud eller af andre at ansees for sande Christne. Endnu fattes det de allerfleste paa en sand og salig overbevisning om deres egen Siæls-tilstand for Gud og deelagtighed i Guds Naaderige paa Iorden. Thi da de hverken kiende deres indgang deri ved en sand Omvendelse, deres fremgang derudi ved Ordet, Troen og Naaden, saa fattes de al indvortes sand Siælsfred, al overbevisende og ubedragelig Troe, haab og Saligheds visse forsikring, i hvis sted de behielpe sig med en stiv Indbildning, en selvgiort Troe, som er gandske ugrundet i Guds Ord, naar det tages i Sammenhæng, og er ej andet end en Samling og blanding af Haab, frygt og Tvivl, som for Gud og alle sandelig oplyste er ej andet end Vantro og fortvivlelse. Ydermere fattes den store Hykkelske Hob paa sand Næstekierlighed endog i legemlige Ting, da de ej allene ofte behandle ham tvert imod Guds ord, som ej er et under, men endog imod den sunde fornufts og naturlige Samvittigheds bydende.

Men allermeest viiser deres ukierlighed imod Næsten sig i hans Siæls og Saligheds Sag; thi om de end har omgang med adskillige, som ere grove og fæske² i deres ugudelighed, og som de vel troe om som hiine Pharisæer om Toldere og Syndere, saa yde de dem ligesom hiine Pharisæer mere foragt og Bagtale end omhue for deres redning, da de ej ved kierlig overbevisning og ret ledelse søger at forbedre dem; men bliver de ved leylighed vrede paa dem, da svale de saadan vrede ved udøste Bebrejdelser af disses daarlighed, som mere forbittre end forbedrer. Hvad er det saa, naar de skrige i Kirken: At ieg og maa andre Syndere omvende, At de dig, Herre, og din Naade kiende, Oplad mine Læber og Tungen min, At jeg forkyynder Æren din. Er sligt da andet end Løgn og Mundsveyer? Ia hvem kan undre slig ligegyldighed for andre, da de ere saa sikre og ubekymrede

¹) Allusion til verset, som er citeret i sin helhed i brev II (se note der).

²) o: dyriske.

i henseende til sig selv. Nok fattes det endnu Mængden paa oplysning og sand sigte paa det Aandelige og Æviges fortrin og uendelige værd frem for det Timelige. Dette legger sig klarlig for Dagen, at de ingen fri Villie har til nogen Aandelig Samtale; men som de ere af Verden, saa tale de af Verden, og Verden hører dem 1. Ioh. 4,5. Det viiser, at de ere Afgudsdyrkere; thi hvad der har indtaget mit Hiertes Kiærlighed, drager og straks ved hver leylighed min Munds Tale effter sig. Dette troes og i alle andre ting, men ej her. Men vor Frælsere gjør dog denne Sag utvilagtig ved en tydelig afsigt¹, da han siger i Matth. 12,34. Hvorledes kan I tale got, effterdi I ere onde? Thi af Hiertets overflødighed taler Munden. Ia sligt røber sig endog saa tydelig hos mange af disse Skikkelige, at de endog offentlig give Bifald, naar nogen [af] deres lige ved Guds Buds skiændige og forargelige overtrædelse, især ved utugt, kommer til Timelig velstand, uvidende om, at deres Blindhed, Vantro, Iordiske og Fæeske Sind samt ringeagt for Gud og hans hellige Bud vises dermed i høyeste grad.

Endelig fattes denne Skikkelige Hob paa en sand Kundskab til Lov og Evangelium, Synden og Naaden, især megen Bogstavs og Hierne-Kundskab eller videnskab, de ellers mon have. I henseende til Naadens Kundskab andre angaaende da have de arvet hiine Pharisæeres Grundsætning om Toldere og Syndere og grove Ugudelige, at de vare uforbederlig. I henseende til dem selv da troe de vel, at de kan blive Salige, iust fordi de ere saa Skikkelige frem for saa mange; ellers maatte det, som de sige, gaae ilde til. Men dersom deres Samvittighed i noget bliver opvakt, saa de vel lærer nogen Tvil om en forandrings nødvendighed i eet og andet, saa troe de dog ingenlunde Naadens Magt til at kunde rive dem løs af deres Syndebaand, onde Sædvaner og ligeskikkelse med Verden; men i den sted søger de at døde Samvittigheden for at blive uforstyrret i deres forrige Sikkerhed, Vantro og grundstyrtende Vildfarelse. Kort sagt: Naaden er af ingen værdi hos disse Skikkelige, med mindre Samvittigheden i noget skulle vaagne, eller deres indbildte Dyd gjøres dem af andre, ved Overbevisning, Discuteerlig²; da skal Naaden først være i det mindste med Munden et Nødanker til skiul for deres hærskende Sikkerhed. Hvad denne Hobs Kundskab i henseende til Synden angaaer, da findes derudi den

¹) ɔ: dom.

²) ɔ: at andre skulle overbevise dem om, at deres dyl er noget, der kan diskuteres.

største forvirring og den allerførste og største Hindring for deres Redning. Thi Naadens og Syndens rette Kundskab er Veyen til Livet, da Loven er vor Tugtemester til Christum. Men naar nu Synden ikke tilstrækkelig kiendes og føles, bliver Naaden, som er allene det faldne Menneskes Frælse, foragtet. At denne Beskyldning har sin Grund, beviises deraf: At de falder daglig og ved hver forekommende leylighed, øvende med forsæt og fuld Bifald Guds Buds overtrædelse for skrøbeligheds Synder, som ej finder det mindste skin af medhold i den hele Bibel. De gjøre undtagelse i frivillige Overtrædelser af Guds Bud, af hvilke nogle skulle være fordømmelige, men andre ikke. De holde nogle Guds Befalinger for hellige og andre for vanhellige, hvilke de med hiine Pharisæer frit og ved hver leylighed for Skiks og Sædvanes Skyld kan overtræde. Men alt sligt haver io ikke den allermindste grund i vor Christelig Lærdom, men derimod den største modsigelse, og [de] viiser deres usle Kundskab til, hvad der er fordømmelig Synd, og hvad Synd og feyl, der kan findes hos Guds børn. Nu troer ieg, det 1ste Spørgsmaal er maaeskee mere end nok besvaret; ieg vil nu kortelig vende mig til et andet, som er dette: At ieg blev af eder adspurgt, Hvad ieg og ligesindede vare bedre end I og eders mangfoldige ligemænd? Paa dette Spørgsmaal haver ieg gandske lidet at svare. Allene Toe Ting skal derved anmærkes: Først at hvad, vi have forud, er allene den Pure og bare Naade, som tilbydes alle i Ordet, men annammes af os ved Troen, ved hvilke Foriættelser, Syndsforladelse og Fred med Gud skiænkes uforskyldt uden nogen vor egen fortieneste eller tilgiørelse. Og da liv og Salighed følger af fornødenhed¹ med Syndernes forladelse, saa haves denne forud med for alle, som i Troen blive bestandige til Enden.

Lader I nu dette staae, da haver ieg svaret nok paa dette Spørgsmaal. Men vil I tage vor Troe i Tvil, fordi ieg haver tydelig beviist den Skikkelige Hobs Vantro, da opfordrer ieg for det 2det eder og eders Partie at overbeviise mig eller andre Troende om een eneste Synd, hvori vi ligger, som af Guds Ord kan beviises at være en fremturende Ondskabs Synd eller ligeskikkelse med Verden. I Mangel af dette lader I os uden Tak forblive, hvad Gud, hans Ord og vor egen Samvittighed erkiender os for, og hvad andre Synder, I og eders lige hos os enten søger eller finder, som I ikke engang ville selv holde for Synd, skal aldeles baade her og hisset ej allene blive eder efftergivet, men og et forderve-

¹) c: med nødvendighed.

ligt arbejde. Eders 3die og sidste Spørgsmaal, saavidt ieg kan erindre, var dette: Hvor ieg tænkte, da de mange afdøde forfædre var bleven [af], om de da alle skulle være fordømte? Ieg spørger ligesaavel og med ligesaa god føye eder: Hvor de mange Tusinde, som ved Vantro, Haardnakkenhed, Gienstridighed og deres selvudvalgte Veye blev et Rov for Syndflodens Vande, for Sodoima ødelæggelse, for de utallige Plager og Straffedomme, som det Iødiske folk ved dets egenvillighed paa deres reyse igiennem Ørken til Canaan underkastede sig, ere afblevne? Eller hvor dette Folkes mangfoldige effterkommere blev af, som effter Forfædrenes Exempler blev varagtig¹ i Vantro, Sikkerhed, Afguderi, Guds buds foragt og selvudvalgte dyrkelser, for hvis skyld de iidelig bleve tugtede, undertrykte, giort Skatskyldige, Landflygtige, Ødelagde og udslettede, ia af deres Fiender og Nabomagter udtraadte som skarn paa Gaden?

Blandt disse mangfoldige Vantro, fandtes der dog til hver tid nogle faa Troende. Paa Eliæ Tid nævnes 7000; dette synes mange, men var dog ælendig faa, da Landets Indbyggere til den Tid, effter Historisk Bibelsk efterregning 4. Mos. 26,51, 2. Sam. 24, vel udgiorde en Mængde af 2000 gange 1000, saa der altsaa mod hver Troende fandtes 300 Vantro og ugudelige. Disse effterfølgere i Vantro, Sikkerhed, fortrinlig Indbildning og ved at følge deres Fædrene Sædvane og selvudvalgte veje er denne nærværende Slægt bleven; derfor maae Land, Folk og Fæe yderlig tugtes; hiine affaldt maaskee paa en grovere Maade ved et mindre Lys. Disse forendel noget fiinere ved et overflødigt og klart Lys; men da Guds kierlige hensigt dermed, som var Mængdens Omvendelse fra deres Hyklerie og Ugudelighed, hos næsten ingen opnaaes, saa kan der umuelig være andet tilbage for saadanne end en gruelig Doms forventelse, som ævindeligen skal fortære disse gienstridige. Da vil Sandheden føles og kiendes af det bekiendte Gudelige Værs: Sædvane kan dem ej hielpe, Naar Dommen holdes skal, Og ej deres gamle forfædre, Christus bliver over dem alle: Hans Ord skulle da fremgange, Og alle skulle Himmerig faae, Som hannem have ganget til Haande, Og effter hans Lærdom gaae².

Ellers bliver det egenligste og ufeylbare Svar paa dette Spørgsmaal afgiort med Guds ubedragelige uryggelige Sandheds Ord, Gal. 6. Farer ikke vild, Gud lader sig ikke spotte; thi hvad et

¹) 3: bestandig.

²) Af: »Lover Gud, I fromme Christne...« Th. Kingo: »Den forordnede Kirke-Psalmebog« nr. 14 v. 12.

Menneske saaer, dette skal han og høste. Thi hvo, som saaer i sit Kiød (saa deres Hovedøyemed har været rettet fornemmelig paa synlige, Iordiske og Kiødelige Ting), da skal de høste forkrænkelse af Kiødet; men hvo, som saaer i Aanden (har arbejdet deres Salighed med frygt og Bævelse, været Aandelige, Himmelske, alvorlige og nidkiere), skal høste det Ævige liv af deres Aandelighed. Thi de, som ere opreyste med Christo formedelst Guds kraftigheds Troe, søger de Ting, som ere oventil, Coll. 2.12 og 3.1. Saa her gielder de Gudelige Vårs: Bær I Retfærdighedens reene Klæder I Jesu Troe, da flyer Verdens Sæder. Hvad her er stort, det er en stank for Gud. Hans Naade kan allene Ævig pryde. Da alt, hvori sig Verdens Børn her fryde, Skal ryddes ud. 2. Med Tids fordring man Kiødets Ager dyrker Og saaer det frøe, som Syndens fremvext styrker, Hvis Sæd og Væxt Guds reene Aand forbød. Det, som man saaer, det maa man og opskiære. Og Kiødet kan ej andre Frugter bære End Siælens Død.

(fortsættes).

Peder Laursens »Brevbog«.

(Slutning).

Af H. Hegnsvad.

III¹

Endvidere kan ieg heller ikke forbigaae at tilligge nogle Anmærkninger til adskillige af eders Udtryk, som I den Tid fremførte til Hykleriets og Ugudelighedens Forsvar. Den 1. er denne, At I ved hver leylighed, naar ieg klarlig beviiste min Doms og udsagns rigtighed af Guds Ord, bestandig paastod, at I vidste det alt meget vel. Dette lader ieg nu staae, saavidt Videnskaben angaaer. Men nu bliver der en uendelig og Ævig forskiel imellem Videnskab og Oplysning. Liden Øvelse og erfaring i en Profession overgaaer langt megen læsning og Videnskab om samme, hvorved aldrig nogen er bleven Mester. Historisk beskrivelse over Stæder og Lande kan allene gøre een skikket til at Discorere derom. Men Øyesynet fører en levende, Practisk og Interessant Kundskab med sig. Videnskaben er blot i Hiernen; men Oplysningen er tillige i Hiertet og er foreenet med en Gudelig Erfaring, Følelse og overbevisning paa sig selv, at Videnskaben er ubedragelig Sand. Diævelen veed og alt, hvad der kan siges ham af Guds Ord; men det hjælper ham ikke, da han deels ikke Troer det, uden naar han føler virkningen deraf, som sætter Grændser for hans Slangelist og Ondskab, og hvis opfyldelse er hans Ævige straf, ved hvilken han skiælver. Deels søger han med al Flid at fordreje og forvende dets rette Meening og Hensigt ved blindende Forestillinger og ved at adskille Sandhederne fra deres rette Sammenhæng enten for at svække deres Styrke eller gandske at omskabe dem til Stadfæstelse for Løgn, Bedragerie og ugudelighed. Og deri effterfølger Verdens og Vantroens store Hob ham troelig til deres egen ubodelig Skade. De have ofte stor Videnskab; men Guds ord er ikke blivende i dem, som Christus og bebreyder hiine

¹) Her begynder tredie afsnit af stykke VII, se Kh. Saml. 7. R. I, 98.

deres Forgiengere, Ioh. 5,38. 39. I randsager Skrifterne; thi I meene, at I have et Ævigt Liv i dem, og de samme ere de, som vidne om mig, og I vil ikke komme til mig. Der seer vi Bedrageriet hos disse, som desværre er alt for almindelig. De meente sig Salige ved Skriftens Randsagelse og videnskab; men Skriftens Kiærne (som hvert Blad vidnede om, og uden hvilken slet ingen Salighed kan erlanges) kunde de formedelst Hovmod, Vantro, Sikkerhed og Fordomme hværken finde eller ville komme til. I det gielder fornemmelig om al slig Videnskab, som vor Frælsere siger til sine Disciple: Salige ere I, dersom I viide disse Ting, om I giøre dem, Ioh. 13,17. Ieg vil allene legge nogle faa ord til denne Anmærkning, som ogsaa ene havde været nok, nemlig Svaret paa det 498. Sp. i vor Catechismi Forklaring, om de ubodfærdige har nogen sand Troe, hvor det hedder: Ney slet ingen, om de end veed alt Guds Ord, holde det for sandt og trøste sig derved, saa er dog deres Troe Død og deres tilstand fordømmelig, saalænge Troen bliver allene i Hovedet og ej kommer i Hiertet eller dræber den gamle Adam og igienføder dem til nye Mennesker.

Den 2. Anmærkning er rettet paa den Erklæring, I den Tid gjorde, nemlig At I vidste ingen forskiel imellem os og den store Hob, som gav os fortrin i Gudsfrygt, uden Sabbatens holdelse og afhold fra Sværen¹ og Banden. At I ikke veed andet, kan ikke saameget undres, da I er saa meget fremmed fra os, vor Væsen og den Christelige Samfund, og tillige fordi om I vidste mere, ville I dog næppe viide det for Mistanke og Misundelse. Dog var det ilde, om det var sandt. Thi da vare vi høystulyksalige. Thi Christendommen bestaaer jo ikke i udvortes dyrkelse og Gierninger allene i Almindelighed meget mindre i nogle gandske faa af disse i særdeelseshed. Men gandske vist og ufejlbar er eders og alle deres Ulyksalighed, som foragte og Skiødesløs for eders Sædvanes Skyld overtræde disse Herrens alvorlige og velgiørendes Bud. Thi Sværen i Daglig Tale røber en hærskende foragt for den hellige Gud og den dumdristigste Vantro, naar man ved dets daglige udøvelse dog signer sig i sit Hierte uagtet Herrens alvorlige Truseler. Og Sabbatens misbrug fra dens rette og salige hensigt, som er Hvile og Helliggiørelse i Gudelig Troe og Kierlighed, røber den græsseligste Vantro, Guds foragt og et fæesk og Iordisk Sind i høyeste Grad. Men begge deelee eller hver for sig deres fremturenhed derudi især effter given Advarsel røber en ubøuelig Haardnakkenhed, en ulægelig Blindhed i aandelige Ting og et gandske forstokket Hierte, som med Flid haster til sin

¹) s: sværgen.

ævige fordervelse, og som vil lade det komme an paa ævig Prøve, om Gud er Retfærdig, og hans Ord er Sandt. Kort sagt: Vi ere ulykkelige, dersom vort fortrin i Guds frygt frem for den store hykkelske Hob, som kiendelig sees at vandre i Mørket, bestaaer allene i udvortes dyrkelse. I og eders lige maae nødvendig være ulykkelige, da I foragte Herrens hellige og velgiørende Bud og lader eders Hiertes Vantroer føre eder til den Sikkerhed, at I daglig eller ved hver forekommende Leelyghed træde hans Bud under Fødder og dog alligevel ved denne fremturenhed trøste eder selv med Guds Naade og Saligheds Haab.

Den 3die Anmærkning er, At I i eders Iver sagde for ej at blive forurolet, At I nok selv skulle sørge for eders Siæl. Dette var og høyst fornøden, da heele Verdens forliis veyer ej op imod een eneste Siæls, og enden vil viise, at den, som hader advarsel, overbevisning og Bestraffelse, har baaret ringe Omsorg for sin Siæl. En dulgt og dræbende Ild, som vil ødelegge vore Boliger, ønskede vi gjerne robet; men en dulgt og dræbende Vantroer og Sikkerhed under en Pharisæesk, udvortes Gudsdyrkelses, Maske ønske de allerfleeste uanfægtet og tildækket. Naar nu Christus siger: stræber alvorlig at indgaae igienem den snevre Port, thi mange skal søge at komme ind og skal ikke kunde; thi den Port er viid, og den vey er bred, som fører til Fordømmelse, og de ere mange som gaae derpaa, Matth. 7,13. 14. Naar nu et Menneske desuagtet hader Overbevisninger og advarsler, som er endog velgrundede i Guds Ord og ubedragelig erfaring, og vil uden andres hielp og Raad selv paatage sig sin Siæls Sag, da røber han derved sit Hiertes Vantroer (til disse Christi dyre advarsler) og derafflydende Sikkerhed og Blindhed og handler ligesaa daarlig, forvovent og farlig som den, der er mundteelig bleven en lang, vildsom og farlig Vey anviist for at naae et foresadt Maal, og dereffter paa sin Reyse hværken vil forespørge sig eller høre nogens Raad eller given Advarsel. Om dennes egenviisdom, Sikkerhed eller Afsindighed dømmer vist enhver skønsom et udfald, som vel var at Beklage, men som unægtelig svarer til saa daarlig en Sindsforfatning.

Den 4. Anmærkning er, At I for at gøre mine Overbevisninger ukraftige, ugrundede og upassende sagde, At han, nemlig P. L. S.¹⁾, havde altid levet ligesaa skikkelig som ieg. Ieg svarer villig ja; Ieg maae med Hiertelig Overbeyisning, bøyelse og Graad ved hver leylighed siunge med den bodfærdige og Troende Kirkes Samfund: Stor forargelse i Verden haver ieg drevet.

¹⁾ s: Peder Laursen.

Og fra min ungdom saare ilde levet; Hvad skal ieg gjøre? hvad er mig best? Skal ieg fortvivle, Herre Iesu Christ?¹.

Vore mange Herre Herre raabere og Skikkelige siunge hyppig med; men det er saa langt fra, at de selv troe, hvad de skrige, at de endog under deres Skikkeligheds Maske med haand og Fod vil imodstaae dem, som er saa ubeskeden at vil overbevise dem om forsættlig Synd, mindre troe de, at de have givet Forargelse. Dog vil hans og eders Skikkelighed slet ikke behage Dommeren bedre paa hiin dag, end Pharisæenes skikkelighed behagede ham, da han vandrede paa Iorden. Han kræver et nyt Creatur, uden hvilken han hværken vil see paa Omskiærelse eller forhud, Gal. 6. Det er effter Skriftens sammenhængende Meening: En Hiertelig overgang fra Naturen til Naaden i en bodfærdig Anger over vor medfødte og yttrede indvortes og udvortes dybe fordervelse, en sand Omvendelse, en Hiertelig Troe, en derafflydende ivrig Helliggiørelse, som viser sig i had til al Synd, i Kierlighed til Gud, som kiendes best af lydighed, 1. Sam. 15,22, til Næsten, som kiendes i Omsorg for al hans Lyksaligheds fremme. Og i almindelighed i Christi sande effterfølgelse og hans Korsens villige Paatagelse for Sandheds og en god Samvittigheds Skyld. Uden alt dette kan effter hiine vor Frælseres Ord hværken Daab eller Christen Navn eller udvortes Gudsdyrkelse og Skikkelighed slet intet gjøre til Sagen. Thi Christus vil ikke ansee vort Herre, Herre! (som er det allene skikkelige og effter vedtagen Sædvane udvortes Andægtige Væsen) men han vil, at vi skal gjøre, hvad han siger, Luc. 6,46.

Vore Skikkeligheds Forfægtere, de blinde Ledere, Ivrrer dem og allene i deres Prædikener imod Frækhed og Laster ligesom de Skriftkloge Pharisæer (eller og imod sand Gudsfrygt selv); men de lader den Hykkelske Christendom, den Skikkelige Hob deres uaandelighed, kierlighed til og ligeskikkelse med Verden uanfægtet, som dog allene er en frugtbar Moder til Lasterne. Thi naar man længe enten af Samvittigheds tvang eller undseelse har Hyklet med Skallen af Christendommen, finder man sig ej altid stærk nok til at fortsætte samme (eller og af Guds Retfærdige Dom), men falder i udvortes Laster. Eller og man forekommer endnu en større² friheds Prædikant end de sædvanlige, saa man offentlig af en Pharisæer bliver en Saduccæer, Materialist, Naturalist eller deslige, som man half om half tilforn har været i Hier-

¹) Af salmen: Ak, levende Gud! Jeg bekjender for dig... Th. Kingo: »Den forordnede Kirke-Psalmebog« nr. 24 v. 5.

²) 3: træffer (bliver?) en endnu større ...

tes Grund. — Mere vil ieg ikke legge til dette, men vil skride til den 5. og sidste Anmærkning, som tager sin Anledning af eders falske Trøst, I den Tid mundteligen yttrede ved Overbevisning af Sikkerhedens og Hykleriets Sædvane Synder, hvori I med den store Hob ligger. Eders Udtryk var, At I (uagtet min advarsel og overbevisning) haabede vist¹ at blive Salig i denne eders Tilstand. Ieg svarer: Dette haab haver meesten alle; men da det for alle oplyste er kiendelig uden Grund baade i Guds Ord og i deres egen Samvittigheds vidnesbyrd (dersom den enten maatte tale, eller om de ville høre den, om den pludseligen taler), saa er sligt haab ligesaa bedragelig til Salighed som Spændelvæv til Klæder, Iob. 8,14. Hiin rige Mand, Luc. 16, døde paa det samme Haab, og han vidste, at hans Brødere, hvoraf han haver utallige, ville vove det paa det samme uden enten af Moses eller Propheeterne at lade dem overbeviise. Denne fordømte Aand vidste af Erfaring, hvor lidet Guds ords vidnesbyrd var agtet i Verdens Børns øyne, at de ingenlunde ville troe Ordet, men vil have Syn for sagn, ligesom han og fordrede et Mirackel og synlig Tegn, at ordet var sandt. De vil absolut haabe imod al grundet Haab, troe tvertimod Guds reene ord, fordi deres forfædre ere holdte for gode Christene i livet, ere priste Salige i Døden, og ingen af dem er kommen tilbage fra de Dødes land med noget ont Budskab og advarsel til dem, hvilket de i deres Blindhed med omtalte Rige Mand troe at være baade fornøden og Guds Viisdom og Godhed anstændig. Men Svaret bliver dem af Abraham med hiine tilbragt. At dersom de ej troe Guds Ord, som er Liv og Aand og Stadfæstet paa den ubedrageligste Maade, og kan samme ikke Befordre deres sande Omvendelse, da kan meget mindre et flygtigt Sendebuds, en ubekiendt Rapports eller en Dødnings Ord, om den indog blev afsendt hver Morgen, nye og med nye og usædvanlig Budskab, befordre den. Derfor er det ej nok, at vi have Haab, men det [er] af uendelig vigtighed at have et sandt og ubedrageligt Haab, og at det er saa, maa kiendes og erfares af den Grund, hvorpaa Haabet er bygt. Det rette og ubedragelige Saligheds Haab maae grundes paa 3 Ting. 1. Maae prøves, om man er bleven i sin Daabes Pagt bestaaende, eller om man ej snarere i sin ungdoms eller Manddoms Tid ved Sikkerhed, Skjødsløshed, ligeskikkelse med Verdens Børn, om ej ved aabenbare herskende og modtvillige overtrædelser imod Guds Bud er falden ud deraf, som vel desværre de allerfleste om ikke alle maae tilstaae, saa man vel kunde søge Aar og Dag, inden man kunde

¹) s: ganske bestemt.

finde nogen, som ej var falden. 2. Maae prøves, om man af virkelig Erfaring og ej i indbildning er bleven den H. Aands Naadevirkninger (som Pontoppidan siger i vor Catechismi Forklaring det 477. Støkke) ret bekiendt, saa vi derved er bleven oversadte fra Naturen til Naaden, fra Mørket til Lyset og fra Satans Magt til Gud, fra ligeskikkelse fra¹ denne nærværende onde Verden til at forvandles i vor Sinds fornyelse til at efterfølge Christum og blive et nyt Creatur i ham, Rom. 12,2, Gal. 1,4, Fra vor forfængelig omgiengelse effter Fædernes Skik til at Iage med Flid effter den sande Guds Kundskab, Kierlighed, Fred og Helliggiørelse, uden hvilke ingen skal see Gud, 1. Pet. 1,18, Hos. 6, Es. 53,11, 1 Cor. 14. Ebr. 12,14. Samt at man overalt haver taget Christi Kors paa og holder intet Vidnesbyrd tilforladeliggere for sit Saligheds Haab end det, som tages deraf, ved en følende og erfarende Kundskab til sit eget Hiertes forførelse og til Verden[s] forargelse og forfølgelse, hvilket sidste gjør, at Verden er os Korsfæst og vi [med] Verden, Gal. 6,14. Endelig 3. Maae prøves, om man og vandrer og gaaer frem i Aanden og lader sig ej igien indvikle i Hyklerie, ligeskikkelse med og bekymringer for Verden, men bliver bestandig indtil Enden.

Dersom eders Haab nu var af den Beskaffenhed, da maatte man glæde sig med eder af gandske Hierte, ej allene fordi det synes urokkelig, men og derfor at eders Alderdom kunde Spaae, at I snart skulle høste de saligste Frugter af eders Haab; men dette imodsiges af Guds ord, hans Børn, eders egen Samvittighed, ia endog af mange af eders mangfoldige Ligemænd som med een Røst. Og følgelig er eders Saligheds Haab ikkun i grunden Bedragerie, en død Troe eller egentlig Vantro, Sikkerhed, falsk Indbildning og det kraftigste Bidrag til eders Ævige Fordømmelse.

IV.

Endelig til Slutning vil ieg paa grund af mit i begyndelsen givne Løfte gandske korteligen opfordre eder til at agte med flid paa det Guddommelige ord, hvorved maae Hierteligen bedes til Gud, at I i hans Lys maae see Lyset, og tillige [må der] vaages imod Hiertets egenviisdom og modstand. Hvad siger vor Frælsere om Sandhedens Skiæbne i Verden? a. I skulle, siger han til sine, hades af alle Folk for mit Navns Skyld; thi hvo, som vil komme effter mig, skal forsage sig selv og tage sit Kors paa og følge mig; thi vare I af Verden, da elskede Verden eder, men fordi ieg har

¹) o: med.

udvalgt eder af Verden, derfor hader Verden eder, Ioh. 15, 19.20 og 17,14. b. Hvad siger Guds ord om Guds Kirkes ælendige og indskrænkede tilstand. Det siger: Faa ere udvalgte eller blive Salige; men mange ere kaldte dertil og allermeest af rige, ædle og Lærde, Matth. 22,14, 1. Cor. 1,26. Og Historierne i det nye Testamente viiser, at vor Frælsere havde gandske faa Venner og efterfølgere i ligning mod den store Mængde ia heele Stæder, Lande og Riger, som forskød ham og hans Lærdom.

Og i det gamle Testamente findes 1000 Exempler paa vantroe, Haardnakkenhed og deres Straffedomme mod hvert Troens Exempel; Hvorfor vor Frælsere kalder sine en liden Hiord, Luc. 12,32.

At Guds Kirke haver forskiellige lemmer, og disse haver forskiellig anseelse, og at det dybe Syndefald bliver ulægelig hos de fleste, kan fuldkommen sluttes af de anførte Skriftstæder, som haver utallige fleere ifølge med sig. Især er det mærkeligt didhenhørende, at vor Frælsere kaldes Underlig, Es. 9,28, Hans Ord et underligt Lys, en Daarlig Prædiken, en Sandhed i Skiul, 1. Pet. 2,9, 1. Cor. 1,21, Ps. 51,6, Og at Menneskene formedelst Viisdom ej kiendte Gud i hans Viisdom, 1. Cor. 1,21, At Guds Rige lignes med en Perle, som en uforvarendes fandt, Matth. 13, Med et Lig-gendefæe skiult i en Ager, Matth. 13, Med mere saadant, Luc. 14,17, Matth. 22. Alt dette vil ikke sige, at Gud haver skiult sin Saligheds Vej for nogen, men at Menneskenes naturlige Blindhed og vanartighed formedelst egenvillie, egenviisdom og egen-sindighed skiuler den, 2. Cor. 4,3. 4. Hvilket Skiul ieg af gandske Hierte ønsker baade eder og alle fradraget til eders fuldkommen Oplysning, Sandhedens uhykkelske erkjendelse og eders ævige Saligheds sande Befordring.

Ærbødigst og kierligst af

P. L. S.

VIII¹

Er en Opfordring til M. N. S., Ik.², i anledning af hans mundtelige udtryk nogle Dage tilforn. Dateret 3. Feb. 1811.

Kiære M. N. S.

Da Du ved sidste Samtale saa igientagen paastod, at Din og ligetænkendes Kram, som I handler med, er Guds, saa finder ieg mig ikke fyldestgiort og overbeviist blot ved en stiv og haard-

¹) »Brevbogens« nr. 6, s. 64—65.

²) c: Mathias Nielsen, Ikjærgård.

nakken Paastand. Men ieg ombeder herved, at Du herpaa ville tegne tilbage og kortelig pege paa de Kiendetegn, som beviiser, at det er Guds frem for al Resten. Guds [ord] har dog aldrig ladet sig uden Vidnesbyrd. Vor Frælsere ville ikke troes paa blotte Ord, uden han og gjorde Faderens Gierninger, Ioh. 10,37. 38. Han vil, at Træet skal bedømmes af Frugterne, Matth. 7. Thi de, som Troer, af deres liv skal flyde levende Vandstrømme, Iohs. 7,38. Og saadanne ere rede at forsvare for enhver, som det begierer, det haab, de have, med Sagtmodighed og frygt, 1 Petri 3,15. Da derimod de, som hade Lyset og henvende sig paa deres brogede (ej altid kiendelig brede Veye)¹, Ps. 125, kommer ikke gierne til Lyset, at deres Gierninger ej skulle ved Lyset straffes eller Beskiemmes, Ioh. 3. Sige I da, at I have Samfund med Frælseren, og omgaaes dog i Mørket og ej vil lade eders Troes ubdragelige Grund samt dens reene og ret Gudelige Frugter Examenere ved det Guddommelige Ord, da lyve I og gjøre ikke Sandhed, 1 Ioh. 1,6. Derfor Opfordrer ieg dig igientagen at føre et ret Gudeligt og med Guds Ord overensstemmende Beviis. Haver ieg end ikke øyne at see med, ørne² at høre med, Forstand at fatte med eller Hierte at bedømme det med, saa glæd Du Dig, at Du haver vidnet Sandhed og forsaavidt frælst Din Siæl.

P. L. S.

IX³

Er et Giensvar paa et Brev mig tilsendt den 20. Jan. 1811 fra P. T. S. i Skanderborg⁴, Dateret 20. Febr. s. A.

Kiære Ven og Broder, effter den Kaldende, arbeydende og oplysende Guds Naade, som i Ch. Jesu er os begge kommet ufor- skyldt tilforn!

Ubegiert⁵ kan ieg dog næppe forbigaae at give noget Svar paa Dit mig saa uventet tilsendte Brev. Af flere Aarsager, især derfor at Guds og Frælsere's Naade og overvættes Langmodighed og Kierlighed saa kiendelig fremlyser deraf, saavel fra Din som og fra min egen Side. Fra Din Side haver ieg ej behov at forkla- rer Dig samme, da den effter Din egen Beretning noksom forkla- rer sig selv i Dit Hierte ej allene ved Blussel og beskiemelse, men

¹) Parentesen burde rettelig slutte foran »Veye«.

²) o: ører.

³) »Brevbogens« nr. 7, s. 65—77.

⁴) Peder Thomsen, Skanderborg, se Kh. Saml. 7. R. I, 60.

⁵) o: Selv om du ikke har begæret det.

ogsaa ved Trøst og Haab. Men fra min Side kiendes den deraf, at Gud ikke tillod, at Du formedelst nogen Kundskab til mig i fortiden, hvilket af mig selv betragtes med Blussel, og maae vel med føye uagtet Guds forekommende Naade kaldes Vanvittighedens Tid, af hvilket der vel desværre uafvidende kan være alt formeget tilbage, skulle afskrækkes fra at kalde mig Broder og attraae fælles Samfund og forbindelse i Ch. Iesu. Ligesom ieg ogsaa har befrygtet, at Du fra andre Sider skulle have havt noget imod mig, hvilket ieg ej har vidst Raad til at indre; men ieg her til Guds Pris finder, om saa var, da vidste han Raad dertil.

Hvad ieg ellers for [det] første, da ieg den 20. Ian. med Glæde modtog og læste dit Brev, meente, at ieg skulle legge til Grund ved mit Giensvar og legge dig dybt paa sinde, er vor store Mesters, Læreres, men fornemmelig Forsoneres Ord i Ioh. 15,7, hvor han siger: Dersom I (mine Disciple) blive i mig, og mine Ord blive i eder, da beder, hvad som I vil, og det skal vederfares eder. Hvad han vil sige med det udtryk at blive i ham, eller dermed at hans Ord skulle blive i de, der ere hans, eller hvad lyksalighed den hosføyede foriættelse har ifølge med sig, naar vi ret seer, at Verden er Diævelens Rige og vort eget Hierte som en af ham belejret Fæstning fuld af Forræddere inden sine Muure, det afgiver ieg mig ej med at forklare Dig (i hvad aarsagen end monne være), men vil inderlig bede til Gud, at han vil legge det saa dybt i Dit Hierte og ved sin Aand selv forklare det, at det maae efterlade saadanne Præg i Dit Hierte, som aldrig udslettes, men hvis sandeste nytte meest maatte erfares og føles i Fristelsens, Nødens og Dødens Time. Hvad vor Frælsere siger i det forrige v., At de, som ikke blive i Ham, blive udkast som en vissen gren, dette maae tages til alvorlig efftortanke, paa det vi ej skulle tage feyl af Kiærnen i Christendommen, som Bibelen snart paa hvert Blad peger paa endog under det gamle Testaments Skyggeværk, 4. Mos. 21,8 og 35,12. 25, 4. Mos. 21,8 og 35, 12,25, Ioh. 3,14 seq. m. fl. st. Hvormeget mere i det nye Testamente. Derfor siger Guds Aand, 1. Iohs. 2,28: Og nu børn lille! bliver i ham, at naar han aabenbares, vi da kan have Frimodighed og ej skal blive beskjemmede i hans tilkommelse.

Sker dette, da randsager vi ej Skriften forgiæves, bemøyer os med Skallen og gaaer Kiærnen forbi, Ioh. 5,39. 40. Men da lyde disse den ævige Kierligheds Ord stedse i Hiertet, Ioh. 16,31: I skal have Fred i Mig. I Verden skal I have Trængsel, men værer frimodige, ieg haver overvundet Verden. Den krænkelse, som Dit Hierte føler over Guds Kirkes ej allene saa hart indskrænkede, men fornemmelig ved dens indvortes Bræk beklagelige Til-

stand ved Partier¹. hvorved Christi Legeme synderrives, da dens formeente Bygmestere blive dens nedbrydere, Da er samme uundgaaelig for ethvert sandt Gren af Kirken. Alleneste dette vil jeg sige, At som Menneskets dybe Fald, forblindelse og formørkelse deraf kiendes i høieste Grad, saa man meget mere af de Opvakte end af den blinde Verden kan kiende Faldets Størhed, saa kiendes ikke mindre endog i denne Deel Guds og Frælsens Ævige Viisdom, Naade, Kierlighed og snart utrættede Langmodighed, hvorved han gjør, at hans dyre Foriættelser, at alleting skal tiene dem til gode, som elske Gud, skal endog deri, som man mindst ville troe, opfyldes. Man maae især mærke, At denne Irring i Kirken er fiendens sidste Nødpil, den han ligesom i Disparation griber til, naar intet andet vil hielpe, og lader det saa komme an derpaa, om den i den yderste Nød enten kan gjøre hans Rige gavn eller skade. Thi hvor der er megen Opvækelse, og Diævelen ej ved Partier har gjort ødeleggende Indbrud, Der maae man med god Grund befrygte, at hans Rige ej har tabt saameget ved Opvækkelsen, Sandheds Vidnesbyrd og almindelig eenighed deri, som det ville tabe ved disse nye Protestanter, dersom den Partieske Aand gjorde indbrud iblant dem. Ved det første kan Hyklerie, lunkenhed, Verdens Kierlighed, eget arbejdede og egenretfærdighed, Overtroe, Fordomme, forudfattede Meningen og blind lydighed ukiendt meesten udtvære og udmarve alt det sande Gudelige, ia snart gandske at begrave det under en Skikkeligheds og Gudfrygtigheds Maske. Men ved det sidste, nemlig Partierne, omskabes alle hiine Vantroens Misforstre til idel ængstelses Redskaber for de sande Troende, hvorved lyset, Guds Ord, sættes paa Lysestagen; den dybe og hart ad ulægelige fordervelse som den rette Tugtemester til Christum bliver lagt kiendelig for Dagen; skummet renses fra Guldets, da samme prøves og luttres i denne Irrings og ælendheds² Ovn; de Ret-skafne aabenbares; enhvers Gierning og arbejdede prøves ved denne Ild, og Dagen, nemlig det Prophetiske og Apostoliske Ord, gjør alting klar, og Gud inderlig loves, prises og Paakaldes af de sande Troende for al den Naade, dem tilføres i Iesu Christi aabenbarelse, endog ved denne haarde Hiemsøgelse. Her seer du, kiære Ven, mine Tanker og Erfaringer, den forfaldne og hart anfægtede Guds stridende Kirke angaaende, og her er ogsaa Materie nok baade til Sorg og Glæde. Verden vil absolut have forargelse

¹) Ved partier, og senere tales der om irring i kirken, hentydes der til, at de opvakte i Rårup havde delt sig i to partier.

²) o: elendigheds.

og faar den der. Partiemagerne vil have et Rige opbyggt og Regieret effter deres eget Hoved og faaer det. Gud vil have de Troende reenset og luttret fra Afguderne, og at de i Ch. Iesu skal lære at gjøre Taksigelse i alleting — Det er de forhen omtalte, som fornemmelig kan henregnes til disse 3de: Sikkerhed, Verdens Kierlighed og Tillid til Mennesker — og det skeer. De Troende ønske at voxe i vor Herres og Frælseres Iesu Christi Naade, Kundskab og Erkiendelse, og dette befordres mægtelig og allerbest derved. Hvad ieg mere denne gang vil tillegge denne Materie til at aabenbare min egen Grund og til Din Prøve og om-dømme, er nogle Forsigtigheds Regler, som ieg forgiæves har lagt en i Gud høytelsket Ven¹ paa Sinde angaaende baade at bedømme andre saavel som sig selv. I at bedømme andres Christendom meener jeg, at vi bør blive inden 4 følgende Regler. 1. Om de for alt holder fast ved Hovedet, hvorved det gandske Legeme er sammenhæftet. Hvad det vil sige, kan allerbest læres næst egen erfaring i det g. Testamentes Troendes Offringer, Blods bestænkelse og Reenselser i Troens øyesyn paa den foriættede Mæssiam. I Christi egne Taler og især i Hedningers Apostel Pauli Breve, som fornemmelig Prædikede Troen og udledte sammes Grund af Guds Huusholdnings indretning under Skyggerne. 2. Om de trænges af Nidkierhed og Sorg for Herrens Huuses skade i Almindelighed dog allermeest især deres egen og dem, de har de beste Tanker om deres mørkhed og vedhængende Fordervelse. 3. Om de ikke søge eller ynde en falsk frihed eller og henfalde til aabenbare Ondskab og Skalkhed. 4. Om de holde Guds ord for den høyeste og reneste Viisdoms og Saligheds Kilde, men dog ej antage stor Kundskab uden i forening med Christelig erfaring, og ej heller antage Erfaringer, uden de retter sig effter den sande Guds Kundskab, paa det Erfarenhed i Christendommens fremgang i alt maae være underkastet Guds ords prøve og Dom. De Regler angaaende os selv og vor egen Prøve, om vi følge den i Guds Ord anbefalede Vey. Samme findes udtrykt saaledes: Christendommens Vey er dog i Guds Ord heel tydelig, gandske eenfoldig, saa alle nok kunde have en rigtig Form paa de sunde Ord baade i Troe og Guds frygt, dersom ikke deres eget Skalkagtige Øye og bedragelige Hierte gjorde, at der bliver næsten ligesaamange Himmelveje som Hoveder. Ieg meener, at baade Middelerne og Ordenen er denne. Og hvo, som ej vil følge følgende Regler, umelig kan finde Saligheds Vey, og hvo, som vil følge dem, umelig kan gaae feyl. 1. Den første

¹) Peder Laursen tænker her uden tvivl på Mathias Nielsen, Ikjærgård.

og fornemmeste Regul er, At man lader sig skiænke Oprigtighed, redelighed og Eenfoldighed i Hiertet. Bliver Veyen ej der først banet, da findes den rette Vey aldrig, og al Anviisning er forgiæves. 2. At man ved følelsen af den dybe formørkelse og fordervelse uafladelig beder. 3. At man flittig vaager og bevarer enhver Naade og oplysning, som skiænkes os ved Bønnen samt imod enhver Fristelse og forhindring. 4. At man under Bonnen flittig og med største Høragtelse holder sig til Naademiddelerne, Ordet og Sacramenterne, med udvortes og Hiertelig brug. 5. At man især holder det skrevne Ord, Bibelen, for den høieste og eneste Viisdoms og Saligheds Kilde, hvorudi og hvorved den H. Aand allene vil gjøre os viis til Saliggjørelse ved Troen til Ch. Iesum. 6. At man derfor lader sig skiænke en sand Troe og tillid til Ordet som det Middel, der ere og allene viiser den sikkerste Vey til vor Redning, den uomstødeligste Trøst i alle Lidelser og den Helligste og viiseste Regel og Orden for vor Omgiængelse. 7. At man ved Ordets randsagning tilligemed bøn og-saa bruger en sund Fornuft, som man lader oplyse og reense fra falske Fordomme og forvendte Slutninger, over hvilken Fornuft Troen dog altid skal være Herre og Ordet Dommere.

8. At man ingentid viger fra nogen af disse Regler, enten man er en Begyndere eller en Olding, men blive derudi bestandig indtil Enden. Jeg troer, kiære Ven, at dersom disse Regler tages af alle Opvakte til bestandig Effterfølgelse baade ihenseende til sig selv og andre, da maatte Miskundhed og Sandhed møde hinanden, Retfærdighed og Fred kysse hinanden, og Fiendens Hiertemaatte briste ved at see sine Piile Ævindeligen smedet forgiæves. I den sted han nu ved Hovmod, egensindighed, ugrundet Mistanke og Trættekierhed sigter nu een, nu en anden og derved udspyer falsk Lærdom, Splid, Vildfarelse, Bagtalelse og Effterstræbelse, saa det skulle synes, at de udvalgte maatte forføres og Kirken blive et aandeligt Babel. Men da det er umueligt, Ioh. 10, 27. 28, saa maae Fienden tvertimod hans villie og hensigt være de sande Troendes uvillige Tiener og Befordrer til Saligheden endog med al sin Mord, Løgn og Siælestyrtende Ondskab. Din veltænkende Dom over H. N. S.¹ og mig maae man effter Kierlighed holde Dig til gode, men at samme ikke holder Stik, enten mangelen er saa hos een eller hos begge, vil effterfølgende Underretning oplyse: Den sande Oprigtighed, som er virket af Naaden, har Trende Hoved-Egenskaber. Den 1ste er, At den meener det got, baade med Gud og Menneskene i al-

¹) o: Hans Nielsen Hauge.

mindelighed. Den 2den er, At man dertil bruger de tienlige og forordnede Middeler i den Orden og hensigt, de er os givet. Den 3die er, At man ved de Gudelige Middelers rette brug bliver over sin vedhængende Formørkelse og Skrøblighed dybt ydmyget, gjør intet af Trætte og forfængelig ære, men gaaer frem med Sagtmodighed og Frygt, Philip. 2,3, 1. Petri 3,15. Den 1ste af disse ædle Egenskaber maae man effter Kierlighed tiltroe mange af de Opvakte; men at de alle 3 skulle have været samlede hos H. N. S. og mig er umuelig, Ps. 112,4; thi da kunde ingen betydelig ueenighed have fundet Sted.

Men hvor den herskende mangel meest yttrede sig, overgiver ieg fra mig til Din og andres omdømme, ligesom Du og var een af de gandske faa, som var overværende ved vores eeneste Samtale. Hvad Du skriver om M. O. D.¹ og B. M. R. D.², som haver noget imod mig, da undrer ieg aldeles ikke derover eller holder dem for desmindre Venner. Alleneste var det at Ønske, at samme var truffet³ paa det rette Sted. Verden har og noget imod mig og andre opvakte effter deres egen Meening. Men naar det besees ved Lyset, er det egentlig imod Gud og Frælseren. Thi dersom man ikke tilegnede dem Guds Ords Truseler imod Naadens Foragtere, da hadede de os ikke. Og da denne Tilegnelse er ikkun et svagt Echo af den i Ævighed afsagde Dom, som slet intet kan gjøre til dens fuldbyrdelse, men vel til dens undgaaelse, hvilket de endog selv maae tilstaae, saa sees io tydelig, at Fiendskabet er allene imod den ævige gode Gud og hans hellige Munds Ord. Er nu det, de have imod mig, ej en blot Mistanke af Fienden, men noget virkelig, og er saa rettet imod min ufuldkomne Helliggiørelse, da holder ieg det for den største Prøve paa deres ret Gudelige Kierlighed, allerhelst naar de ved Hiertelig Omhue attraaer og søger min forbedring. Men er det, fordi ieg ved Naaden har søgt at aabne Kilden til den Mennekelige dybe Fordervelse og naturlige Kræfters uformue til alt got saavel som Christi usporlige Rigdom, Eph. 3,8, Hvorved deres Velynders ufrugtbare og Trælbaarne Lov- og Giernings Lærdom er stødt for Hovedet, da afgjøre de Sagen med Ham, som den angaaer, nemlig Pagtens Engel selv, og imidlertid see sig vel for, at de ikke falder over denne Steen og synderstødes, ved hvilken de skulle opreyses, eller at denne Steen falder paa dem, og de gandske synderknuses, Matth. 21,44. At de ej som hiint

¹) M. O. D. er vist Maren Olesdatter, der i 1805 boede i Skanderborg.

²) o: Birthe Marie Rasmusdatter, se Kh. Saml. 7. R. I, 56.

³) o: truffet.

Israel skulle iage forgiæves effter Retfærdighed, fordi den mere søges af Gierninger end af Troen og derved støde an paa Anstøds- Steenen. Til Trods¹ for alle, som søge Retfærdighed af Gierninger, siger den Herre Zebaoth! See! ieg sætter en Anstøds-Steen i Zion og en Forargelses Klippe, og hver den, som troer paa ham, skal ikke beskiemmes, Rom. 9,31 seq. Men kiære Broder, paa det Du ikke skulle troe, at det, ieg her skriver, er en udøvelse af mit Naturlige, onde Hiertes Galde og haver ingen Grund uden i min egen forvirrede Hierne, da kunde ieg, dersom Tid og rum tillod det, vidtløftigen mere end nogen Tid tilforn beviise de omtalte Venners forgaaelse² i denne henseende. Men ieg vil ikkun tage eet eneste Exempel for til Sagens Oplysning, som er en Psalme, som B. M. R. D.³ har forfattet, og findes i de saakaldte Lærdoms Grunde⁴, da samme ved denne Leylighed synes nærmest ved Haanden, ia er vel oftere seet af Dig end af mig. Om denne Sang kan enhver redelig og upartisk, som sammenligner samme med det Guddommelige Ords fastsatte Orden for faldne Syndere at komme til Gud, sige uden ukierlighed og Overiilelse, at det er en god Hedensk Psalme. Vel kan hendes Synds Kundskab derudi formedelst hendes Guddelige Børne-Lærdoms Indpræntelse vel maaeskee gaae lidt videre end en Hednings af Philosophien⁵.

Men den Maade, hun handler med Gud paa i det øvrige, er fuldkommen Hedensk. Hun handler med Gud uden Iesu, bekiender sin Skyld effter indsigt, foregiver fortrydelse, men og Villie og Lyst til at vandre paa hans Veye, og dermed skal han være tilfreds. Ej betænkende, at ingen under den gamle Pagt torde komme frem til Gud og vente forladelse uden med Offerdyrenes Blod, og uden Blodsudgydelse skeede aldrig Forladelse. Ej betænkende, hvad Iesus selv siger, At Livet er allene i Guds Søn; ingen komme til Faderen uden ved mig; thi alt, hvad I bede Faderen om i mit Navn, det skal han give eder. Ej betænkende, at alt, hvad vi giøre med Ord eller Gierning, ia alting skal skee i vor Herres Iesu Christi Navn, takkende Gud og Faderen for-

¹) ∅: anstød.

²) ∅: forseelse (ifølge ordbog over det danske sprog) — ikke foregælde, som L. Schrøder mener.

³) ∅: Birthe Marie Rasmusdatter.

⁴) ∅: H. N. Hauge: »Christendommens Lærdomsgrunde« 3. hefte.

⁵) ∅: Birthe Maries syndserkendelse, som den kommer til udtryk i salmen, er dybere end hos det menneske, der har fået sin syndserkendelse vakt ved filosofisk læsning.

medelst ham; hvormeget mere da naar vi handler med Gud om vor dybe og store Syndeskyld og søge Syndsforladelse og ævig Salighed. Ej betænkende, at det staaer ej til den, der vil, ej heller til den, der løber, men til Gud, som i Christo allene giver Naade og Miskundhed, da al vor egen Retfærdighed er et besmittet Klædebon. Men den kiendte og følende Trang behøver ej saameget Befaling. Man har ej behov at befale den, som gaaer ud i en støbregn¹, at han skal tage en Kappe om sig; hans egen Nødtørf lærer ham det. Men naar man nu hværken af Guds Ord eller sin egen følende Trang kiender Gud allene ved Christum, da vises det dermed, at vi, endskiønt vi sige, vi elske og have Samfund med ham, lyve, vandre i Mørket og gjøre ikke Sandhed. Thi derudi er Kierligheden, Ikke at vi have elsket Gud, men at han har elsket os og udsendt sin Søn til en forligelse for vore Synder.

Men ville man end tilstaae feylen og beraabe sig paa forseelse, Da svarer ieg: Ingen gaaer til en ubekiendt og Majestætisk Monark med nogen Begiering, dersom han er bekiendt med een, som er Kongens beste ven, men hellere Tillidsfuld overdrager ham alt sit anliggende. Ellers besvares alle udflugter af Frælsere selv, naar han siger: Hvorledes kan I tale got, som selv ere onde; af Hiertets Overflødighed taler Munden. Ach! at baade hun og mange andre ville uden Smykke veje baade dette og saameget andet paa Helligdommens Vægt, da ville det, betragtet uden Overtroe og Fordomme, faae en gandske anden anseelse og paa denne Skueplads blive omvexled fra lutter indbildt Helligdom til Vanhellighed, Gudsbespottelse og hans Ævige og helige Sandheders krænkelse. Ney, kiære Broder! Christus er allene Lovens Ende til Retfærdighed for hver den, som troer; naar Loven først har fordømt alleting og været vor Tugtemester til at flye til Ham — Det er mindst, at Loven er overtraad, men det er meget mere at Naaden i Evangelium er foragtet, Testamentets Blod agtet almindelig, Herlighedens Herre korsfæstet, og at man i mange Aar har syndet paa Naaden — Hvorledes ville da noget Adams Barn, som kiender noget synderlig til sin Tilstand, komme frem til Gud, den fortærende Ild mod Synden, enten i den store eller den daglige Omvendelse uden ved Christum. Ach ney! Christus er gjort os af Gud til Viisdom, Retfærdighed, Helliggiørelse og Forløsning, saa at hver bør rose sig i hannem, 1. Cor. 1,30. Naar dette Sprog ret erkiendes i Hiertet, da ansees al vor forrige viisdom for en fordømmelig Daarlighed,

¹) ☉: støvregn.

al vor Retfærdighed for en fordømmelig uretfærdighed, al vor Hellighed for en fordømmelig ureenhed, al vor forløsning for en ælendig fordømmelse, al vor Roes for en forsmædelig Skiændsel. Gak derfor, kiære Ven, fra dig selv i alleting og til Ham. Lev i Hans Troe. Trøst Dig ved hans Forsoning. Lad hans Aand drive Dig og forklare ham Daglig for Dig. Han haver selv viist Dig Vilkaaret og Hovedsagen paa hvert blad i Bibelen. Han sagde stedse til alle bedrøvede, bekymrede og beængstede: Troe ikkun! Kunde du kun Troe. Alleting ere dem muelige, som Troe; din Troe haver frelst dig; thi de, som Troe, skulle see Guds Herlighed. Man tør ikke ved at sige mig, at der hører mere til end Troe. Jeg har og forarget mig over det Ord Troe; men nu seer ieg, det indbefatter alt; thi det drager alt det øvrige effter sig. Ligesom Troen er stor til, saa er den og stærk til og bærer ogsaa Frugt til. Troer ieg fast, at der er Ild i Huuset, da springer ieg ud af Vinduet, om ieg ej kan komme ud af Døren. Og saaledes er det i alleting; Troe ikkun Ordet, saa er Du Salig. Thi troes Ordet fast, da er det umueligt andet end at rette sig dereffter. Det siger os, hvad vi selv er, hvad Gud er, hvad hans Søn er, hvad hans Lidelse er, hvad hans Aand er, hvad Troe og Helliggjørelse er, hvad Natur og Naade er, hvad Vantro, Hyckleri, ugudelighed, og Gudsfrygt er, hvad Himmerig og Helvede er, og i hvilken Orden ethvert skal søges, findes og undgaaes. Salige ere derfor de, som ere kaldte til Lammets Bryllups Nadvere; thi de overvunde¹ ved Lammets Blod og Vidnesbyrdets Ord. Hvortil Gud forhjelpe ved sin Aand Dig og Mig og alle, som dette hører eller læser, for Iesu Christi dyre fortienestes og Forbøns Skyld, Amen.

Vær kiærlig Hilset, Du og Hustroe og flere, fra Paarørende, min Hustroe og Mig.

X.²

Paa min Opfordring til M. N. S., Ik³, tilført No 6⁴ og Dateret 3. Feb. 1811, Kom mig tilhænde den 2. Marti s. A. et Brev fra ham til Beviis paa det forlangte. Samme Brev blev effter hans forlangende tilbagesendt med effterfølgende Paategning. Dateret 3. Marti 1811.

¹) o: overvandt.

²) o: »Brevbogens« nr. 8, s. 77—79.

³) o: Mathias Nielsen, Ikjærgård.

⁴) o: indført i »Brevbogen« som nr. 6. Se foran, afsnit VIII.

Alt det Beviis, som kunde udledes af hans Brev, var, at Gud skienkte ham Naade og Velsignelse og den H. Aands oplysning og Salvelse, At han elsker mig med den Kierlighed, som Gud virker i ham til mig, At de levende Vandstrømme af hans Troens liv viser sig især i ydmyghed, da Vandstrømmene altid flyde nedad — uden at anvise paa de udvortes kiendetegn af denne ydmyghed. Beviiset for hans Samfunds Brødere bestod deri, At han bevidnede, at den indbyrdes Guds Kierlighed var udløst i deres Hierter ved den H. Aand, og sidst at alt maa Examineres ved Guds Ord.

Paategningen var dette:

Effter din begiering sender ieg dig her dit (saakaldte) beviis igien, Hvorved ieg tiltroer mig den frihed for Gud at tegne nogle Ord paa samme tilbage. Ieg ville gierne have skaanet dig for saa stor arbejde og vidtløftighed. Ieg havde io allene begiert, At du paa min Opfordring ville kortelig pege paa ved paategning tilbage de Kiendetegn, som beviiser, at det er Guds frem for alt det øvrige, hvortil der og var givet rum. Men uagtet al din umage og omhue for at give eders forehavende en skøn anseelse, og at samme ej skulle lide skade af mangel paa Beviis, Saa kan dog ej allene ikke ieg, men endog de mange andre, som haver hørt eller læst samme, deri ikke finde det mindste mere, end hvad vi tilforn ved mundtelig Samtale have kundet forhverve, nemlig Et egenvidnesbyrd for dig og andre om en indvortes god forfatning og en ret Himmelvej, uden mindste Beviis af det paaberaabte Troens Liv i Gierning og Sandhed. Du vidner endnu allene om Træet eller og allene om saadanne frugter deraf, som for sig selv betragtet allene kan bedømmes af den Alvidende. Og altsaa derved mere givet anledning til Mistanke imod eders ret Christelige Grund end ved sligt uegentlig, tvivlsom og ueffterforskelige Beviis at svække den. Desaarsag vil det vel og blive forgiæves at anholde og gjøre Forestilling om videre Samtale eller Conference, men i Stilhed, haab og Taalmodighed oppebie Guds Time. Om du er truet af mig med Ildsøen (eller rettere talt) af Gud¹, vil beroe paa dig selv, om du vil være et Lem af det afskyelige og ulykkelige Selskab, som dertil er bestemt. Og i hvilken forstand ieg har truet at brænde dine Breve, derom vidner mine Breve, saavel in originali som Copia, til hvilke ieg vil have enhver redelig og upartisk henviist. Hvad du skriver om mit Brev af 25. Iuni 1809, som du vil beviise den Gunst at

¹) Parentesen skulle slutte efter Gud.

giemme det til overvejelse, kan ieg ej sammenligne med din Erklæring, at du anseer og vil begegne¹ mig som Guds og hans Riges Fiende. Er dette saa, Da gjør ieg ikkun Diævelens Gierninger, fører hans Krige og bygger hans Rige. Og da maatte du istæden for at giemme mit Brev hellere have ønsket, at det og saamange andre Bøger og Skrifter, som Christenheden desværre er fuld af, maatte overgives i Bøddelens Haand og blive opbrændt paa en offentlig Skueplads, At den kostbare Tid ej skulle spildes ved dets Læsning, og uskyldige og ubefæstede Siæle derved skulle forgives. Den foragt, du skriver om, der møder dig især af mig, paadrager du dig selv som en velfortient Straf for din indbildte Daarlighed og selvudvalgte Gudsfrygt. Thi med enhver, som farer vild i nogen Oprigtighed og imidlertid forbliver i ydmyghed, med saadanne have alle Christelige Hierter medlidenhed, da deres egen mangfoldige Brøst endog, næst Guds Ord, kan lære dem det. Men naar saadanne i Hovmod og Selvindbildning kalder deres Mørke Lys, deres Daarlighed Viisdom og sætter deres bedragelige Hiertes Indfald og egne udvalgte Grundsætninger til Rettesnor, hvorefter ej allene Næsten skal dømmes, men og den Himmelske Sandhed skal dreyes og vendes, og det endog effter given Advarsel, da gjøre de sig skyldig i hiine ligesindede Daarers Skiæbne, som og blev ved at trætte med den Ævige Kierlighed og Sandhed til deres Ævige Skiændsel og forkastelse, Matth. 15. Da Han hengiver dem i deres indbildte, men forventte Sind med disse Ord: Lader dem fare! Blinde ere blindes Veyledere; men naar een blind leder en anden blind, da falder de baade i Graven. Det Spørgsmaal, du gjør mig for i dette Brev, besvarer du selv baade for mig og dig, hvorfor ieg bliver derfra fritagen, især da du haver meest Tillid til dine egne Grunde og Sætninger. Alt det øvrige i dette Brev, meener ieg, er af mig og andre ofte forgiæves besvaret baade Mundtelig og Skriftelig, hvorfor dertil henviises. Og derpaa befaler dig Gud.

P. L. S.

N.B. N.B. Ieg tænker paa dit Ord om Tilgivelse: Ach! hvem der i Guds Kraft og Kierlighed kunde tilgive alt, hvad der er skeet. Ligesom Christus gav os alle til, og fordi vi selv i alleting behøve Tilgivelse. Saadanne ere vist de største i Himmeriges Rige!

P. S.

Ieg synes ej, ieg kan forbigaae at anmode dig, at du endnu engang ved leylighed helst Skriftelig ville give mig at forstaae,

¹) o: behandle.

hvordan den Christi Kierlighed skulle være beskaffen, som du ønsker, vi skulle mødes i. Den sidste gang, ieg effter din begiering besøgte dig, meener ieg, det baade paa din og min Side var en sand skönt vel svag Christi Kierlighed. Gud allene veed, med hvad Glæde ieg og min arme ælendige og effter din og andres Domme uomvendte Kone ilede op til dig i Snee til Anklerne. Og som ieg meener ikke gandske for at tilbedes, ikke heller for de gode Ting, du kunde sætte paa Bordet. Men Fienden mærkede det ogsaa til Fælles bedrøvelse. Ieg meener, at noget af den sande Christi Kierlighed kiendes af noget, som ligner Christi omgang med sine svage, meget formørkede, timelig hensigtende¹, dog dygtig indbildte Disciple. Og ej i egen Ophøyelse, Dømmen og forkastelse.

P. L. S.

XI. ²

Er et Brev til Uldum Kroerbeboeres Søn Iens³, i Anledning af en Samtale Marketsdagen den 13. Iuny i Horsens. Dateret 17. Iuny 1811.

I Christo Iesu meget elsket, effter Kiødet meesten ukiendt, men en Meddeelagtig i den Guddommelige Naade, som effter den ævige Fredsslutning har kaldet og ført eder med nogle gandske faa blinde og Sikre Syndre fra Mørket til sit underlige Lys.

Eders bekymrede Sind for den Splid, ueenighed og adskillelse i Guds Kirke, som den Partieske Aand som sin sidste Nødpil effter sin Sædvane har plantet iblant os, har givet anledning til indsluttede Begiering. Ved den korte Ordvexling i Horsens Marketsdagen, da den bekiendte Kone⁴ under en lidet Christelig, Kiærlig og om skikkelse udøste sit Hiertes Fylde, hvorimod I erklærede intet at kunde have⁵ og tillige affordrede [os] vor Meening desangaaende, er ieg bleven overbevist om, at samme behøver en nøyere Prøve og Undersøgning ligesom saamange

¹) o: som sigtede efter det timelige.

²) »Brevbogens« nr. 9, s. 80—85.

³) o: Jens Mortensen, født 1783 i Uldum som søn af kromand Morten Jensen og hustru Birthe Jørgensdatter. Jens Mortensen blev 5/10 1811 gift i Rårup med Kathrine Knudsdatter, der var en datter af Johanne Marie Jensdatter (se Kh. Saml. 7. R. I, 75) i dennes 1. ægteskab med Knud Pedersen, Glattrup. Det var altså sin vordende svigermoder, Jens Mortensen var kommet i samtale med i Horsens; se nedenfor.

⁴) Det må være Johanne Marie Jensdatter.

⁵) o: at han ingen mening kunne have derom.

andre flygtige, enkelte og afbrudte Satser og Læresætninger, forind man giver dem et fuldkommen Bifald. Den selsamme ivrige Blanding af modsatte Ting, hun udstødte, gik vel fornemmelig ud paa Naadens uforskyldte annammelse og imod den Menneskelige Fornuft enten dens misbrug eller dens gandske afskaffelse i Aandelige og overnaturlige Ting, hvilket sidste man af disse hendes Ord, dersom man ikke kiendte hende nøyere, ikke kunde udlede, og iust derfor kan man ej tilfulde uden nøyere Kundskab eller videre Forhør give hende ret. Sagen maae videre udvikles, og hun maae give tilkiende med Ord og forhold ifølge og [i] overensstemmelse med Guds Ord, i hvilken Orden og indvortes Beskaffenhed imellem Gud og Synderen den uforskyldt erholdes, de Middeler samme erholdes ved, og den Virkning sammes annammelse effter Guds Ord og de Helliges Exempler drager effter sig i Menneskets gandske Liv, om han bliver bestandig paa Troens og den blotte Naades Vey, hvis Virkning ufejlbarlig iblant mange andre Kostelige og Gudelige Dyder og Aandens frugter vist vil blive denne, At man ved de Gudelige os anbefalede Middeleres rette Brug baade i den store og den Daglige Omvendelse bliver over sin egen iboende Synd, skjønt den ikke er hærskende, dybt og grundig ydmyget, hvorved man gierne ej gjør meget af Trætte og forfængelig Ære, men ved den ydmyghed og nøyere Kundskab til sig agter andre høyere og bedre end sig selv og søger at fremme ydmygheds og den dybe fordervelses Kundskab hos alle opvakte Siæle, som Guds Aand kalder at sammenknytte ydmyghed som det bedste og Gudbehageligste Sindelag, hvorved Kierlighed, som er Lovens fylde og Evangelii Hovedsum eller den sande Christendom, allene finder Sted og den Partieske Aand sin Vey tilsperret for indbrud med Løgn og Mord i Guds Kirke til Aands smertelige Bedrøvelse og til Forførelse og Forargelser. Ia denne ret Christelige Sinds beskaffenhed gjør vist, at saadanne ydmygede Siæle i alleting gaaer frem med Sagtmodighed og Frygt, Philip. 2,3, 1. Petr. 3,15. Fornuften anlangende da maatte hun bestemme ifølge og [i] overensstemmelse med Guds Ord, vor Kirkes Lærdom og bedste Læreres Vidnesbyrd og Erfaring, om den i Aandelig og overnaturlige Ting skal ansees som en Ven eller for en Fiende, for en Guds Naadegave eller for en straf, om den skal annammes eller forskydes, om den skal ikke bruges eller bruges og i sidste Fald hvorvidt og inden hvilke Grændser, Om man skal ove en fornuftig eller ufornuftig Gudsdyrkelse, Om man ved omgang med Aandelige Ting skal handle fornuftig eller ufornuftig.

Gjør hun nu eller vil ikke gjøre dette og tydelig forklare sig, men blot støder derpaa for at gjøre andre mistænkt, eller og hun forklarer sig, men paa en Maade som ej kommer overeens med hiin fastsadte usvigelige Grund, da har man største Aarsag at befrygte, at hun ikke handler af saadanne Grunde, som med rette kan kaldes sand Guds Kundskab, Kierlighed og ydmyghed, hvis yndige frugter altid glæder eller i det mindste maae af-tvinge Næsten sit Bifald, men tvertimod af Blindhed, Hovmod og Avind, hvis skiændige Frugter vanærer Gud paa det høyeste, da den laster ham i hans Viisdom og fastsadte Saligheds Orden og indfører falsk Gudstieneste ved sine falske Læresætninger og fører idel Forargelser og Forførelser afsted i Verden. Kiære Ven! siden I da er bekymret for den stridende Guds Kirkes usle Tilstand her, hvilken Sindsbeskaffenhed vist er eet af Kiendetegnene paa en sand Christen og en anledning til at trænge mere ind i en sand Guds og Iesu Christi Kundskab, da viis den Godhed og redelighed imod eder selv og os den Glæde og fornøjelse og reys herved til os i Raarup Sogn og Tael selv mundtelig med enhver Sect iblant de Opvakte og effter alvorlig Bøn til Gud prøve og undersøge deres Læresætninger effter Guds eget Munds Ord, den Apostoliske Lærdom samt hvorvidt deres Levnet og Vandel udtrykker et ret Christeligt forhold. Prøv det alt som for Guds Ansigt og sæt imidlertid alle Fordomme, elskede Mee-ninger, Venskab og Kiendskab af Øynene og vey alle forekom-mende Ting uden undtagelse paa Helligdommens reene og ufor-falskede Vægt. Thi uden denne Gudelige Forsigtighed, redelig-hed, upartiskhed og Christelige Sindelag paa eders Side og ved at anvende de rette af Gud anbefalede Middel til Sagens Prøve og Oplysning udrettes intet uden større forvirring, smerteligere Bedrøvelse og en Samling af Vrede paa Vrede for sin utroskab og uendelige omgang med Gud og Næsten indtil hiin store Doms Dag; men dersom kiære Ven lyder mit Raad og gaaer redelig frem for Gud, da skal ingen høste bedre frugter deraf end I selv, skjønt det haabes og at blive mange til Glæde i særdeeleleshed, og den for-faldne Guds Kirke til nogen opbyggelse i almindelighed. Guds Aand siger, 1. Cor. 11,19, At Splidagtigheder tiener dertil imod Diævelens og Partiemagernes hensigt, at de Retskafne derved skal blive Aabenbaret. Er nu Kiere Ven en af de Retskafne, Redelige og Oprigtige for Gud af de, som ved den forekommende Naade er bleven Opvakt, da geraader vist og ufeilbarlig disse Kirkens Saar og Sørgelige Omstændigheder eder tilsidst til Glæde, Lov og Velsignelse. Derved skal Diævelens og Partie-magernes sminkede Ondskab og Skalkhegter blive eder ret

Aabenbar. Derved skal Guds Viisdom og Naade kiendes af eder i høyeste Grad, som kan udføre Lyset af Mørket, Livet af Døden, Glæde af Bedrøvelse og redde sine Udvalgte, da de synes allerede i Fiendens Strube. Derved skal I tydelig kiende, Hvilke der ere Christi Faar, om det er de, som tværtimod den eeneste Ledsageres Exempel gjør opsigt, oprør og skriger paa gaderne, som følge deres Hiertes tykke og ringeagte de af Gud anbefalede Middeler til Oplysning imod egne Udleggelser og Menne-skelig Lærdom, som har Viisdoms Skin, ved hvilken egenud-valgt Aandelighed de drage Disciplenes Hierter effter sig, som Dømmer andre i de Ting, som de tydelig selv gjøre, og dog i deres Pharisæiske Sind takker Gud, at de ere bedre end Andre. Dette skeer saa kiendelig iblant mange andre Ting især med den af dem saa forhadte Fornuft, hvis Blindhed og foragtelige Dom over Guds Ord fører Hiertets Tilbøjelighed og Villien af derfra til noget, som hiin erkiender for høyere, mere aandelig og det høyeste Væsen mere ærværdig og anstændig. Eller om det ikke meget mere ere de, som lade sig Dømme, Sørge over deres egen og det almindeliges dybe fordervelse, blive i Christi Tale, ikke prale af, men hænge fast ved Naaden, bie effter Herren og iideligen Sukke, at han dog snart vil omvende Zions fængsel og udføre Dommen til Sejr¹. I skal og endelig derved erlange en reenere og fastere Troens Grund, en tydeligere Overbevisning om den Sandheds høye værdi og ubedragelighed, som er til Gudfrygtighed, en stadigere Fred, en vissere Sejr i alle Fristelser, og en fuldkomnere Helliggiørelse. I blive derved aabenbare for eders egen Samvittighed, som veed, hvad den uden Tusmørke og Tvilsmaal effter Ordet skal dømme om eder selv. I blive derved aabenbare for alle sande Troende, som erkiender og Priser Guds Naade i eder og skiænker eder Broderlig Samfunds Deelagtighed. I blive derved aabenbar og sadt til Maals for Diævelens og Partimagernes Mordiske Piile, hvis Avindsyge, hadefulde, løgnagtige og Mordiske overraskelser, Truseler og Domme skal bruse eder om Øreene som Brodløse Bier, N.B. allene til deres egen aandelige og ævige Ødeleggelse. Men skulle kiere Ven ikke være af de Retskafne, men hemmelig ønske at hensnige sig paa krogede skjønt ikke altid kiendelige brede Veye, Ps. 125, Give For-domme, eget og andres Hiertes tykke, Dom og Afsigt² rang med eller over Guds Ævige Sandheds Ord, som er Guds værdige H. Aands faste og ubedragelige Vidnesbyrd frem for alt, som

¹) Ps. 14,7.

²) ☩: dom, kendelse.

med Magt anmasser sig dette Navn, Da veed ieg intet Raad til at lindre eders Sorg uden allene at effterfølge blinde Lederes og formastelige Dommeres Raad og Exempel, som bestaaer i at forstøde og fordømme alle andre og ophøye sig selv. Ieg beder eder af gandske Hierte til Slutning! Ansee os ikke effter andres Kien-delse; Dømmer os ikke effter andres Dom; Ingen bør at Dømmes effter Eet og ej heller effter mange villige og Partieske Vidner. Undersøg selv Sagen effter Guds Ord i redelig hensigt til at finde Sandheden, Sandhedens Venner og Sandhedens Giorere. Da skal Gud og hans Ævige og Hellige Sandhed derved vist æres, alle sande Guds børn glædes og eders Lyksalighed for Tid og Ævighed befordres.

Gaaer kiære Ven anden vey for at komme sig selv og Guds Kirke til Hielp, Da maae I imod min og alle sande Guds børns Villie lave eder til til endelig Domslutning at modtage Virknin-gen af Frælserens endelige Sentens og Afsigt¹, Ioh. 3. Denne er Dommen, at Lyset er kommen til Verden; men Menneskene el-skede mere Mørket end Lyset. Hvilket Gud i Naade afvende fra eder for Iesu Christi hellige Blods og fortienestes Skyld, Amen!

P. L. S.

XII²

Er nogle Gudelige Indfald mig forleenet Aar 1810 den 23. dec, den 4. Søndag i Adventt. Og dereffter Tilstillet en Aandelig Broder I. A. S.³ under Titul af: Christelig Erfaring til Advarsel.

Man maae stedse hænge ved den blotte Naade som en Mis-dæder, der er dømt paa Livet; ellers vil Pharisæeren i Hiertet strax opløfte Hovedet. See G. Skatkiste, 341.⁴

Denne Sags iidelige Øvelse ved Bøn, Aarvaagenhed, Guds Ords Troende Betragtning samt Hiertets og Vandels nøye Rand-sagning vil forhindre al Indbildning om egne Fortrin, alle ukierlige og overiilende Domme over andre og give anledning til ved yd-mygelse over denne sin usle Tilstand at agte alle andre høyere end sig selv, Phillip. 2,3. Saavidt de ej ringeagter eller gandske foragter enten Troens Grund eller Troens Middeler eller Troens Orden eller Troens Vey, som er Fred, Ebr. 12,14⁵, Rom. 12,18,

¹) ☞: dom.

²) Brevbogens« nr. 10, s. 85—87.

³) ☞: Jens Andersen, se Kh. Saml. 7. R. I, 55.

⁴) Formodentlig K. H. Bogatzkys »Gyldne Skatkiste«.

⁵) ☞: Hebræerbrevet.

Kierlighed, 1. Cor. 13,1.13 og 14,1, Ydmyghed, Phillip 2,3, Tugtighed, Retfærdighed og Gudelighed, Tit. 2,11 seq., Rom. 12,2 seq., Gal. 1,4, Iac. 1,27, Petr. 1,18, den sande Christelige Helliggiørelse. I hvilket Fald man endog ved Advarsel imod slige Partier af Kiødets Aabenbare Gierninger, Gal. 5, eller af- og Irreveye maae kiende og føle, at det er den blotte Naade, som ved Opdragelse, ved Kundskab, ved Hielpemiddeler, ved Gaver, ved Hiemsøgelse, ved indvortes førelse og udvortes Styrelse har befriet os derfra. Saa vi have intet uden det, som er af uforskyldt Naade annammet, 1. Cor. 4, men desuden ilde og ufuldkommen brugt. Ligesom vi og stedse maae befrygte, at vi lettelig uformærkt ved modsadte Afveye kunde have givet vore Brødere Anstød og derved bleven Tilfældig Anledning og Medaarsag i deres Vildfarelse. Og derfor fornemmelig see paa os selv for at opdage, om vi og ved de mere reensede Grundsætninger vandre mere værdelig effter det annammede Kald. Og om vi ere fri for hiines Afveye, om vi da ej falde i andre. Eller og om vi ej ved at vogte os og stride imod en¹ yderlighed gaaer over i den modsadte. Dette maae lære os ømhed, forsigtighed og at Omgaaes med Frygt, endog naar vi nødes til med Flid og Nidkierhed at sætte os imod Forførelser og Forargelser, ved den Betragtning, at vi i andres hærskende Forblindelse og Formørkelse forbunden med et daarlig Indbildnings Fortrin kan see os selv, og hvad vi selv har inden Borde, i det mindste fristende og vedhængende.

P. L. S.

XIII.²

Er Slutningen af et Brev afsendt til Skanderborg,³ hvis forsettelse⁴ havde taget sin Anledning af en udvortes aarsag og anmodning om en Timelig Ting, ieg ved min Bortrejse derfra den 9. Sept. 1811 lovede opfyldt, som ieg skriftelig siden for Samvittighedens Skyld maatte gienkalde. Dateret 22. Sept. s. A. Slutningen blev denne:

Ieg haver vel ogsaa ellers haft adskillige Tanker hid og did om at skrive nogle faa Ord til de i Gud høytelskede Venner, som værdigede mig venlig Omgang og Samtale, at ieg ej skulle for-

¹) ɔ: een.

²) »Brevbogens« nr. 11, s. 87—88.

³) Formodentlig til Peder Thomsen i Skanderborg, se Kh. Saml. 7. R. I, 60.

⁴) ɔ: fortsættelse.

tryde min fattede Beslutning og hafte umage. Men ieg frygtede for Fienden paa alle Sider. Min hensigt var og langt fra at ville lære eder noget. Ach Ney! Salvelsen¹ skal lære eder alleting. Naaden arbejder Kraftig. Ach! at vi ville bøye vores Ørne², udbredde vores Hierter, være Aarvaagne over Naadens Arbejde og med største Flid bruge Middelerne, da skulle vore Hierters Ønske for hinanden som en Samfunds Kierlighed og Fred strax sees Opfyldte. Ach! at ingen af os maatte have løbet forgiæves, lidt forgiæves, men ved den Guds Kraftigheds Troe erlange Befrielse paa den ønskelige og glædefulde Dag, naar Herren omvender Zions fængsel og udfører Dommen til Seyer.³ Ieg indslutter alt i det ene Ord: Taksigelse. Først til Gud og dernæst til eder alle; Amen i Iesu Navn!

P. L. S.

NB. NB. Skulle Gud ikke redde sine udvalgte, som raabe til ham Dag og Nat, enddog han er langmodig imod dem? Hvad svarer Sandheds Mund, Synderes Ven, de Daarliges Formynder, de fortabtes Frælsere. Han svarer: Ieg siger eder, han skal snart redde dem, Luc. 18. Ach! Bruden Sukker: Kom Herre Iesu! kom snart! Amen.

XIV⁴

Et Brev afsendt til I. M. S. Kragborg⁵ i anledning af eet, som var afsendt den 26. f. M. formedelst nogle usædvanlige Omstændigheder og foraarsagede endvidere de[n] allerede værende Convalsiances fortsættelse.

Dateret 5. April 1812.

Endskiont vi have den bedste Leylighed at vedtales, haver ieg dog endnu eengang I Herrens Navn besluttet at skrive til Dig og Dine, og haaber ved Guds Naade at aarsagerne, hvorfor ieg udvælger at skrive fremfor at tale, ikke skulle være ukierlige eller ugrundede.

Kiære Ven i Herren!

Hils Din Hustroe, El. M., eller om der er flere i Dit Huus, som har noget imod Dig, imod mig eller imod hinanden, At ieg raader

1) ɔ: Helligånden, 1. Johs. 2,20; jvf. Johs. 14,26.

2) ɔ: ører.

3) Ps. 14,7.

4) »Brevbogens« nr. 12, s. 88—92.

5) ɔ: Jens Madsen, »Kragborg«, se Kh. Saml. 7. R. I, 93.

dem paa det Kierligste og Bevægeligste, at de ved Betragtning af, at de ere Indbyggere i Iammerdalen, næst Iesu Christi og deres egen Syndeælendigheds Erkiendelse fornemmelig studerer Theologien derfra, hvorom den gamle erfarne Sædelærer Syrak siger, 11,17: Got og Ont, Liv og Død, Armod og Rigdom ere fra Herren. Hvilket og kommer gandske vel overens med den H. Skriftes Vidnesbyrd i almindelighed. Dersom de ikke ved at øve sig i denne Lectie kan faae Fred i deres Sind og Fred med deres Medbrødere, da faaes det heller ikke paa nogen anden Vey. Er Herren nu den sande Aarsag eller rettere vi selv, hvorfor det onde møder os, hvorefter vredes og knurre vi da mod Menneskene. Lader os veye vor fortieneste i Herrens Aasyn, først i Almindelighed og dernæst i den nærværende Sag i Særdeleshed, og see saa, om vi ikke selv ere de, der føre os ulykke paa Halsen enten ved vores udvortes Ondskab, uforsigtighed eller forargelse eller ved vore Hierters indvortes affald og afvigelse fra den levende Gud, og om vi endnu ikke det nærværende onde uagtet endnu blive 10 Tusinde % skyldig, for hvilke vi endnu er sparet deraf at uddrikke Bærmen. Men svare vi: Alt dette kan endnu ikke undskylde deres Ondskab eller afvigelse, som skade eller bedrøve os, Ieg svarer villig Ney! Men hvorefter gjøre I eder skyldige og fortiente, at andres Synd og Daarligheder skal Tugte eder eller og aabenbare eders skjulte ondskab i Hiertet imod Gud og Menneskene, om I endog vare fri for at give dem udvortes Anledning, som vel er almindeligst. Er Herren nu mindre Almægtig, Viis og Barmhiertig, end han haver beviist tilforn? Eller er hans Foriættelser, ved hvilke han lover at vende den onde Lod fra de oprigtig Gudfrygtige til de ugudelige, endnu ikke Sandrue? Elskede Venner! ieg veed, I Svarer: Herren er Almægtig, Viis, God og Sandrue. Ach! derfor er I beføiede at handle alle eders Sager med ham og ej med Menneskene. Guds Aand siger ved Apostelen til alle Troende: Alle Ting er eders. Deri ere ogsaa indbefattede deres Lidelser, Trængsler, forhaanelser og forfølgelser. De ere dem givne som en Naadegave, uden hvis velvillige antagelse og Brug af denne deres Ejendom og forleente Gave alle de øvrige behagelige Gaver ville ej allene blive dem unyttige, men endog høystskadelig. Apostelen siger videre i sit og alle Troendes Navn: Vi viide, at alleting skal tiene dem til gode, som elske Gud. Men enhver Videnskab er ikke den rette: Troe, Tillid Tillogmed Øvelse gjør Videnskaben først ret Nyttig og fuldkommen. Troen beskrives som en fast Overbevisning om de Ting, som loves, endskiønt de ikke sees. Tilegnelse giver os forsikring ved Troes og Helliggiørelses Prøve, at vi ere

de Folk, til hvilken Foriættelsen er skeet, da vi elsker Gud og samtykker hans Pagt. Øvelse er Sigtet derpaa effter Frælserens Ord: Dersom i viide saadant, ere I Salige, om I gjøre dereffter. Det styrker Troe og Tilegnelse for det nærværende, og Forfarenheden af foriættelsens Sandhed ved Øvelse giver Haab imod de tilkommende Fristelser og Anfægtninger. Saa Troe gjør Taalmodighed, men Taalmodighed gjør Forfarenhed, men Forfarenhed giver haab, men Haabet beskiemmer ikke. Lader os derfor, elskelige Venner, endnu fornemmelig ved en Troende Tilegnelse og anvendelse af Sandhedens Vidnesbyrd eller i mangel deraf ved Skade og afvigelse blive Kloge. Lader os ikke ved Selvkløbskab eller manglende kundskab til vor fordervelses styrke og grene¹ trættes med den allene Viise og Gode. Men endnu ligesaa lidet med Menneskene, da vi have allene med Gud at gjøre, som vil have os Tugtet, og vor egen fordervelse, som fremkalder Tugtelsen. Men lader os paa Grund af Sandheds Munds Vidnesbyrd, egen og andres erfaring ret hiertelig med aabne Arme gladeligen modtage, naar den os rækkes, denne os nyttigste Saligheds Kalk, velvidende, endskiønt den er noget væmmelig for Ganen, er fornødenheden til dens udtømmelse nu paa det højeste, ellers skulle den ikke blive os tilrakt af saa naadig og forbarmende en Gud og Frælsere, som har lovet at være alle, endog svagtroendes Skiold og meget store løn, og derfor Paakalde i Herrens Navn om Troens, Taalmodighedens og Haabets fulde Rustning, om Gudelig Kierlighed, oprigtighed og Viisdom, ia om Lov, Pris og Taksigelse for denne Velmeente Hiemsøgelses Tid. Hvo, som i slige Gudelige tilskikkelse vil tage hiin modsatte Vej og trættes, kives og bære Nid til Mennesker imod Skriftens Anviisning og den her udviklede Plan, Han faaer at taaele, at han omsider maae ansee sig som den, der har selv spildt sin Roe og Fred, igiennem-boret sit Hierte med egen udvalgte Smerter og stød, groveligen forsyndet sig imod Gud og Næsten, givet andre forargelse og spildt Guds Kierlige tilskikkelse til hans reenselse og Frælse om ikke Tillige sin Ævige Salighed.

Ach! at denne Sandhed maatte iidelig i det mindste give Echo i mine egne Ørne², som uværdigst kaldes til at foredrage andre den, effterdi ieg maae staae færdig hvert øyeblik at modtage Lidelens Kalk. Hvorfore de her mig meddeelte Tanker og Sandhedsgrunde ikke mindre for min egen end for eders Skyld har vundet Sted paa Papiiret. Herren forbarne sig Naadelig for Iesu

¹) o: som bevirker, at fordærvelsen bliver stærkere og forgrener sig.

²) o: ører.

Christi Skyld over mig hver Dag, men fornemmelig paa Nødens og Dødens Dag. Ellers maae ieg nødes til at modtage den velfortiente Bebreydelse: Læge, hielp nu dig selv.

Endelig maae ieg ogsaa i Herrens Navn endnu til Slutning, da det ventelig kan være det sidste, ieg skriver Dig til, ogsaa tale et Ord til Dig, om det ikke ved Herrens Naade kunde blive en synlig og følelig Vækker i Dit Øye, Øre og Hierte. Ia eet Ord talt i sin Tid. Ieg raaber Dig da ved Guds Aands opvækkelses Røst ind i Ørne¹⁾! Vaag op af Søvn! Natten er for længe siden bortgangen; Dagen kan snart forløbe! Arbejdet er næppe begyndt! og Løn kan ikke blive at vente — skjønt det er en puur Naadegave — uden man fører Herrens Krige og fuldfører sin Dags Gierning i det mindste effter Kaldelsens Tid. Lad Dig derfor advare, og bliv Viis af Skade, det Du paa en bequemme[re], lettere og Saligere Maade kunde have blevet ved den levende Guds Røst. Og see saa, om det ikke er lettere at spilde og bortsove den kostbare og uigienkaldelige Tid end at kiøbe den, lettere at tænde en Ild end at udslukke den, lettere at føre Mistanke afsted end at hæve den. Hør derfor endnu engang her Herrens røst, den almindelige Bibelske Formaning! Vær Ædrue! fra Afguderie med de skabte Ting. Vaag! Den, som ikke er ædrue, kan ikke vaage, men mangen er ædrue og bortsover dog den kostbare Tid. Derfor igientager ieg atter vær Aarvaagen, som i Almindelighed imod alle dine Saligheds Fiender, saa fornemmelig i Særdeleshed over Dit eget lade, skidne og bedragelige Hierte. Beed! Idelig og inderlig, som en Dømt Misdæder beder for sit Liv. Strid! og fægt for det aandelige og Ævige Liv som en tapper krigsmand, der er omringet af en fiendtlig Trop. Herren den Barmhiertige Gud og Frælsere han forleene baade Dig og Mig og alle, som haver endog det matteste haab, attraae og Længsel effter at føre deres udødelige og dyrekiøbte Siæl herfra, som et kosteligt Bytte udføres af den haardeste Strid, dertil Aand og Naade for Iesu Christi udøste Blods og fortienestes Skyld, Amen!

P. L. S.

XV²

Er et Brev afsendt til S. T. Hr. Pastor Bang i Nørre Vilstrup³ i Anledning af et Svar paa en Skriftelig Anmodning og en kort

¹⁾ Se foregående note.

²⁾ »Brevbogens« nr. 13, s. 92—101.

³⁾ Offer Jørgensen Bang, sp. til Skibet (præstegården lå i Nørre Vil-

Samtale i ovenbemeldes Huus den 26. Febr. sidst¹. Dateret 1812.

Ærbødigst og Kiærligst P. M.

Deres velmeente Brev af 23. Marti sidst har ieg for nogen Tid [siden] faaet. Hvoraf ieg erfarer, at min Begiering ej kan fyldestgjøres. Alleneste det var ikke det Brev, ieg begierede tilbage, hvorom Deres Velær. skriver, at det blev besvaret. Det Brev, som blev besvaret, var det første, ieg skrev til Deres Velær. Men her begierede ieg det sidste, ieg skrev til Dem ventelig for 3 eller 4 Aar siden, som fulgtes med Deres mig betroede og Dem tilsendte kiære Bøger, hvorpaa ingen Svar nogentid erholdtes. Om samme nu ikke heller er til og [Svar] følgerig ej heller kan erholdes, staaer nu derhen². Imidlertid er det ikke fornemmelig Aarsagen, hvorfor ieg denne gang sætter Pen paa Papiiret eller gjør Deres Velær. endvidere uleylighed. Næst Gud er Deres Velær.[s] mig sidst tilsendte giensvar, som var af længre udstrækning, end ieg effter vor Foreening³ og min Anmodning havde ventet, anledning dertil. Derfor vil ieg i Herrens, Den Allerehelligste og Korsfæstedes Iesu Navn af Hiertelig Kiærlighed og Attraae effter vores Fælles Ævige Frælse, da ieg ventelig maaeskee ikke taler mere med Dem i denne vor Prøve og forberedelses Korte, Kostbare og uigienkaldelige Tid, i Tillid til Hans Aands og Naades allerhøystfornødne understøttelse her forlænge mine Tanker og Erindringer og lade mit Hiertes Fyldes Overflødhed eenfoldelig paa denne Maade her udøses for deres Ansigt, om det endog imod min Kiærlige formodning enten skulle Miskiendes eller foragtes. Ieg vil da i denne anbragte Anledning Deels og først henvende mine Tanker, Betragtninger og Domme til ermelte Brev. Dernæst til noget besynderligt i vores sidste korte Samtale. Og endelig til mig selv saavidt ieg ved Guds Naade er mig selv bekiendt.

A. Deres Velær.[s] kiære Brev indeholde de allerfornødenste Christelige ynsker samt Veyviisning eller rettere Henviisning til Christenes høyeste og Hierteligste Maal, nemlig Selvkundskab, befordret ved Iesu Christi Lid[el]ses Betragtning og Troens be-

strup). Bang var søn af J. H. Bang, Deibjerg-Hanning, blev født i Bredsten 1738, c. th. 1767, p. cap. Deibjerg-Hanning 1772, sp. Skibet 1776, entlediget 1817, død 1819. Bang tilsluttede sig Brødremenigheden i Christiansfeld.

¹) o: sidstleden, sidstafvigte.

²) o: får nu stå hen.

³) o: det, vi var blevet enige om.

standige hensyn paa denne vor lidende, Døende og Forsonende Frælser. Hvilket ieg og gierne tilstaaer ej allene at være vor Religions Øyesteen; men hvorudi ieg og Hiertelig bekiender mig at være en ussel Lærling, den nederste A. B. C. Discipel i denne høystvigtige Lection. Ikke destomindre har denne Kundskab til min egen fordervelse og dybe affald den Virkning, at ieg Daglig anseer mig selv som et af Naturen Blind, vanslægtet og vanartigt Creatur, der høyligt trænger til at voxer i vor Herres og Frælserses Iesu Christi Naade, Kundskab og Erkiendelse; thi i ham er al Viisdoms og Kundskabs Liggendefæe skiult, at hans usporlige Rigdom i Evangelium maatte mere og mere kiendes, fattes, føles og bevares i mit arme, udtørrede og formørkede Hierte. Allemest! Hvad Gud har behaget sammenføyet, det maae io intet Menneske egenmægtig adskille. Troe og Kierlighed maae io ikke i Christendommen separeres fra hinanden. Dog har Hovedfienden fra Adams fald og hidindtil ved hielp af Naturens blindhed og vanartighed med alt for stor held til Christendommens afbræk og Siælenes fortabelse Procticeret¹ deres adskillelse. Deres Velær. skriver: »ikke at vi skulle giøre Synd, Nej langt fra! Herren bevare os fra det Onde!« Men det er io dog ligesaavel Synd at effterlade det gode, som det er at giøre det onde. Den er io ligesaa skyldig, der ej advarer Næsten for en skiult dog vis ulykke, han gaaer i møde, som den, der vejleder ham paa vrang og skadelige Veye. Forunderligt er io det almindelige selvbedrag, at man kan elske Frælsere, naar man kan see hans dyrekøbte Ejendom udsadt for den iammerligste undergang uden at anvende mindste møye for dens redning. Guds Munds Ord derom ere io ogsaa klare og billiges frilligen ved Naturens matte Lys: At naar vi have modtaget en Naadegave, skal vi tiene andre omhyggelig dermed som gode Huusholdere og ej nedgrave eller skiule det anbettede Pund. At dette sidste desværre skeer alt for ofte af opvakte og oplyste ia endog holdes for en særdeles Viisdom, skjønt deres paaberaabte Troes falskhed eller Svaghed derved røbes i høyeste grad, er alt for kiendelig.

B. Hvad ieg ved denne leylighed kortelig vil vedrøre af vores sidste Samtale, er allene det udtryk, De yttrede, da ieg ved følelsen af den overhaandtagende ugudelighed og Vantroer udlod², hvorledes samme og huserede i mit Logement³. Hvorpaa De svarede: Du skal aldrig Tale til dem! Vil Du tale noget til dem,

¹) practiseret ɔ: sørget for, gennemført.

²) ɔ: udlagde, forklarede.

³) ɔ: egn.

da siig: Hvad om I kunde faae eders Frælsere kiær. Naar ieg nu skulle sige min Meening om denne Befaling effter bedste overbevisning endskiønt med ærbødighed og ømhed, Da maae ieg sige, At den smager af en maadelig Gudskundskab, Oplysning og Kierlighed. Thi hvad den første Deel er angaaende, at ieg slet ikke skulle tale noget til dem, Da vil ieg gaae alle andre tilstrækkelige Bevæggrunde forbi og allene spørge: Med hvad Hierte ieg kunde forlade deres Huus og deres aabenbare ugudelige Væsen, see deres visse ulykke for mine øyne, have den bedste leylighed at advare og raade dem og ingen sandsynlig hindring at lægge i vejen for deres Overbevisning og dog effterlade Kierligheds Pligt? Var det at bruge Tiden, at bruge Naaden eller gavne Næsten? Eller med hvad Hierte eller Samvittighed kunde ieg møde dem for den Retfærdige Guds Dom, see dem henviist til et Ævigt Piinested, som ieg forlængst ved Oplysning og Troe tydelig havde seet, uden at lade denne deres iammerlige Tilstand bevæge mig til Medynk, saa ieg anvendte alle muelige Midteler at forebygge deres ulykke? Maa Himmelen under slig Samvittigheds bebreydelse kunde og blive en Himmel for mig? Eller mon ieg kunde undgaae disse ulyksaliges billige bebreydelse, fra hvis øjne skiulet¹ nu var falden, for min effterladenhed, ukierlighed og ringeagt for deres dyrekiøbte og udødelige Siæles Ævige Redning? Eller for Brugen af den Naadetid og leylighed til deres bedste effter den meddelte Oplysning, imedens vi i vores korte Prove og forberedelses Tid vare paa Veyen med hverandre?

Men hvad den anden Deel af Befalingen angaaer, Det, som ieg effter deres Velær. Raad skulle tale til dem, om ieg endelig ville i aandelig Materie indlade mig med dem, synes ikke mindre vanskeligt at effterfølge. Det mildeste, ieg kunde Dømme derom, er, at dette udtryk var uoverlagt; men det er vel at befrygte, fra flere Synspuncter, noget værre. Saadant at frembyde til Ryggesløse og Hykkelske Mennesker er io aldeles imod den i Guds Ord fastsatte ordentlige Maade at føre dem paa Omvendelsens Vey. Ved Loven kommer io Syndens erkiendelse, og den samme Lov skal io og være de Bodfærdige en Tugtemester til Christum, ia skal endog underviise de Troende om, hvad de skal giøre og lade. Lovens Bogstav skal io synderknuse den aabenbare ugudelige og ryggesløse, og dens Aandelighed de Hykkelske², hvorved Vejen først skal banes, om Evangelii Prædiken skal hores med Nytte.

¹) o: dækket.

²) o: og lovens åndelighed skal sonderknuse hyklerne.

Denne er den ordentlige fastsadte Vey i Naadens Huusholdning med affaldne Syndere. Disse ere de alfare Spor, som ere alle anviiste, som have Kald og beqvemhed til ved Ordet at vække sikre Syndere; der uden for¹ forbeholdes det allene den alviise og almægtige Gud og Frælsere effter sin Ævige og med forskellige Viisdom til visse Tider ved andre Maader og Middeler at bane sig Veyen til sikre Synderes Hierter og Samvittigheder effter deres særdeles Omstændigheder, Naturlige beskaffenheder eller det bestemte Kald, Stand eller Post, de i fremtiden skulle beklæde. Og da disse ere overordentlige og for Menneskene skiulte Veye, i det mindste for til, saa blive disse skiulte Ting allene for Herren vor Gud, men de aabenbarede for os og vore Børn, saa vi følge hans Ord. Det Salige, men i sin Tid erfarne, Nidkiere og utrættelige Guds Redskab Grev Zissendorph², fordm Ordinarius for Brøderemenigheden, haver ventelig bedre effterfulgt den her fremsadte Bibelske Sandhed, end de allerfleste af Brøderne nu gjøre. Han siger og udtrykker sig saaledes i en af sine Taler om nærværende Qvæstion: »Saalænge det endnu ikke er aabenbar for en Siæl, at den er Død og fortabt, saalænge er Naadens Prædiken til ingen Nytte for den, saalænge er der intet at udrette med Evangelii Budskab.« Dette meener ieg er Bibelsk og kommer overeens med min her Communicerede Modsættelse. Dette deres Velær. udtryk strider endog imod den sunde Fornuft selv. Hvorledes kan den Mætte elske eller forlyste sig i kostelig Mad? Den Rige i andres goddædighed? eller kan vel den karske skattere en fortient Læge? med mere saadant hvilket den Daglige Erfarenhed stadfæster i alleting.

C. Mere vil ieg nu ikke indlade mig i at Criticere deres Velær.[s] Brev eller Samtale, ligesom ieg og vil overlade Dem at fælde Dom over dette mit maaeskee Daarlige og dristige foretagende samt enten at antage og benytte eller foragte eller forskyde de her forhen lagte Grunde. Hvad ieg ellers videre til Slutning kortelig effter Løfte vil tilføye, er et Par Ord om min egen Aandelige Skiæbne og Christendoms grund. Min Skiæbne er denne: Endskiønt ieg af Naturen er ikke stridekier, men især ved Naaden iager effter Fred og Kierlighed med hver Mand, saavidt det staaer til mig, Saa dog, da ieg skiønt meget ufuldkommen ogsaa iager effter Helliggiørelse og ikke vel kan bifalde Forfængelighed, aabenbar Synd og Hyklerie eller kiendelige Afveje, thi

¹) ☩: uden for de alfare spor.

²) ☩: greve N. L. Zinzendorf.

med disse Ting staaer det ej til mig at holde fred med, Saa reyser sig deraf en uovervindelig vanskelighed, at ieg er faa eller ingen tilmaade. Den allerstørste Hob af alle Stænder vælte sig enten i Guds Buds kiendelige Overtrædelse i Ord og Gierninger effter deres Skik og Sædvane, eller om nogle faa er noget mere ærbare og gjør noget afhold i det groveste, saa vil de dog alle være Christne og blive Salige ved Mundbekiendelsen, Ceremonierne og Naademiddelernes udvortes Brug¹.

Dette modsiger jeg ved Naadens oplysning effter Evne og Indsigt. Og straks udskiældes ieg for en Singularist, en Skinhellig som hiin Pharisæer, der agter andre intet, som en, der enten under Skin af gode Gierningers drift hæler falskhed og Svig, eller som søger Salighed allene af Lovens Gierninger. Andre, som ikke ere saa blinde som den største Hob, men dog kan være blinde nok, ere saadanne, som kiendelig effter deres Opvækkelse skønt af en god Meening omgaaes alt for meget eller allene med Gierninger, i deres Tale og Skrifter iidelig viiser deres Hierters Overflødighed, handle alleneste om, hvad de have gjort, hvad de skal gjøre, hvorledes de dereffter skal iage, hvad andre gjøre, men betænke og besinde ikke, hvad der er gjort for dem og andre, og at det er ikke Synden saameget, der fordømmer Menneskene, som det er Vantroen, og da den desværre kan ofte endog være alt for kiendelig, hvor Synden endog dygtig hades og imodstræbes, saa bør derfor baade i Hierte og Hue Naaden og Troen være og forblive det første og Sidste. Naar ieg spørger disse, hvad deres Hovedsag er, Da svarer de, at de kunde træde i Christi Fodspor, gjøre mere fremgang i det gode og blive renset fra Synden. Alt dette kunde tages i en god Meening effter ordene, men da en bekiendelse kan baade tages i en vidtløftigere og mere indskrænket forstand, saa kommer det i bedømmelsen meget an Paa en nøye Kundskab til den, som gjør Bekiendelsen. Naar ieg nu modsiger disses grundsætninger, fordi de omgaaes allene med gierninger og glæde sig med Disciplene over deres store gierninger og fornægtelse mere end over en ved Christi Blod lægt Samvittighed, hvorved de allene indskrives til den Himmelske Borgerret, Da heder det, At ieg taler vel og

¹) Den sidste sætningskæde har Peder Laursen i en efterfølgende note forandret til følgende: Den allerstørste Hob af alle Stænder vælte sig enten i Kiødets aabenbare gierninger, Ateysteri og deslige, eller i daglig Sædvanesynder effter deres Skik imod Guds klare forbud som hist Pharisæerne. Eller om nogle faa ved antagen Ærbarhed gør mere Afhold, saa vil de dog alle etc.

beraaber mig paa Troens Herlighed og Magt; men saadan gjøre alle falske Aander, i den sted de skulle vise Troens Kraft i Gierning og fornægtelse. Andre beraabe og rose sig af en indvortes Aands Drift, Indskud og Aabenbaringer, som enten gaaer uden for Guds ord eller og tværtderimod, og blive høye Aander, som ere begejstrede frem for dem, som holde sig fast til ordet, hvilket hiine ikke saa meget høytage. Disse modsiger ieg, fordi de ej vil prøve aanden effter Ordet, ved hvis tilsidesættelse de fejler imod Kierlighed og ydmyghed. Disse beskylder mig, at hvad ieg foretager effter Guds Ord, Troen uanseet, er ej andet end egenretfærdighed. Endnu Andre tale uendelig meget om Syndskundskab, Frælse, Forsoning og Troe som og er Hovedsagen, naar det effter Guds orden drives, Alleneste det synes ikke at vise nogen sand Kraft i Troe og omgiengelse; de blive paa en Subtil Maade ligesom hiine falske Apostler Fiender eller i det mindste fortrængere og udlukkere af Christi Korsens Lærdom. Blive og formedelst deres snilde omgangsmaade temmelig høytagede af Verden og i meget ligeskikket med den, tager sig ikke meget af Iosephs skade og ere ikke elsker af det almindelige Præstedom og Broderlige Bestraffelse endog i sin rette Orden. Disse modsiger jeg, fordi de under forsoningens og Troens skiul hemmelig elske Verden, bliver lade, iage effter selvtagen Fred og lade Klinten, den Hykkelske Lærdom og Hykkelske Christendom ia endog den kiendelige ugudelige, ofte uanfægtet. Disse beskyldte mig for en Synergist og Pelagianer, som arbejder selv og uvæller¹ sig selv uforholdne Lidelser, men ikke kiender det rette Troens Liv, hvorved ieg kunde have det lettere. Dette alleneste vil ieg gierne tilstaae dem, at man kan gjøre sig selv Lidelser i Christendommens fremgang. Men troer dog, at det er baade meget mere farligt og almindeligt at gjøre Himmelvejen for bred.

Saavidt min Christendoms Grund er mig bekiendt, er det kortelig følgende: Næst Livet ved Troen af den fri og uforskyldte Naade i Iesu Christi Forsonings Død, Blod og Fyldestgiørelse, den Daglige og rigelige fuld Syndernes Forladelse, ej allene for mine mangfoldige Mangel og Bræk², men endog for mine beste Gierninger og uskyldigste Lidelser, hvilket er mit allerhøyeste, men og vanskeligste Studium, saa jeg erfarer Sandheden af mange erfarne Guds Venner og Tieners Dom, der holder Troen for det allervanskeligste endog for Troende selv, synes mig at

¹) ∴: udvælger.

²) ∴: brist.

have fundet min ved Guds Naade af samme Troe lagte Christendoms Fundament og Centrum i den mere end Gyldne Bog den Gyldne Skatkiste p. 97, saaledes lydende: Følg Du kun Kierlighedens Spor, Du best ved Kierligheden groer, Straf derfor kun i Kierlighed Og ej i andet Øyemed; Skeer det ej med Beskedenhed, Det kun opvækker Bitterhed. Og da du skal langt mere vinde, Din Ven sig hastig skal besinde Skal Kierligheden Prøve staae, Man da io billig Straffe maae; Thi lader man sin Næste staae Og i Vildfarelsen fremgaae, Saa frygter Man for Menne-sker, Og liden Kierlighed der er. Men andre maae vi ogsaa høre; Barn kan os tit vise gjøre; Og er det haardt, o kiære Siæl! Saa tænk, det meenes meget vel. Gjør det end ont og giver Smerte; Saa tænk kun paa dit onde Hierte. Saaledes findes, Troe kun mig, En større haardhed udi Dig.

Dette er nu effter bedste Overbevisning min Christendoms Skiæbne og Grund; om Skiæbnen nu er selvudvalgt, om Religionen eller Grunden enten ikke skulle være saadan, eller om den ikke er Bibelsk, overlades Deres Velær. at omdømme, og imidlertid effter behag mig derom erindre.

Mere vil ieg ikke denne gang tillegge uden en anmodning til deres Velær. at tage saavidt mueligt alt i den beste Meening, og det Hiertelige Ønske til Gud og Frælseren, at Zions Fængsel snarlig maatte omvendes, at hendes Hierte og Mund maatte fyldes med Glæde og Pris, at hun, som er kommen af den store Trængsel, overvinder ved Lammets Blod og Vidnesbyrdets Ord og Ævig er udreven fra Angest og Dom, Ævindelig og uafsladelig skal siunge lammets Sang og tilbede for det slagtede Guds lams Ansigt, Amen! amen!

Ærbødigt Hilsen og Taksigelse til deres Velærv. med Hus-troe og Børn, Far Vel.

P. L. S.

XVI¹

Slutningen af et Brev afsendt til P. T. S. i Schanderborg² i en vis anledning. Dateret 28 Marti 1813.

Til Slutning kan ieg ikke vel forbigaae Kierligst at foreholde Dig nogle Guds Ord til Advarsel i anledning af vores sidste alt for hastig afbrudte Samtale. Ieg vil, ia kan vel ej ret forklare Dem. Men Gud og Frælseren vil ved sin Aand vist gjøre det. Skulle de ej være vel truffede eller velmeente af mig, da var

¹) »Brevbogens« nr. 14, s. 102.

²) c: Peder Thomsen, Skanderborg, Se Kh. Saml. 7. R. I, 60.

det dog af ham. Hør da hans Røst! og Troc, at intet skeer af en hændelse!

Guds Aand advarer, 2. Tim. 2,4.5. Ingen, som Strider, indvikler sig i dette Livs Bestillinger, at han kan behage den, som annammede ham til Strid. Men dersom nogen og Strider, bliver han dog ikke Kronet, NB. dersom han ikke Strider effter Loven. Det er: sin ved Guds Ord oplyste Samvittighed i at see Hovedsagen befordret frem for Bisagen. NB. NB. Især maae legges Mærke til det Ord ej Indvikler sig, Som er tvertimod hvad Guds Aand taler om de troe Stridere, 1. Cor. 9. Hver den som kiemper, han entholder¹ sig fra alleting. Vi maae nøye i Guds Lys undersøge, om vi have Kald eller have Indviklet os. Vi maae dernæst effterspore, om Hensigten af Kaldet fremmes, ellers maae vi hellere opgive Kaldet.

Ligger vi ved vore Bestillinger ikkun Bolt og baand paa vore forrige Gudelige Bevægelser og adspreder vort Sind fra den iidelige Samtale og Hiertens omgang med Gud? Føder vi ikkun derved vore blot Naturlige Begierligheder? Bliver vi derved mere ligeskikket med Verden? See! da er det Tid at høre Guds Aands Formaning, Luc. 10. Eet er fornøden. Alle andre Ting, i hvor Tilladelige og fornødne de end ellers ere, er idel Forfængelighed, altsammen Forfængelighed, Præd. 1,2.14. Herren give os betids Forstand paa dette! Kierlig Hilsen til alle, Far vel.

P. L. S.

XVII²

Er et Brev til Kappelan Grundtvig ved Udbye i Sælland. — Skreven i Aug. 1813.

XVIII³

Extract af et Brev til Biskoppen⁴ af 11. Dec. 1814, hvori den sidste K. Supplication⁵ var indsluttet.

¹) ☉: afholder.

²) »Brevbogens« nr. 15, s. 102—106. Brevet til N. F. S. Grundtvig er tidligere bragt i Kh. Saml. 3. R. II, 557—60 og findes endvidere i L. Schrøders bog »Peder Laurssen Fredensbjerg«, s. 40—45, hvortil henvises.

³) »Brevbogens« nr. 16, s. 107—108.

⁴) Dr. og prof. theol. Andreas Birch, f. 1758, biskop over Århus stift fra 1805.

⁵) ☉: Peder Laursens fornyede ansøgning til kongen, dateret 21/6 1814. Se Kh. Saml. 7. R. I, 70.

Effter Indledningen, som handler om, at vel intet mere kan ventes af forrige K. Ansøgning¹, og de Grunde, som nødsager til videre fortsættelse, nemlig Faderlig Omsorg for at Børnene kunde blive ved den reene Lærdom allene, deres fuldkomne Alder² og forhindringen af Huuselige Nytte ved nye Operationer, blev Grundene fremsadt som Opmuntrende til videre Forsøg nemlig:

1. Tillid paa Gud og Iesum, Troen til hans Foriættelser; hvilke hans Børn io maae tilegne sig almindelig, men fornemmelig i Modgangs Tid, naar nemlig deres Samvittighed vidner med dem, at de gaaer redeligen og Christeligen frem, NB. allene effter Gudelige Hensigter, effter deres allerbeste Overbevisning. Og endskiønt Foriættelserne ikke altid skal opfyldes i hver særdeles Omstændighed, fordi Viisdommen seer ikke altid den Bedende og Attraaende Bønhoørelsen nyttigst, saa dog alligevel anstaaer det ingenlunde den Troende Beder ved ethvert mødende tilsyneladende Modstand eller Afslag endog i saadanne Tilfælde, hvor Foriættelserne ikke Directe og uden al reservation ere givne, derfor strax at bortkaste Haabet. Thi hvor blev da Troens Øvelse, uden hvilke Foriættelse ingenlunde kan blive opfyldt, som endog effter Guds viise Raad og Naade endog i saadanne Vilkaarlige Ting saa ofte skal skee. Ney! her hedder det tverimod: Bie effter Herren, vær Frimodig, han skal styrke Dit Hierte, ia bie effter Herren! Kunde du Troe, da skulle du see Guds Herlighed; thi alleting ere dem muelige som Troe. Thi Gud bøyer endog de Vældiges Hierter og Anslag, til visse Tider og i visse Omstændigheder, naar de, som det angaae, ej lader Troen mangle paa deres Side, som Vandbække effter sin Villie. Af denne Gudelige Erfaring har ieg antaget den Guds Mands Davids og med ham alle sande Troendes Religion af denne Indhold: Haab paa Herren i dit gandske Hierte, og forlad dig ikke paa din Forstand. Den 2den og sidste Grund som Opmuntrer mig til dette Forsøg er Tillid til Deres Høyær. m. v.

P. L. S.

XIX³

Et Brev til Kiøbmand A. Friis i Horsens⁴ i Anledning af et af H. Hauges mig overladte Brev til Efftersyn, som ieg ved til-

¹) Den første kongelige ansøgning fra 29/9 1813.

²) Peder Laursens to sønner, Laurs og Jens, var da 17 og 15½ år, men endnu ikke konfirmeret.

³) »Brevbogens« nr. 17, s. 108—116.

⁴) Se Kh. Saml. 7. R. I, 63.

bageleveringen yttrede misfornøjelse med, hvorved ermelte Vens misfornøjelse opvakte mod mig; dateret 7. Jan. 1816

Elskelige Ven og Broder effter det ufortrydelige Naadekald, hvorved vor Siæls Hyrde og Biskop er kommet os begge ufor-skyldt tilforn.

I lang Tid har ieg ingen Breve skreven i Aandelig Materie, effterdi ieg for nogen Tid af visse Aarsager var meesten kommen til den Beslutning gandske at nedlægge Pennen, hvad især de allerede Opvakte angaaer. Beslutningen staaer endnu i Almin-delighed paa samme Fod, dog, Gud veed af hvad Aarsag, lider den her effter mange Bønner, Prøver og Omvexlende Tanker en Undtagelse. Effter at Circulæret 1812 var omgangen, skrev el-ler lod C. P. S., Sck.¹ et Brev mig tilskrive i samme Anledning, hvorpaa meget havde været at svare til baade at ændre, Op-lyse og virkelig og Sandfærdig at giendrive; men ieg lod det med velberaad Hue og tilfredsstillet Sind blive. Da N. Bg². samme Tid hværken ville Paategne Cirkulæret eller give noget bestemt Svar eller effter Begiering skrive mig noget til derom, greb ieg Pennen i Tanke at forekomme ham med mine velgrun-de[de] Tanker og forhindre hans projudicer³; men effter mange gode Grundes forfattelse lod ieg det ufuldført henlegge. Et andet, som var rettet til En, som gav svare Beskyldninger og søgte at reense for sin egen Dør ved at vælte al ansvar paa mig og andre, fik samme skiæbne som forrige, og min Samvittighed er endnu ikke heller besværet for denne Effterladelse, men Takker min Gud og Frælsere, som ved sin Aands Oplysning og Overbevis-ning løste mig fra at arbejde og drage i et frugtesløst Aag. Men som allerede erindret, da har ieg denne gang ikke kunde erholdt denne fritagelse, uagtet ved udvortes at anskue vores Forhold til og imod hinanden i Fortiden kunde Bevæggrunden til Effter-ladelse være ligesaa vigtige her som hos hiine. At ieg udvælger Skrift istæden for Samtale har allene til Hensigt, at mit Fore-havende kan blive Tydeligst, Fuldstændigst, Vedvarende, Ufor-

1) C. P. S., Skanderborg. Blandt fadderne ved et barnedåb hos Peder Thomsen, Skanderborg, i 1816 er en hattemager Christian Pedersen fra Skanderborg.

2) Bogstaverne kunne f. eks. betyde Niels Bundgård, en broder til Mathias Nielsen, også kaldet Mathias Bundgård, Ikjærgård, Se Kh. Saml. 7. R. I, 57.

3) Ordet skal åbenbart her betyde det samme som det et par sider læn-gere fremme brugte præjudicer af det latinske præiudicium, der betyder en forudgående dom, en foregribende kendelse.

anderlig samt derved at forebygge adskillige muelige vanskeligheder og hindringer, som i sidste Henseende let kunde finde Sted saavel paa min som paa Din Side. Og derfor Ønskede ieg mig Hierteligen denne gang frem for alle øvrige gange undskyldt for alle andre Hensigter af Lyst, Ærekierhed, Hevn, Mangel paa Arbejde eller deslige. Ia! Øyemedet med at Skrive istæden for at Tale er med eet Ord (som erklæres for den Alvidende og Retfærdige Gud, det Trofaste og Sande Vidne) Nytte.

Effter saa usædvanlig lang en Indledning, hvilket ieg dog har agtet fornødent, vil ieg i Iesu Navn træde nærmere til Sagen selv, hvilket derfor effter muelighed og de mig forleente Gaver skal blive des kortere, hvilket mueligen fra flere Sider betragtet kan være uskadelig.

Anledningen til disse Tankers Forfattelse er den Mislighed, der fandest imellem den yndest, Du og ieg havde i H. N. S.[s] skrevne Grunde¹, som Du velmeent havde tilsendt mig, og den Misfornøelse, du dereffter yttrede til andre mere end til mig.

Min Erklæring paa Stedet, da du spurdte, hvorledes ieg yndede dem, Var kort, ufuldkommen og feylende baade i Ord og lader ligesom desværre ellers altid. Men det, at de ikke stod mig an i det Heele og tillige overbeviiste mig om det, ieg ugierne ville, nemlig at Herrens Veje med hans Tugt og Luttelse ej i Hovedsagen var opnaaet, var og blev for mig gandske utvivlagtig. Ieg forbeholdt mig formedelst Tidsmangel ingen Copia. Og derfor er det endog umuelig for mig Speciel at berøre Feylene, hvilket ieg i andet Fald, om ieg endog havde gaver og Viisdom dertil, ikke engang ville paatage mig. Ia, ieg vil ikke engang paatage mig at beviise med egne Ord og Grunde det, ieg vel ved Guds Naade kunde, at det tilsigtede Øyemed nemlig Skiærpelse i sin Christendom, ingenlunde varig ved de opregnede Spec² af Begyndelsens Elementer og tiltagende Øvelser i Helliggjørelsen kunde erholdes. Men ieg vil allene kortelig give dig at betænke og med Hiertelig Kierlighed anbefale Dig den Salige og meget Gudelige Læreres A. H. Frankens Ord, som handler om selv samme Sag, som H. N. S. i Brevet, nemlig at betænke den første Kierlighed til den Herre Iesum, p. 122. Imidlertid ville Du holde det for sær nyttig og fornøden ved denne Leylighed at fornye Bønnen til den Herre Iesum, at han naadelig ville give Dig Lys ved sin Aand til at kiende Sandheden og Kraft ved den

¹) ɔ: H. N. Hauges »Christendommens Lærdomsgrunde«.

²) ɔ: species, arter.

samme [Aand] til at tilsidesætte alle givne eller tagne Anstød, Fordomme, forudfattede Meeninger eller andre præjudicer og derpaa Sammenligne begge i Eenfoldighed, det er Upartisk og med det Hiertelige Ønske at Sandhed maatte frembryde for Dig som den dejlige Morgenrøde, ia at Opgangen af det Høye Selv saaledes derved ville besøge Dit Hierte, at Du ikke længere kunde tvivle paa, hvilken af Siderne Sandheden, Kraften og Velsignelsen hviler. Hører Du ikke en Vens og ringe Broders Røst om denne Forberedelse og derved forsømmer eller maaeskee værre foragter den dertil, som Du ikke allerede skulle vide forskiel imellem Sandhed og Vildfarelse, Lys og Mørke, Da maae Du Takke Dig Selv, at Du bliver uoplyst baade i dette og i andet og kommer til at staae i Classe med hine Daarer, som ved klareste Middags Soel trave i Mørket, have Øyne og see ikke, Ørne og høre ikke og med god Naturlig Forstand holde det allerbeste for Daarlighed.

Ordene ere disse: Men deraf lære vi, at den første Kierlighed, en af Gud født Troende Siæl bær til den Herre Iesum, ogsaa endnu altid beviser sig i en Forundring og Glæde over alt det gode, som den fornemmer om den Herre Iesum af Læreres og andre Troendes Siæles Mund etc. Her saavel som andre Steder læres, at den første og største Kierlighed, Gud beviser en Siæl ved Opvækkelsen, og som bør tælles iblant det nye livs største fordele og Herligheder, er kundskaben til vor dybe Affald og Fordervelse og Naturlige Kræfters Uformue til alt Got og til-lige Guds og Frælserens uendelige store Barmhjertighed, Ven-lighed og Menneskekierlighed, ved hvilken han paa forunderlig Maader har elsket og ved sin Aand har kaldet, draget og benaa-det os. Men disse høre ikke med iblandt de Species, som H. N. S. har behaget at anføre som Frugter af Omvendelsens Første-grøde. Nu overlades det Dig i Guds Navn at Sammenligne det ene med det andet og see til, om Du kan erfare hvem af Disse, der haver sadt det mere vigtige for det mindre vigtige, eller hvem, der har egenmægtigt adskilt, hvad Gud haver tilsammen-føyet. Man maatte dog vel med Grund være lidt mere øm og varligen i at fornærme eller foragte eller forbiegaae denne Høj-himmelske og allerhelligste Religions Artikel om en arm, for-tabt Synders Retfærdiggjørelse for Gud, om hvilken den erfarne D. Luther siger, At naar den Artikel er borte, er Kirken tabt, og ingen Vildfarelse kan imodstaaes. At den er den rette Him-melske Soel, men Resten, naar den er fradragen, lutter Helve-des Mørkhed. At Verden ved ringeagt og fornærmelse af denne Artikel er ofte ved adskillige Landeplager gaaet til Grunde og

vil fremdeles gjøre det og s. v., Conf. Luc. 2,34, som ieg vel ej havde behov at sige Dig, men vel at formane Dig at tage til alvorlig efftertanke i den Treenige Guds Navn. Ia hvad haver ieg mere herom at skrive? Intet. Uden allene om ieg skulle erindre [dig om], at Søster Anna¹ kunde vel, om hun ville, underrette Dig og andre om H. N. S.[s] kiendelige Vildfarelse i Hovedsagen, da han for at vare Brødet for Hundene river det af Børnernes Mund. Saadant er ingenlunde Bibelsk, men ikkuns for saadanne haarde Trøstere, som selv have Livet af Gierninger. Evangelium lover Naade og Salighed ene og allene uden Vilkaar til alle, som Troe, Ioh. 3, ia endog til Aandelig Fattige, som frygt-som kommer, Unseelig nærmer sig og næppelig kan Troe, Matth. 5,3, 8,2, Ioh. 6,37, Marc. 9,23.24 og 100 Stæder! Siden forklarer den Troens Egenskab til Opmuntring og Forsikring for de sande Troende og til at Snerte, Forhindre og Overbevise de Falske. Havde H. N. S. med Evangeli troe Tienere brugt denne Naade, havde Gud i Naade bevaret mig fra at tale eller skrive derimod. Men hvor forskrækkeligt med aabne Øyne at see, ej allene at saadant med Trods udgives for Evangelium, som er blottet for al Trøst for Svage, som er Kirkens fleste lemmer; men at Han endog Udstrækker sig til alle sider at Skiule og Fordægtiggjøre det sande Evangelium uden for Texten, hvor det findes. Dette at bevise skal følge; nu ieg vil udføre min Tale om Søster Anna; Ieg meener, hun kunde sige klar af erfaring, at han har gjort en dødelig Uret, da han udrev især det 3die v. af Brorsons Ps: »Mit Hierte skal brænde som offer i Ilden«², andet at forbigaae. Men hvor faa Stæder findes det eenfoldige Øye, vor Frælsere anbefaler, Matth. 6,22 og 23 og 33, Luc. 10,42. Hvor faa see, eller sigte med Apostelen allene paa det usynlige. Iblant flere Opvakte Partier søges sjælden Puur og reenlig i Bøn til Gud, formedelst sin følelige Blindhed, Sandheden og det Retskafne Væsen i Enfoldighed; men Øyet vender sig lettelig i Skalkagtighed fra dette ene Gudelige Sigte og anseer tillige Partiernes anseelse, fremgang, Velstand og hvor den Timelige Lykke eller Attraa best kan erholdes, som er gandske imod vor Frælseres Lære i forberørte og forrige V., ia imod den Sande Eenfoldighed, henviendhed og Bøysomhed. Og ligesom det gaaer med at søge Sandheden, gaaer det og desværre alt for ofte med at aabenbare den, naar den er bleven os aabenbaret. Endskiønt ieg nu i Anledning af forberørte H. N. S.[s] jammerlige og forargelige for-

¹) Hvem det er, ved jeg ikke.

²) H. A. Brorson: »Troens rare klonedie«, nr. 270.

gaaelse¹ nødig ville fare Hovedkulds frem og falde effter Ord-sproget med Døren ind i Huuset; men øver ieg [mig] mere end nogentid Tilforn i at Moderere og Bære, da ieg finder ikke mindre hos mig selv end hos andre, at Kirken er et meget skrøbeligt Legeme og det fra Hovediise indtil Fodsaale, som maae plejes og Vartes, Bæres og løftes og overalt ømmelig omgaaes. Saa dog denne Gang (da det rører og fornærmer vor Religions Øyesteen og søger at sperre Vejen for den allerhøystfornødne Tilgang, Tillid og Trøst, alle Bodfærdige og Svagtroende sætte dertil, saa og tillige bære Vidne om en usel, indskrænket og beskaaren Kundskab hos Gierningsmanden og hans Velyndere til Guds Ævige, Almindelige Naade og til den i Guds Ord saa tydelig hiemlede adgang dertil, foraarsaget allene ved en manglende Selvkundskab) maae ieg sætte al Undseelse tilside og fuldkommen Erklære mig. Ieg bevidner da i Guds og Iesu Navn og for den Alvidende og Høysthellige Guds Aasyn med Frimodighed Overbeviist! At der findes ikke i hele H. N. S. og Tilhængeres Sange et bedre v. Og tillige at dette udelukte er det allerreneste Evangelium, Matth. 11,28, Gelejdet med den sandeste og Saligste Erfaring og anbefalet med inderlig Broderkierlighed, med Hunger, Tørst og Længsel effter Medforløstes Retledning, Redning og Frælse. Og tilsidst Vidner ieg, at ingen torde understaae sig at gjøre saadant et Greb eller ville billige det, uden saadanne som kiende saare lidt til deres jammerlige Fordervelse og yderlige Trang saavel i den første som i den Daglige Omvendelse.

Ieg slutter flux i Iesu Navn, da mere er vel forgieves, dersom dette er Unyttig, og ieg desforuden er kommen temmelig langt over mit forsadte Maal. Min Broderlige Advarsel maae ieg dog ej udelukke af Slutningen: At Du for min Ringheds skyld i flere dele ej maae kaste foragt paa Sandheden af min Mund, som Du vel tilforn har gjort mod andre, eller tænke: Hvorledes kan saadanne tale Got, som selv ere Onde. Ved saadant vil Du hindre Dig fra Gudelig Viisdom, Kundskab og Forbedring. Guld er dog Guld, om det end findes i en Møding. Sandhed er dog Sandhed, om det end tales af en Løgner. Og hvo, som elsker Tugt, elsker forstand; men hvo, som hader Tilrettesættelse, er en Daare. Dog denne fordel haver Du derved, om Du foragter det, at Du ej ydermere skal foruroliges af mine skrevne Concepter.

Mit Nyt-Aars Ønske bliver, At Herren vor Gud og Frælsere ej

¹) o: forseelse.

ville forkaste nogen af os for vor Vanart og Blindhed, men vedblive at fortsætte sit begyndte Arbejde paa os og ved sin Aand saaledes styre os, at vi ej skulle ville være Viis over det, som Skrevet staaer, Men høre Sandheden og Venners Raad, paa det vi ej omsider skulle ansees som de, der stride imod Gud og har troet forgieves, lidt forgieves og fortæret vor Kraft og Gaver forgieves, Hvilket Gud i Naade forbyde for Iesu Christi Blods og fortienestes Skyld! Men tverimod at vi maatte mere og mere foreenes i Iesu Christi Troe og Kierlighed, Høre hinanden indbyrdes, høre Guds Aands Paamindelse i Samvittigheden, men overalt høre Guds hellige Munds Ord og see til, at samme beblendes med Troen til den Korsfæstede Frælsere (i hvilken Troe ieg hiertelig maae bekiende at være en usel Stymper, men holder det endnu langt værre at foragte, forhindre eller fegte imod Troen), da skal vi og, samlede for hans Skyld, føre Troens ende med os herfra og erlange i hans Navn, Død og Forsonings Blod en rigelig Indgang til Guds og vor Herres Iesu Christi Ævige Rige, Amen, Amen!

Fredensbierg den 7. Ian.

Ærbødigt P. L. S.

NB. General Anmærk. Den ordinaire Maade, hvorved Opvakte Siæle, som ellers meene det vel, ofte Extravagere, er, At naar de bliver en afskyelig Afvej vaer, hvilket de holde for den allerværste, da vogte de sig med saadan Alvor og Flid derfra, at de (formedelst manglende Erfarenhed og Frygt, Aarvaagenhed og Bøn, ia undertiden ved Anfægtelse af sammes¹ Tilhængere) træde uformærkt over til en anden, modsat yderlighed og Extrema, som endnu kan være værre.

Christelig Symbolom!

Derudi er Kierligheden: Ikke at vi have elsket Gud (eller endnu kan gjøre noget, som i og for sig selv kan behage ham), Men at han har elsket os og udsendt sin Søn etc., 1. Ioh. 4.

Register².

Paa hvad pagnia Brevene tager deres Begyndelse. Til K. P. D., Uldum S. 2. Til M. N. S., Ikier Nr. 1 S. 4. Til Nebsager Skov

¹) o: H. N. Hauges.

²) Registret står i »Brevbogen« s. 116 og afslutter den.

S. 21. Nogle Forsigtigheds Regler til M. N. S., Ik. 29. Til Dito 30. Anmærkninger til I. M. Brev 37. Til A. Friis a. 38. M. Skoleholder K. 43. Til M. N. S., Ik. 64. Til P. Thomassen Sk.b. 65. Paategning paa M. N. S., Ik. Brev 2. Marti 1811 77. Til I. M. S.. Uldum 80. Christelig Erfaring til I. A. S. 85. Slutningen af et B, til P. T. S. Skb. Til K. B. 88. Til Bang 92. Til P. T. og Grundtvig 102. Til Biskobben 107. Til A. F. 108.